

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

VAIDA BRŪŽYTĖ

Literatūrologijos specialybės II kurso magistrantė

Daiktiško pasaulio fenomenologija Kęstučio Navako poezijoje

MAGISTRO DARBAS

Mokslinio darbo vadovė:

Doc. dr. Dalia Jakaitė

Šiauliai 2011

TURINYS

<i>I. Įvadas</i>	1
<i>II. Daiktai kaip fenomenai: modernioji filosofinė ir literatūrinė samprata</i>	6
1. Daiktiškas pasaulis stebėjimo ir patirties akiratyje	6
2. Metafora ir žaidimas daiktiško pasaulio poetikoje	10
<i>III. Žmogus ir daiktai Kęstučio Navako knygoje „stalo sidabras“</i>	15
1. Lyrinio subjekto daiktiškoji tapatybė	15
1.1. Daiktai stebinčiojo ir kuriančiojo „aš“ kasdienybėje	15
1.3. Laiko ir laikinumo patirtis daiktiškoje „aš“ tapatybėje	20
1.4. Daiktai įprasmina vienatvę	22
2. Daiktiška erdvė	26
2.1. Dialogiškas santykis su daiktiška erdve	26
2.3. Sava ir svetima erdvė	28
2.4. Kambarys – prasminga uždara vieta: kasdieniai ir kultūros daiktai, įdaiktintas laikas	30
2.5. Atviros erdvės daiktai	35
3. Daiktai teatrališkoje žaismo erdvėje	38
4. Daiktai kaip metaforos	44
<i>IV. Išvados</i>	49
<i>V. Santrauka</i>	52
<i>VI. Summary</i>	54
<i>VII. Literatūra</i>	54
<i>VII. Anotacija</i>	59

I. Įvadas

Darbo tema. Šio magistro darbo tema – daiktiško pasaulio fenomenologija Kęstučio Navako poezijoje. Šiuolaikinėje lietuvių poezijoje ryški daikto estetika. Tai natūralu, nes „daiktai sudaro mūsų kultūrinę aplinką, sutelkdami istorinę atmintį“¹. Ilgą lietuvių poezijos laikotarpį lyrinis subjektas poezijoje vaidino svarbiausią vaidmenį, tačiau pastaraisiais metais ši tradicija pasikeitė. Vytautas Kubilius teigia: „Grožio suvokimas, modernistų atiduotas į vienvaldžio subjekto rankas, XX a. pabaigoje vėl netikėtai atsigręžė į objektą“². Eilėraštis tampa panašus į reportažą – perteikia gyvenimo regimąją „čia ir dabar“ akimirką, nesistengia kelti egzistencinių klausimų, klaidžioti po dvasinį pasaulį, o tiesiog konstatuoja dabartį. „Eilėraštis prisipildo įvairiausių daiktų <...> nebeturi aiškios kulminacijos. Daugybė vaizdo linijų driekiasi viena greta kitos: kiekvienas daiktas turi savo atskirą gyvenimą <...> platūs horizontai, mozaikinė vaizdų sudėtis, išsišakojęs naratyvas“³. Anot V. Kubiliaus, šiuolaikinis eilėraštis „trokšta pirminio sąlyčio su apibendrinimų neiškraipyta ir poetizmą nenublizginta tikrove“⁴. Skirtingai nuo anksčiau pateiktos V. Kubiliaus minties, tiek šis kritikas, tiek ir kiti autoriai daiktiškai poezijai priskiria ir egzistencinius būties klausimus, o K. Navako daiktiško pasaulio raiškai nesvetimi ir poetizmai. Materiali tikrovė, konkreti daiktiška žmogaus erdvė pasirodo esanti „trumpalaikės egzistencijos pamatas“⁵. Poezijos tikslas tampa ne perkuriant tikrovę - sukurti naują, o konstatuoti, vaizduoti tokią, kokia ji yra. Toks būdas yra pats parankiausias atskleisti autentišką lyrinio subjekto būseną: „Geras meno kūrinys vaizduoja daiktus taip, kad jie dalyvauja mūsų egzistencinio projekto plėtroje“⁶. Anot Audingos Peluritytės, daikto poezijos nuotrupų lietuvių poezijoje jau galima rasti Maironio lyrikoje. Paprastesnių buities ir kasdienybės daiktų šiek tiek padaugėja Vinco Mykolaičio-Putino poezijoje. Pirmasis plačiau aprašęs kasdienybės ir atsitiktinumų patirtį – Kazys Binkis, kurio pagrindiniai poezijos bruožai – „atidumas mažam daiktui, jo spalvai ir kontūrai, išryškėję subtilūs niuansai“⁷. Kritikė pastebi, jog artėjant link mūsų kartos daiktai vis smulkėja, tankėja, praranda žemdirbiškų apeigų turinį, tačiau nepraranda daiktiško turinio. Iš šiuolaikinės lietuvių poezijos prie daikto estetikos poetų Rita Tūtlytė priskiria Donaldą Kajoką, Nijolę Miliauskaitę⁸. Be „Meditacijų“ rinktinės autoriaus daiktiškas šiuolaikinės lietuvių poezijos pasaulis neįsivaizduojamas. Todėl magistro temos kontekstui ir jos aktualumui skaitant ne tik K. Navako poeziją, verta sustoti ir prie D. Kajoko. Poetas, paklaustas, kas svarbu eilėraščio atsiradimui, sako: „svarbų dalyką apibrėžčiau žodžiu

¹ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, *Filosofija. Sociologija*, 2005, nr. 3, p. 8.

² Vytautas Kubilius, „Daiktavardėjanti poezija“, *Metai*, 2000, nr 3, p. 80.

³ Ten pat, p. 83.

⁴ Ten pat, p. 80

⁵ Ten pat, p. 80

⁶ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, *Filosofija. Sociologija*, p 12.

⁷ Audinga Peluritytė, „Kaip atsiranda daiktai šiuolaikinėje lietuvių poezijoje“, *Gimtas žodis*, 2006, nr. 11, p. 12.

⁸ Rita Tūtlytė, „Daikto estetikos poetai“, *Naujausioji lietuvių literatūra /1998 – 2002/*, Vilnius: Alma litera, 2003. p. 9.

„aplinka“. <...> Kitaip tariant, tam tikri jusliniai dalykai, kurie praturtina poetinę patirtį⁹. Skaitant naujausią D. Kajoko poeziją (knyga „Karvedys pavargo nugalėti“ išleista panašiu metu kaip ir K. Navako rinkinys „Atspėtos fleitos“), eilėraščių daiktai pasirodo kupini gyvybės impulsų, todėl atrodo, kad žmogus ir jo daiktiška aplinka apsieičia patirtimis. Daiktų būtį ne viename tekste atskleidžia subtilus muzikalumas. D. Kajoką ir K. Navaką jungia daiktais išsakoma erdvė, praeinamumo jausmas, išžiūrėjimas į daiktą. Eilėraštyje „beveik pageltus fotografija“ randame grįžimo per daiktus į praeitį: „va aš – verkiantis, nubrozdintais keliais, klišas, su arbatiniu / šaukšteliu rankoje“¹⁰. Fotografija tampa laidininkas, jungiantis dabartį su praeitimi. Ji sužadina lyrinio subjekto prisiminimus. Prisimindamas save lyrinis subjektas iš praeities paraleliai atmena ir daiktą, tartum juos jungtų bendra egzistencija. Eilėraštyje „Daržuose aukštykojo“ išžiūrima į daiktą, nors jis menkas, bet reikšmingas, daug lemiantis: „prisiminiau save / tave, paptels, sakau, koksai šapelytis ant peties / ir sulūši“¹¹. Vaizduojant gamtą išnyra žmogiški daiktai, kurie sutelkia į save didelį dėmesį, nes gamtos fone išsiskiria kitoniškumu: „pavasari patvinusi Nėris du batai smėlėti“¹². Kiekvienam daiktui skiriamas didelis dėmesys, minimos jo detalės, reikalingos pilnam vaizdiniui sukurti: „ir lietsargi, tą vis dar vėjo nešamą, tą mėlyną / vėlyvu parku, pro mečetę, linkui vėlinių“¹³. Panašiai kaip ir vyresnės kartos autoriaus D. Kajoko, kitų lietuvių poetų lyrikoje, daiktiška regimo pasaulio verbalizacija būdinga ir K. Navako lyriniam subjektui. K. Navako poezijoje viskas sukasi apie kasdienybę, viskas sukoncentruota į „čia ir dabar“ – į kasdienybę, į regimybę. Lyrinis subjektas savo identiteto, gyvenimo prasmės ieško kasdieninės aplinkos daiktuose, juose įžvelgia būties šviesą, gyvenimo prasmę, bendravimo objektą, regi kartų tęstinumą ir savo būties laikinumą. Platesniam magistro darbo temos kontekstui Vakaruose svarbi yra po pirmojo pasaulinio karo Vokietijoje išryškėjusi nauja meno orientacija – daiktiškumas: „tikrovę siekė suvokti ir perkurti su visomis smulkmenomis.“¹⁴ Tam tikra prasme tai buvo priešprieša iki tol vyravusiam ekspresionizmui, nes „naujojo daiktiškumo rašytojai pagrindinius kūrinio reikšmingumo kriterijais laikė suprantamumą, aktualumą ir pritaikomumą tikrovei, kitaip sakant „vartojamąją vertę“ vietoj „grožio vertės“¹⁵.

Darbo objektas. K. Navakas – modernaus estetizmo ir postmodernaus meno kūrėjas, įtvirtinantis tokius postmoderniosios poezijos pagrindinius bruožus kaip marginalumą bei fragmentiškumą. K. Navako pasaulėvaizdyje suiręs vientisas pasakojimas, poetas prisijaukinęs daiktus, buitį, poezijoje atveriantis tuštumą ir tylą, čia vyrauja karnavalo įvaidžžio kūrimas.

⁹ Ramūnas Gerbutavičius, „Eilėraščiai atsiranda iš poetų valios grožėtis“, *Lietuvos rytas*, 2003 liepos 1, nr. 151, p. 8.

¹⁰ Ten pat, p. 22.

¹¹ Donaldas Kajokas, *Karvedys pavargo nugalėti*, Vilnius: Lietuvos rašytojų leidykla, 2005, p. 19

¹² Ten pat, p. 12.

¹³ Ten pat, p. 14.

¹⁴ Dieter Mayer, „Naujasis daiktiškumas“, *Pagrindinės moderniosios literatūros sąvokos*, 2000, p. 236.

¹⁵ Ten pat, p. 238.

Postmoderni kūryba, anot Eugenijaus Ališankos, priešinasi pastangom „ieškoti „realybės“ po „regimybės“ sluoksniu“. Todėl pagrindą sudaro vizualioji eilėraščio reikšmė – vaizduojami daiktai, kurie mozaikišku vaizdu ir kuria pagrindinę eilėraščio vaizduojamą erdvę. „K. Navakas yra ribą tarp meno vaizdų virtualumo, kalbos fiktyvumo ir realaus daiktiško pasaulio itin griežtai nubrėžęs, subtiliai išlaikantis šią opoziciją, nuolat ją kartojantis, mąstantis, paverčiantis organizuojančiu poetinio teksto principu“¹⁶. Per šią opoziciją daiktai dar labiau suaktyvinami, tampa svaresni, įprasmina pačią būti. Šiame magistro darbe aptariama K. Navako eilėraščių rinktinė „stalo sidabras“, kurioje sudėti dvidešimties metų eilėraščiai (1986 – 2006) iš keturių knygų: „Krintantis turi sparnus“ (1988), „Pargriautas barokas“ (1996), „Žaidimas gražiais paviršiais“ (2003), „Atspėtos fleitos“, (2006). Tai rinktinė, kuri, anot autoriaus „žymi užbaigtą mano poetinės kūrybos etapą“¹⁷.

K. Navako poezijos kritikai (Viktorija Daujotytė, Liudvikas Jakimavičius, Sigitas Parulskis, Mindaugas Kvietkauskas) aptaria įvairius autoriaus kūrybos aspektus, daugiau dėmesio skirdami poetinei sintaksei, žaidimo ir karnavo įvaizdžiams, vienatvės, bohemos gyvenimo vaizdavimo ypatumams. Apie poezijoje vyraujančią daiktiškumą užsimena Mindaugas Kvietkauskas (straipsnis „Šventei pasibaigus: nauji Kęstučio Navako poetiniai gestai“), Aurelija Mykolaitytė („Tuštumos refleksija. Kęstučio Navako žaidyba“). Kontekstui mums aktuali ir eseistikos recepcija: Valdo Kukulo, Mindaugo Grigaičio, Virginijos Siderkevičiūtės, Algimanto Samalavičiaus, Laimonto Jonušio, Aušros Kazlauskaitės straipsniai. Nuodugnaus analitinio ir probleminio K. Navako poezijos tyrimo daiktiškumo, o juo labiau daiktiško pasaulio fenomenologijos, požiūriu kritikoje nėra. Remiantis esama lietuvių literatūros kritika ir fenomenologijos pagrindu įmanoma naujai gilintis į K. Navako kūrybos skaitymui aktualią temą, atrasti tai, kas dar autoriaus poezijoje liko nepastebėta. Temos analizei reikšminga ir anksčiau cituota kritika apie daikto estetiką kitų lietuvių autorių kūryboje.

Darbo problema. Kaip teigia Arvydas Šliogeris, „žmogaus būtis yra daiktiška“¹⁸. Daiktai sudaro mūsų egzistencinę pilnatvę. Pats meno kūrinys „egzistuoja kaip daiktas, į kurį sudėtos tam tikros prasmės – tarsi tiltai, jungiantys meno kūrinį su tuo, ką mes vadiname kontekstu, su visuma, vadinama pasauliu“¹⁹. Daiktų pritraukimui, įsižiūrėjimui į juos pasitarnauja menas, nes jis „priartina prie mūsų daiktus, t. y. leidžia mums juos įtraukti į savo gyvenamąjį pasaulį“²⁰. Atpažinę daiktus, tinkamai juos apibudinę, paraleliai tinkamai mes galime apibudinti tikrovę, kurioje yra (buvo) daiktai. Menas tam tikra prasme mus atitraukia nuo kasdieniško regimojo pasaulio, tačiau kartu į jį ir gražina, leisdamas tą patį daiktą pamatyti kitaip, nušviestą naujomis reikšmėmis. Lyrinis subjektas didesnę dėmesį skiria daiktui, todėl „šiuolaikinėje poezijoje daiktiškoji substancija vis

¹⁶ Mindaugas Kvietkauskas „Šventei pasibaigus: nauji Kęstučio Navako poetiniai gestai“ *Metai*, 2003, nr. 11, p. 139.

¹⁷ Kęstutis Navakas, *stalo sidabras: rinktiniai eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008, p. 331.

¹⁸ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, Vilnius: Mintis, 1988, p. 21.

¹⁹ Ten pat, p. 9.

²⁰ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 8.

labiau užstoja žmogiškojo *aš* substanciją, kuri darosi neapibrėžta, susiskaldžiusi, vengianti pati savęs²¹. Daiktų gyvenimas tarsi pirminis – svaresnis, o stebintysis save suvokia per juos, jų pagalba įprasmina savo buvimą. Daiktai yra prasmingi, pasitelkiant šalia vaizduojamus daiktus jie leidžia sudėlioti reikšmes – jie kalba. Daiktas tampa poetiniu centru, apie kurį modeliuojama poetinė tikrovė, apie kurį telkiasi reikšmės. K. Navako poezijos kalba yra informatyvi, kalbanti daiktų įvaizdžiais, duodanti prasmę tik kitų žodžių, šalia esančių daiktų, lyrinio subjekto jausenos ir elgsenos kontekste. Poeto eilėraštis tarsi turi dvi atskiras lygiavertes dalis: vienoje karaliauja ir savo tvirtas pozicijas turi daiktai, kitame – lyrinio subjekto vidiniai impulsai, jutimai, apmąstymai. Šios dvi sferos nuolat viena su kita kontaktuoja – susiliečia, tačiau nesusimaišo.

Darbo metodas. Metodologinis šio magistro darbo pagrindas – fenomenologija. Fenomenologija neatsisako realybės, tiesiog keičiama realybės suvokimo perspektyva. Fenomenologijos ir literatūros susitikimas itin reikšmingas literatūros interpretacijai, nes fenomenologinė analizė tampa galimybe pasirodyti poetinių tekstų gelmėms. Fenomenologijai pats tekstas tampa jį kuriančios sąmonės liudininku. Per tekstą galime atkurti buvusią tikrovę, vaizduojamas mintis ir jų reikšmę. Fenomenologijai svarbi atvirumo koncepcija. Kuriantysis yra atviras, jis tiki, kad jis bus išgirstas ir suprastas. Todėl fenomenologijai itin svarbus atviras bendravimas, galimybė betarpiškai perimti tekste pateiktą informaciją, kuri leidžia įvykti atpažinimo džiaugsmui. Vieno ar kito teksto pasirinkimą tyrimui fenomenologijoje lemia ne tik pats kūrinys, bet ir asmeninės ir kultūrinės skaitytojo patirtys. Tačiau individualus santykis neriboja atliekamos analizės, jos nemenkina, nes, kaip teigia Edmundas Husserlis, „visuotinybė aptinkama individualioje patirtyje“²². Teorinį problemos tyrimo pagrindą formuoja Martino Heideggerio, Ortega y Gasseto, Hanso Georgo Gadamerio ir kitų autorių studijos, lietuviškoji jų recepcija. Iš lietuvių autorių temos ir problemos analizei reikšmingi Tomo Kačerausko, Antano Maceinos, Daliaus Jonkaus, Viktorijos Daujotytės, Arvydo Šliogerio, Jūratės Baranovos ir kitų autorių tyrimai. Remiantis Giedrės Šmitienės studija, fenomenologija yra parankus būdas analizuoti daiktišką kūrybą, kurios prasmes galime įskaityti savo paties ir kito patirtyje, nes „patirties subjektyvumas anaipol nėra uždaras – jis visada iš dalies objektyvus ir bendras. Kiekviena patirtis, būdama atskira ir specifinė, turi bendrumo matmenį“²³. Tačiau kiekvienas daiktas skiriasi savo erdve, kurioje yra, ir subjektu, kuris į jį žvelgia, aprašo, todėl poezijoje „kartu su objektyvia reikšme yra perteikiama subjektyvi reikšmė – fenomenalaus objekto supratimas, pasaulis, per kurį cirkuliuoja žmoniškasis patirties subjektas“²⁴. Svarbi iš patirties kylanti mintis – reflektuojami

²¹ Vytautas Kubilius, „Daiktavardėjanti poezija“, p. 90.

²² Dalius Jonkus, „Fenomenologija ir literatūra“, *Sambalsiai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 120.

²³ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 14.

²⁴ Bill Brown, *A sense of things – the object matter of American literature*, Chicago: The University of Chicago Press, 2003, p. 17.

daiktai, vienaip ar kitaip privertę lyrinį subjektą susimąstyti – turintys ką pasakyti. Per daiktus išryškėja estetinis santykis su laikmečiu ir kultūrine aplinka, nes tik būdamas su daiktais, juos stebėdamas, perkurdamas subjektas gali rašyti, skaityti, būti erdvėje ir laike, kartu su žmonėmis ir su daiktais, darnoje. Galima teigti, jog daiktiškumą, kuris yra pagrindinė šio magistro darbo problema, parankiausia suvokti fenomenologiškai – per subjekto santykį su daiktais, atvirumą jiems, per daiktus išryškėjantį vieno subjekto atvirumą kitam. „Pagrindinė fenomenologijos užduotis nėra tik grynosios fenomenologijos tikslas, bet taip pat siekia pažinimo būdo, kuriame tampama fenomenu – daiktu, fenomenologijos materija, kuriuo išreiškta fenomenologija tampa daiktiška“²⁵. Artumas daiktams suprantama kaip atvirumas gyvenamajam pasauliui, lyrinio subjekto natūralumas: „artumas daiktams reiškia atvirumą gyvenamajam pasauliui ir savo egzistencinės visumos talpumą“²⁶. Patirtis viena iš pagrindinių medžiagų kūrybai, nes „fenomenologija pasitiki patirtimi, kiekviena konkrečia pasitikinčia sąmone“²⁷. Plačiau fenomenologinė daiktiško pasaulio samprata bus aptarta teorinėje darbo dalyje.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Magistro darbo tikslas – pasitelkus K. Navako poezijoje atsiveriančius daiktų įvaizdžius, jų dominantes, fenomenologiškai nusakyti daikto ir žmogaus santykį, abipusiai atvirą jų pasaulį poeto lyrikoje, aprašyti jo semantiką ir poetiką K. Navako poezijoje. Darbo uždaviniai: leisti suprasti daiktiškumo sąvoką; išsiaiškinti, kokie daiktai svarbūs poeto lyriniam subjektui, ką jie ženklina, kokiuose tekstuose ir kaip susiduria daiktų ženklinamos erdvės ir patirtys; nusakyti daikto ir žmogaus santykį, įvardinti visas galimas daikto keliamas emocijas ir patirtis; pasitelkus daiktų pasikartojimą ir svarumą nustatyti, kaip per daiktus reiškiasi lyrinio subjekto tapatybė, koku būdu, per kokius daiktų įvaizdžius ryškėja K. Navako poezijos reikšmė; aprašyti, kokie įvaizdžiai, metaforos išreiškia prasmes.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, dėstymas, kuriame daiktiškumo problema tiriama aprašant lyrinį subjektą ir daiktišką jo erdvę, analizuojant metaforas ir kitus vaizdinius, aptariant tylos estetiką, lyrikos žaismą ir teatrališkumą; toliau darbo struktūroje – išvados, literatūros sąrašas, santrauka ir anotacija.

---

²⁵ Michel Henry, Scott Davidson, *Material phenomenology*, Fordham: Fordham University Press, 2008, p. 2.

²⁶ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 10.

²⁷ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos Niliūno kūrybos studija*, p. 13.

II. Daiktai kaip fenomenai: modernioji filosofinė ir literatūrinė samprata.

1. Daiktiškas pasaulis stebėjimo ir patirties akirtyje

Egzistuojame daiktiškame pasaulyje, todėl aplink save nuolat regime įvairius daiktus, kurie sudaro mūsų gyvenimą – būtį. „Ir daiktai savyje, ir daiktai, kurie pasireiškia, bet koks buvinys, kuris apskritai yra, filosofijos kalba vadinamas daiktu“²⁸. Daiktų, esančių šalia, nepastebime tol, kol jie neatsiduria mūsų sąmonėje – mes apie juos nepagalvojame, jų nepaliečiame, nepamatome: „daiktai įgauna realumą, tik tapę reiškiniais mūsų sąmonei, t. y. radę vietą mūsų vieningame tikslų, idėjų ir vaizdinių pasaulyje“²⁹. Akiai slystant per daiktų paviršius, žvelgiant į juos be susidomėjimo mes nematome kiekvieno daikto atskirai, jie visi mums egzistuoja kaip nedaloma aplinka. Be daiktų neįsivaizduojame pasaulio ir pačių savęs: „tikrovė čia – daiktų kaip reiškinų, t. y. kaip mūsų tikslinės gyvenamosios visumos dalių, visuma.“³⁰. Visi daiktai kartu sudaro tikrovę. Kaip pastebi Dalius Jonkus:

<...> kai žiūriu į kokį nors daiktą, visuomet aktualiai matau tik jo „fasadą“ ir niekad nematau to daikto visumos, nematau jo vienu metu iš visų pusių, bet sykiu puikiai žinau, kad prieš mane „visas“ stalas <...> neregimos stalo pusės kaip buvo taip ir liko neregimos, bet aš imu jausti jų buvimą <...> lig šiolė mano patirtis, kai aš daugybę kartų mačiau tą stalą, yra netikra, kad matydamas stalą, aš iš tiesų tik tariaus jį matęs, bet iš tikro nemačiau³¹.

Kiekvieną kartą projektuojame daikto visumą iš patirties, prisimindami vis kitus matymo kampus, tačiau iš tikro ta patirtis gali būti netikra, nes mes niekada nematėm jo visumos, mes tik projektuojame galimą vaizdą. Daikto „suvokimas yra mūsų santykis su daiktais, kuris gali būti išvedamas tik iš betarpiško pasaulio patyrimo“³². Tą patį daiktą du žmonės gali matyti visiškai skirtingai, atsižvelgiant į matymo kampą, į santykį su daiktu. Susitikimas su daiktu fenomenologijoje ypatingas tuo, kad atsitiktinis daiktas suteikia galimybę apmąstyti šalia esančius daiktus. Dar daugiau – elementarus daiktas gali tapti postūmis į būties pamąstymą: „daiktiška fenomenologijos užduotis yra neaprepiama. Tai nėra tiesiog būti susietam kita tvarka su fenomenu, kuris iki šiol patyrimo sąmonės buvo apleistas, bet tai yra galimybė pergaltoti viską, apie visą supančią realybę. Kiekviena realybės sfera gali tapti naujos analizės daiktu, kuris grįžta atgal į nematomą dimenciją. Tai taip pat svarbu daiktiškai prigimčiai, kuri ir yra visas gyvas pasaulis.“³³ Todėl fenomenologinė žiūra yra parankiausia nagrinėjant daiktus, nes jos dėka daiktas gali atspindėti būtį, ir atvirkščiai.

²⁸ Martin Heidegger, Hans Georg Gadamer, *Meno kūrinio išstaka*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 12.

²⁹ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 8.

³⁰ Ten pat, p. 9.

³¹ Dalius Jonkus, „Pokalbis apie fenomenologiją“, *Žmogus ir žodis*, 2000, nr. IV, p. 72.

³² Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“, *Žmogus ir žodis*, 2000, nr. IV, p. 33.

³³ Michel Henry, Scott Davidson, *Material phenomenology*, p. 2.

Fenomenologiškai mąstantis J. Ortega y Gassetas atrodo ypač svarbus autorius, siekiant apibrėžti į stebėjimo akiratį patenkančius daiktus, suvokti „aš“ kaip stebinčiojo santykį su daiktais. Filosofo pastebėjimu, daiktai yra visur, jie supa kiekvieną žmogaus gyvenimo akimirką, užpildo visumą. Vieni daiktai nustelbia kitus, kiti išryškina, atskleidžia aplinkinio materialaus pasaulio esmę, tačiau visi daiktai yra svarbūs, jie įprasmina, iliustruoja patį gyvenimą, jam suteikia materialųjį pavidalą. Daiktai susilieja vienas su kitu, formuoja tam tikrą struktūrą – mūsų gyvenamąją aplinką. Daiktas, atskirtas nuo kitų, tampa labai menkas, varganas, apleistas, nykus: „kiekvienas daiktas yra apvaisinamas kitų daiktų <...> daiktas turi įsitvirtinti tarp daiktų ir sietis su jais“³⁴. Kuo mes ilgiau stebime daiktą, tuo labiau jis įsitvirtina mūsų sąmonėje, patirtyje ir gyvenime apskritai. Tokiomis akimirkos jis sugeria daugiau mūsų subjektyvumo, pasirodo, atsiskleidžia, tampa atpažinimo ženklu mūsų sąmonėje. Jam įsitvirtinti padedame jį stebėdami, nes jis nebėra daiktas, vienintelis erdvėje, bet jis tampa daiktu, apsuptu kitų daiktų, taip įsitvirtinęs, radęs savo padėtį, reikšmingas ir svarbus, esantis tarp kitų daiktų, turintis egzistavimo laiką ir erdvę. Kuo ilgiau žiūrime į daiktą, tuo daugiau į mūsų matymo lauką patenka daiktų, kurie įtvirtina mūsų stebimą daiktą. Šalia esantys daiktai papildoma stebimą daiktą naujomis reikšmėmis. Pasak J. Ortega y Gasseto, daiktai, turintys pavadinimus, esantys šalia, vienas kito egzistenciją papildoma, tačiau tuo pačiu yra atskiri objektai, sutelkę savyje atskiras reikšmes: „sąvokų dėka daiktai atsižvelgia vienas į kitą ir gali gyventi sąjungoje, nesiverždami vieni į kitus“³⁵. Taigi, vienas pats daiktas ne visada gali reikšti tą patį, ką tas pats daiktas – kitų daiktų apsuptyje. Daiktai papildoma vienas kitą, sukonkretina, suasmenina, išskiria iš kitų tos rūšies daiktų, individualizuojasi santykyje su kitais: „giluma yra tai, kiek daikte atsispindi kitų daiktų, kiek yra aliuzijų į kitus daiktus“³⁶. Žvelgiant į daiktą, jo pirminė reikšmė labai menka, tačiau kuo ilgiau jį stebint, jis įsitvirtina mūsų sąmonėje, nes „apauga“ kitų daiktų prasmėmis, atspindėdamas kitus daiktus jis pats įsitvirtina: „neužtenka tik daikto materialumo, turiu žinoti ir daikto „prasmę“, t. y. mistinį šešėlį, kurį virš jo meta visas likęs pasaulis“³⁷. Tam, kad daiktai pilnai funkcionuotų mūsų akiratyje, turime pamatyti ir jo prasmę – tai, apie ką jis mums kalba, įtakojamas kitų daiktų. J. Ortega y Gasseto teigimu „įspūdis mums suteikia žinių apie daikto materiją, kūną, o sąvoka apima visa tai, ką daiktas reiškia santykyje su kitais, visą tą didžiulį turtą, kurį jis įgyja tapdamas struktūros dalimi“³⁸. Į kiekvieną daiktą, norint pamatyti jo individualias reikšmes, žiūrėti reikia atidžiai, koncentruotai, neatskiriant jo iš aplinkos: „daikto prasmės ieškojimas atitinka jo pavertimą virtualiu visatos centru“³⁹. Daiktas tampa objektu, į kurį

³⁴ Jose Ortega Y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, p. 46.

³⁵ Ten pat, p. 45.

³⁶ Ten pat, p. 45.

³⁷ Ten pat, p. 47.

³⁸ Ten pat, p. 47.

³⁹ Ten pat, p. 47.

žvelgiamą kaip vienintelį, nepakartojamą, ieškant jame individualių, kituose daiktuose nesančių reikšmių.

Analizuodamas daikto sąvoką ir bandydamas atsakyti, kas yra daiktas, M. Heideggeris prieina išvados, kad „daiktas nėra vien požymių rinkinys. Jis nėra ir savybių sancaupa, iš kurios atsiranda visuma“⁴⁰. Filosofas traktuoja daiktą kaip „požymių turėtoją“, kaip pojūčių įvairovės vienovę, kaip įformintą medžiagą⁴¹. Į daikto sąvoką taip pat įeina ir tai, ką M. Heideggeris vadina „branduoliškumu“ – tai, kas susitelkia aplink daiktą. Čia vėlgi plėtojama mintis, kad daiktas negali egzistuoti vienas, be šalia esančių daiktų erdvėje, jis yra daiktas tik tuomet, kuomet yra tarp kitų daiktų. Būdamas tarp daiktų jis įprasmina save kaip objektą, kaip daiktą, save įsteigia. Keldamas daikto kaip daikto, ir daikto kaip buvinio klausimą, filosofas daro išvadą, kad „daiktas yra ne kas kita, kaip juslinių duočių įvairovės vienovė“⁴². Tą galime vadinti daiktu, ką suvokiame per pojūčius, nes jeigu suvokiame, vadinasi tai egzistuoja - daiktą mes tiesiogiai liečiame ir jaučiame kūniškai. O daikto kaip vienas bruožų ir yra – egzistavimas. Daiktas, būdamas šalia žmogaus, tartum sugeria visą aplinką, ir paskui ją atkuria atspindėdami. Žmogus, prisimindamas permąsto daiktus, tampa daiktus įtvirtinančia asmenybe. Remiantis filosofu, žmogus valdo daiktus juos tausodamas, steigdamas, apie juos mąstydamas. Tausodamas daiktus, žmogus tam tikra prasme puoselėja savo pasaulį – jį išlaiko nepakitusį, individualų, savą. Daiktai atstoja pasaulį. Vienas pats daiktas visumos nesudaro, ir net žmogus vieno daikto negali pamatyti ar suvokti kaip visumos. Vienas pats daiktas gali tik priversti susimąstyti apie visumos nebuvimą – apie kitus – nesančius daiktus. Ši visuma yra galima ir suvokiama realaus gyvenimo aplinkybėse, kitų daiktų apsuptyje.

Pagal M. Heideggerį, ne bet koks daiktas, o tik meno kūrinys gali atskleisti santykį tarp pasaulio ir daikto. Filosofas kviečia į meno kūrinį pažvelgti kaip į daiktą, nes stebint kūrinius tikrovėje pasirodo, kad jie yra tokie pat natūralūs kaip ir daiktai. „Kelias į daiktišką kūrinio tikrovės apibrėžimą veda ne per daiktą kūrinio link, o per kūrinį daikto link. Meno kūrinys savitu būdu atveria buvinio buvimą. <...> menas yra tiesos-įsteigimas-kūrinyje.“⁴³ Menas įtvirtina, liudija daikto būtį. Skaitydami kūrinį, mes turime galimybę pažvelgti į daiktą, kurio galbūt kasdien nepastebime, pažvelgti iš šalies, įsteigti jo būtį jį apmąstydami: „meno kūrinys yra kaip tik ta instancija, kuri apsaugo nuo visiškos daiktų netekties“⁴⁴. Kūrinyje išsakyti ir pastebėti daiktai gali atskleisti savo prasmes, įtvirtinti savo būtį. Bet ir žmogus turi būti atviras, kad pamatytų daiktą atvirai, be jokių pašalinių subjektyvių minčių ar nusistatymų. Kiekvienu atveju ir kiekvienam žmogui daiktas atsiskleidžia kaip kitoks, niekada negali išsiskleisti toks pat kelis kartus. Sąmonė nustato daikto prasmę ir tuo pačiu nurodo nuorodas į jo formą ir medžiagą. Remiantis M. Heideggeriu,

⁴⁰ Ten pat, p. 14.

⁴¹ Martin Heidegger, Hans Georg Gadamer, *Meno kūrinio ištaka*, p. 25.

⁴² Ten pat, p. 18.

⁴³ Ten pat, p. 36.

⁴⁴ Ten pat, p. 116.

fenomenologinė analizė leidžia daiktui būti, kuo jis yra, parodo jo esmę. Šis mąstymo metodas sąmonei atskleidžia tikrąją daikto būties šviesą. Šituo metodu pačiam daiktui leidžiama ateiti į žodį. Meno kūrinys apie daiktą sprendžiame iš vaizduojamos aplinkos, kitų daiktų apsupties. Jis mums išskyla kaip vaizdinys, kartu su tais daiktais, nes yra neatsiejama kūrinio struktūros dalis. Vienas daiktas neatsiejamas nuo kito, nes jie vienas su kitu glaudžiai susiję – vienas daiktas baigiasi ten, kur prasideda kitas, ir vienas daiktas yra priklausomas nuo kito. Anot M. Heideggerio, kadangi meno kūrinys yra daiktas, jis geba per save dar kažką reikšti.

J. Ortega y Gasetas teigia, kad XIX a. meninė kūryba buvo negryna, nes menininkai palikdavo „minimumą estetinių elementų, svarbiausia jam buvo atkartoti tikrovės objektus“⁴⁵. Ankstesnieji menininkai siekė atspindėti gyvenimą: „menas jiems – gyvenimo atspindys, individualaus požiūrio gamta, žmogiškų temų reprezentavimas“⁴⁶. Naujajame mene atsitinka priešingai: „tapytojas ne klysta nukrypdamas nuo „natūralaus“ objekto vaizdavimo, bet nurodo kitą kelią jo link“⁴⁷. Naujieji menininkai, kurių tapatybę galime priskirti ir šiuolaikinei lietuvių poezijai, pasaulį siekia apibudinti pačiomis įvairiausiomis vaizduotės sukurtomis formomis, tačiau apeliuodami ir į konkrečią juslinę patirtį, pasitelkdami žmogiškojo pasaulio stebėjimo galimybes. Skaitytojas atpažįsta daiktus, per ją išsakytą patirtį, o ta prasme daiktiškoji poezija tampa gyvenimo atspindžiu. Moderniajame ar postmoderniajame mene, kur žymiai stipresnis vaidmuo tenka kūrėjo vaizduotei, daiktiškas pasaulis ne išnyksta, o įgyja kitas savo funkcijas. Daiktas tampa metafora, ženklu, kuriuo kliaudamasis lyrinis subjektas apmąsto realybę – „visa, kas pretenduoja ne į mechaniškumą, bet į dvasingumą, turi būti apibūdinama kaip įžvalgu, protinga ir motyvuota“⁴⁸. Daiktas atrenkamas ne atsitiktinai, o pagal jo sukauptas ir spinduliuojamas reikšmes. Tokiu atveju daiktas, kurį mes matome tūkstančius kartų, praeiname jo nepastebėdami, poezijoje sutelkia dėmesį į save, tampa matomas: „žmogaus užduotis yra gyventi savo gyvenimą, o poeto misija yra atrasti tai, kas neegzistuoja“⁴⁹. Atspindėti pasaulį parankiausia pasitelkiant daiktų įvaizdžius: „tikra poezija ir tikra filosofija atsiranda iš daiktiškojo proelemento, iš pirmapradžio žmogaus sąlyčio su daiktais, kuriame žmogus gyvena taip natūraliai kaip žuvis vandenyje, nepastebėdamas jo ir nesistebėdamas juo“⁵⁰. Lyrinis subjektas nesistengia perkurti tikrovės, jis tik vaizduoja tai, ką mato ir jaučia. Šis santykis itin natūralus ir neįpareigojantis, tačiau ypatingas savo nuoširdumu ir atvirumu. Daiktai iš gyvenimo perkeliama į kūrybą lygiai tokie pat, kokie egzistuoja, todėl – „teksto tikrovė yra daiktų tikrovė“⁵¹.

⁴⁵ Jose Ortega y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, p. 484.

⁴⁶ Ten pat, p. 487.

⁴⁷ Ten pat, p. 485.

⁴⁸ Ten pat, p. 492.

⁴⁹ Ten pat, p. 492.

⁵⁰ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, Vilnius: Mintis, 1988, p. 22.

⁵¹ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 167.

Apibendrinimui tiktų dar viena M. Heideggerio mintis, jog daiktų atsiskleidimo sąlyga yra pasaulis kaip „uždaiktinė“ arba „priešdaiktinė“ realybė. Daiktai vyrauja aplinkiniame mūsų pasaulyje, kuriuos nuolat pastebime, jaučiame, matome, apie juos kalbame. Kūrinyse atkoduojame daiktus, kurie dažnai yra šalia mūsų, tačiau yra nepastebimi. Kūrinyse leidžia pasirodyti daiktui. Daiktas priverčia susimąstyti apie savo būtį, tokiu būdu įtvirtindamas gyvenimą. Be pasaulio daiktas taip pat nebūtų materialus, neturėtų, kur reikštis. Pasaulis – tartum ta visuma, užpildoma daiktais, kuri įprasmina daiktų buvimą.

2. Metafora ir žaidimas daiktiško pasaulio poetikoje

Remiantis fenomenologine teorija, patirtis perduodama tik kalbos dėka: „patyrimas yra fiksuojamas kalba, todėl sąvokos gali būti laikomos tam tikrų patyriminių momentų indeksais: tik reikia mokėti atpažinti jose „užkoduotą“ patyriminį turinį“⁵². Kalboje slepiasi užkoduota patirtis, tik skaitančiajam reikia tinkamai ją „atkoduoti“. „Būtis atvyksta pas mus žodžiu“⁵³ – patirtis perteikiama per kalbą. Kiekvienas kūryboje sutiktas daiktas „atveria mums galimybių lauką arba pasiūlo mums tam tikrą žaidimą; tik klausimas tas, ar mes į tą žaidimą įsijungsim“⁵⁴. Pasitelkiant savo patirtį, galima autentiškiau ir adekvačiau perskaityti, atskleisti, atpažinti paslėptas reikšmes – kito patirtį. Poezijoje kalba, kuria kalbame, ir tikrovė, kurioje gyvename, yra susiliejusios. Anot V. Daujotytės, kiekvienoje kalboje tiesioginės ir perkeltinės reikšmės daugiopai susipynusios. Metaforą ji nurodo kaip svarbiausią perkeltinių reikšmių zoną užimančią tropą: „metafora regėjimas užsimerkus. Metafora kalbinis darinys, kalbinės semantikos gestas. Bet kartu jau tekstas, mikrotekstas. <...> metafora neturi pirminių, ji laisva rasti iš nieko. Metafora grąžina prie bendrųjų lyrikos problemų – įveda į ratą, hermeneutinį ratą“⁵⁵. V. Daujotytė, remdamasi A. Šliogerio požiūriu į metaforą teigia, kad „metafora priartina žmogų prie pačių daiktų, tačiau priartina taip, kad žmogus su jais nesusilieja ir pačių daiktų nepakeičia pomonistiniais fantomais <...> metafora sudaiktina santykį ir sustiprina patį daiktą“⁵⁶. Kaip matome iš šių pastebėjimų, metafora daiktą gali nutolinti priartindama ir priartinti nutolindama. Kiekviena metafora, atverdama reikšmes įprasmina santykį tarp daikto ir žmogaus, iškelia netikėtas asociacijas, kurių būtų neįmanoma paaiškinti ir pamatyti tiesiogine kalba. Metaforos atpažinimu galima judėti į teisingą K. Navako poezijos suvokimą. „Metaforomis pagauname ryšius tarp daiktų. Tad metaforos visų pirma yra suvokimo

⁵² Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“ *Žmogus ir žodis*, p. 29.

⁵³ Tatjana Maceinienė, *Pradžioje buvo žodis*, Vilnius: Apostrofa, 2004, p. 115.

⁵⁴ Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“, p. 31.

⁵⁵ Viktorija Daujotytė, *Mažoji lyrikos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 207.

⁵⁶ Ten pat, p. 208.

konstrukcija⁵⁷. Metafora „pasirodo parodydama, atverdama. Pasirodanti metafora atskleidžia pasaulį fenomenologiniu reiškimosi būdu <...> Tad metafora, leidžianti pasirodyti, yra tiesiogiai susijusi su fenomenu, t. y. sąmonės suvokiamu, jai besireiškiančiu daiktu.“⁵⁸ Metafora yra viena pagrindinių kūrybiškumo sąlygų: „kūrybiškumas formuojasi ne tik iš tikroviškų santykių, bet iš tikrovės pertrūkių, įtrūkių, plyšių. Banali, kasdieninė sąmonė šių pertrūkių nepastebi, nereflektuoja. Kūrybinga sąmonė šių pertrūkių, įtrūkių akivaizdoje nepaprastai suintensyvėja, patiria didžiulę įtampą, nuostabą, džiaugsmą, siaubą, sutrikimą. Arba – ramybę, nuolankumą, priartėjimą“⁵⁹. Taigi, ypatingam santykiui su supančiu pasauliu, ir jame esančiais daiktais reikalinga kūrybinga sąmonė, kuri viską nušviečia naujomis, netikėtomis prasmėmis, tuo pačiu leidžia įvykti atpažinimo procesui. Poeto sąmonė, pasitelkusi vaizduotės galią ir žvelgdama į viską kitu žvilgsnio kampu, banalų kasdienybės daiktą nušviečia kitomis prasmėmis, jį priartina ir sureikšmina: „metafora yra savitas komunikacijos su pasauliu būdas – priartina tai, kas yra toli, išdidinami labai maži dydžiai“⁶⁰. Įsižiūrima į kiekvieną daiktą, atskleidžiami jo esminiai bruožai. Kalba, pasitelkusi realybės perpasakojimo galimybes, tokias kaip metaforą ir žaidimą, daro poeziją įdomią ir nevienodą. „Kalba nėra filosofijos ar poezijos priemonė: kalba yra pati filosofija ir pati poezija“⁶¹. Kalba talpina savyje daug perkeltinių reikšmių. Per kalbą atsiskleidžia daugiau, negu matoma akimi. „Poezija yra metafora“⁶², - teigia J. Ortega y Gassetas. Filosofas atkreipia dėmesį į tai, kad klasikiniame mene „metafora dengė realybę kaip papuošalas, nėrinys ar lietpaltis; o moderniajame – „siekama eliminuoti nepoetinį ar realų pagrindą ir realizuoti metaforą <...> mūsų protas užmezga ryšį su daiktais mąstydamas juos, formuodamas jų idėją <...> mes žiūrime į daiktus per idėjas, kurių mūsų protas nepastebi, kaip ir akis, matydama viską, pati savęs nemato <...> tarp idėjos ir daikto visada egzistuoja absoliutus atstumas. Realybė visada išsilieja iš sąvokos, siekiančios ją apimti <...> natūralu tikėti, jog tikrovė yra tai, ką manome ją esant, todėl maišome ją su idėja, laikydami šią tikrąja realybe.“⁶³ Pagal perkeltinės reikšmės radimosi būdą paprastai išskiriamos personifikacijos, kuomet gyvybės, gyvumo, gyvybingumo požymiai suteikiami daiktams. Personifikacija, vyraujanti K. Navako poetiniame pasaulyje, sugyvendama daiktus juos pastato arčiau lyrinio subjekto. Personifikacija leidžia pažvelgti į daiktus kitu kampu, išreikšti artimą santykį, netikėtu rakursu rasti panašumus.

Metafora reikalauja tam tikros skaitančiojo bendros žiūros, kad būtų atitinkamai suvokta. Anot Paulio Ricoeuro, „metafora dalyvauja įvardijimą valdančiame kalbos žaidime“⁶⁴. Kiekvienoje

⁵⁷ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 52.

⁵⁸ Ten pat, p. 50.

⁵⁹ Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir eismą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 363.

⁶⁰ Viktorija Daujotytė, *Mažoji lyrikos teorija*, p. 208.

⁶¹ Tatjana Maceikienė, *Pradžioje buvo žodis*, Vilnius: Apostrofa, 2004, p. 115.

⁶² Jose Ortega y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 9.

⁶³ Ten pat, p. 497.

⁶⁴ Paul Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, Vilnius: baltos lankos, 2001, p. 60.

metaforoje slepiasi tiesioginės ir vaizdingosios reikšmės, kurių teisingas perskaitymas suponuoja teisingą estetinį kūrinio suvokimą. Metafora nėra „semantinė inovacija, ji nepateikia jokios naujos informacijos apie tikrovę. Todėl ją galima laikyti viena iš emocinių diskurso funkcijų“⁶⁵. Metafora viena pati, be konteksto, nieko nesako, nesuteikia net estetinio pasigėrėjimo, jos reikšmė sunkiai suvokiama. Remiantis P. Ricoeuru, metafora gali būti suvokiama kaip pasaulio interpretacija, vykstanti tokiu būdu, kai vieno daikto ar reiškinių reikšmės aiškina, apibūdina, charakterizuoja kitą objektą, kuriam šios reikšmės perkeliamos. Metafora atsiveria tik interpretuojama, suteikiant jai reikšmę: „metafora egzistuoja ne pati savaime, o tik interpretacijoje ir kaip interpretacija“⁶⁶. Nuo skaitytojo priklauso, ar jis kūrinyje atras metaforiškas mintis ir ar leis poezijai atsiskleisti visomis savo galimomis reikšmėmis. Metafora greitai skleidžia talpią reikšmę, bet jai suvokti prireikia daug laiko. Būtent čia ir slypi atkodavimo malonumas – mėgavimasis atpažinimo akimirka.

Metafora, sužadindama įdomumą ir netikėtumą, priverčia įsiziūrėti į daiktą: „metafora pastato žmogų į jo tikrąją metafizinę vietą: ne virš daiktų, o šalia daiktų. Metafora priartina žmogų prie pačių daiktų<...> sudaiktina santykį ir sustiprina patį daiktą“⁶⁷. Metafora – individualus daikto matymas. Jos pagalba išreiškiamas atviras ir artimas santykis su daiktu. Tai ypatinga susitikimo akimirka, nes susitikimo dalyviai - daiktai primeta tam daiktui kitiems daiktams priklausančias reikšmes. Metafora daug pasako ir apie žmogų, suteikusi daiktui metaforišką vaizdą. Nes tik jis vienas būtent taip mato daiktą. T. Kačerauskas teigia, kad „metaforos supratimo dalyviai yra lygiaverčiai“⁶⁸ - gyvoji metafora sulieja jų pasaulėvaizdžio horizontus, todėl ir įvyksta skaitytojo atpažinimas to, ką metafora paslėpė rašytojas. Metafora įtraukia į abipusį bendravimą. Tokiu būdu metafora tartum vienija daiktus, metaforos kūrėją, kartu ir skaitytoją, kuris metaforas išskleidžia. „Metafora, leidžianti pasirodyti, yra tiesiogiai susijusi su fenomenu, t. y. sąmonės suvokiamu, jai besireiškiančiu daiktu“⁶⁹. Metafora neskirta visiems tos rūšies daiktams, o vieninteliam individualią reikšmę ar matymo kampą įgavusiam daiktui. Tokiu būdu nuolat „plečiasi supratimo dalyvių pasaulėvaizdžiai. Metafora yra šešėlis, krintantis nuo daiktų ir jais daiktiškas. Metafora randasi iš pasaulio, kuriame esame, ir pasaulio, kuris esame mes patys, sugretinimų.“⁷⁰ Kodėl poezijai būdingo daiktiško pasaulio aiškinimui tokia svarbi metafora? Mus valdo ne pats daiktas, o iš anksto mūsų pačių net nesusimąščius susikurta idėja, vizija, kaip tas daiktas mus įtraukia, kaip mes jį suprantame, su kuo jis mums asocijuojasi. Poeziją suvokiant anksčiau iškelto fenomenologijos požiūriu, metaforai daiktai yra itin reikšmingi, nes būdami tikrovės liudytojai, metaforos principu jie gali atskleisti prasminį konkretaus eilėraščio branduolį. Daiktas nušvinta naujomis spalvomis,

---

⁶⁵ Ten pat, p. 63.

⁶⁶ Ten pat, p. 64.

⁶⁷ Arvydas Šliogeris, *Post scriptum: iš filosofijos dienoraščių*, Vilnius: Regnum, 1992, p. 7.

⁶⁸ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 12.

⁶⁹ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 53.

⁷⁰ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 184.

prasmėmis, pastatytas vis į naują ir netikėtą, netgi neįprastą vietą, matomas kitokiu – metaforiško žvilgsnio kampu. Būdamas tartum objektyvus ir lengvai visiems pažįstamas daiktas kaip metafora sutelkia savyje įdomumo, intriguoja, leidžia pajusti atpažinimo džiaugsmą, išskiria tos rūšies daiktą iš kitų daiktų. Poetiniam metaforos gyvybingumui ir fenomenologiniam jos perskaitymui neužtenka vieno daikto, jai reikalingi kiti – šalia esantys daiktai ir visas juos supantis pasaulis, kuris suteiktų papildomą reikšmę, padėtų ją individualizuoti. Sujungdamos tolimas duotybes, metaforos individualizuoja daiktą ir jo aplinką, ten esantį ir šią aplinką patiriantį subjektą. Būdamas objektyvus, lengvai visiems pažįstamas, daiktas, įgavęs metaforos pavidalą, yra sukonkretinamas – išryškinama viena, o ne kita to daikto ypatybė. Anot T. Kačerausko, metaforoje susikerta kasdienė ir poetinė kalbos, pažintinė ir emocinė reikšmės. Taigi, metafora atskleidžia tiek daikto reikšmę bei svarbą, tiek paties subjekto individualų santykį su tikrove, tiek sutelkia skaitytojo atpažinimo malonumą, praplečia supratimo dalyvių horizontus. Metaforos atpažinimo akimirka daiktas tampa pasaulio centru, aplink kurį sutelktas dėmesys. Tokia akimirka palanki į jį atidžiai išžiūrėti, apmąstyti, suartėti. Toks netikėtas pamatymas atskleidžia tapatumo jausmą skaitančiajam.

Kaip teigia D. Jonkus, „meno kūrinio „iliuziškumas“ atsiskleidžia kaip būtinas meninės tikrovės komponentas“⁷¹, todėl neretai lieka paslaptis, ar kalbama apie realybę, ar apie sapną. Taip suvokiamai meno esmei ypač veiksminga yra ne tik metafora kaip tokia, bet ir tai, ką galima suvokti kaip metaforos aspektą, jos formavimosi ir impulsyvaus atsiradimo principą, metaforai būdingos dviprasmybės motyvacinį pagrindą, kuris tuo pat metu laikomas ir visus kultūros pagrindu. Kalbame apie žaidimą. Metafora ir žaidimas suartėja M. Heideggerio, kitų autorių meno sampratoje. Anot M. Heideggerio, „poezija pasirodo kukliu žaidimo pavidalu <...> šis žaidimas išvengia sprendimų, kurie visuomet vienaip ar kitaip užtraukia rimties kaukę“⁷². Tik vyraujantys daiktai nurodo vaizdavimo kryptį. Poezija neprisiima vertinimo funkcijos, dažniausiai ji tik vaizduoja, neprimeta savo nuomonės, neieško tiesos, todėl yra artima žaidimui, bet, kaip sako filosofas, tai rimtas, būties esmę atveriantis žaidimas. Žaidimo prigimtį menui priskiria J. Ortega y Gassetas: „Poezija pakylėja virš kasdienybės – ji perkuria regimybę ir išgalvoja savąjį vaizdų pasaulį“⁷³. Ji neturi įsipareigojimų realybei ar tikroviškumui, todėl tam tikra prasme poeziją galima pavadinti savotišku žaidimu – realybės perkūrimu. Neįmanoma nustatyti žaidimo, kaip kultūrinio reiškinių, pradžios. Ši žmogaus veikla tęsiasi iki šių dienų. Ne išimtis ir menas. „Žaidimas yra ankstesnis už kultūrą, nors persmelkia visą kultūrą be išimties“⁷⁴. Žaidimas „kyla iš elementaraus

⁷¹ Dalius Jonkus, „Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis“, *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*. Vilnius: Aidai, 2003, p. 229.

⁷² Martynas Heideggeris, „Helderlinas ir poezijos esmė“, *Veidai*, 1989, p. 254.

⁷³ Jose Ortega y Gasset, „Meno dehumanizavimas“, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 480.

⁷⁴ Dalius Jonkus, „Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis“, *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*. Vilnius: Aidai, 2003, p. 232

gyvybei būdingo pertekliaus, besiveržiančio būti išreikštam⁷⁵. Taigi, žaidimo pagalba galimas pilnas egzistencijos pilnatvės įvaizdis. Poezijoje žaidžiama žodžiais – kalba: „kalba yra ne tik įrankis, kurį turime savo žinioje, bet įvykis, kuris lemia svarbiausią žmogaus būties galimybę“⁷⁶. Tik per kalbą žmogus gali liudyti savo būtį, ją išsakyti. Poezija nepretenduoja pakeisti realybę ar ją kopijuoti, todėl „poezija panaši į svają, o ne į tikrovę, į žaidimą žodžiais, o ne į rimtą veikimą“⁷⁷. Perkurdamas regimą pasaulį, poetas neapsieina be žaidimo motyvų, nes „žaidimas yra kaip tokia pasaulio regimybės inscenizacija, kurioje svarbi prasmės paviršiaus interpretacija“⁷⁸. Žmogus, norėdamas įvaizdinti realiai matomus daiktus, naudojami žaidimu – juos perkuria.

Norėdami, kad mums atsiskleistų žaidimo sąlygos ir tikslas, išsirutuliotų reikšmės, turime patys dalyvauti žaidime – žaisti, nes „žaidimas yra komunikatyvi veikla dar ir ta prasme, kad jame iš tiesų nėra distancijos tarp žaidžiančiojo ir stovinančiojo greta. Žiūrovas – daugiau nei paprastas stebėtojas; dalyvaudamas žaidime jis yra žaidimo dalis“⁷⁹. Anot H. G. Gadamerio, „menas – nepriklausomai nuo to, ar daiktiškas, susijęs su tradicija, ar nuo jos atitrūkęs ir „svetimas“ šiandieninis, - visuomet reikalauja mūsų pačių kuriamosios pastangos“⁸⁰. Kiekvienas skaitytojas savaip perdėlioja pateiktas tiesas, jas perkuria gaudamas individualizuotą pasaulio vaizdą. Iš atskirų vaizdų dėlioti vieną bendrą vaizdinį ir pasikliauti subjekto rodomu mums žaidimo keliu ieškant savosios individualios prasmės. Kiekvieną daiktą skaitantysis gali įsivaizduoti savaip. Iš tikrųjų patirti meno kūrinį gali tik tas, kuris „žaidžia kartu“⁸¹. Žaidimo dėka sudėliojami trūkstanti būties ir egzistencijos epizodai (pamiršti arba nesantys): „žaidimas – kaip atvirumas galimybėms ir būties pilnumo siekis, neturint tinkamos vietos ir laiko“⁸². Žaidimas sudaro galimybes atsirasti reikiamam laikui ir erdvei. Kadangi, kaip minėjau, žaidimas įtraukia ir neleidžia būti abejingiems, todėl pilnutiniam prasmės supratimui pasitarnauja žaidimas: „tiesą atskleidžia tik žaidimas, atlikimas, interpretacija“⁸³.

---

⁷⁵ Hans-Georg Gadamer, *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*, Vilnius: baltos lankos, 1997, p. 33.

⁷⁶ Martynas Heideggeris „Helderlinas ir poezijos esmė“, p. 256.

⁷⁷ Ten pat, p. 254.

⁷⁸ Dalius Jonkus, „Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis“, p. 231.

⁷⁹ Hans-Georg Gadamer, *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*, Vilnius: baltos lankos, 1997, p. 34

⁸⁰ Ten pat, p. 53.

⁸¹ Ten pat, p. 36.

⁸² Dalius Jonkus, „Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis“, p. 233.

⁸³ Ten pat, p. 233.

III. Žmogus ir daiktai Kęstučio Navako knygoje „stalo sidabras“

1. Lyrinio subjekto daiktiškoji tapatybė

1.1. Daiktai stebintojo ir kuriančiojo „aš“ kasdienybėje

Daiktai K. Navako lyrikoje leidžia suprasti lyrinį subjektą ir jį supantį pasaulį. Turėdami specifinę reikšmę lyrinio subjekto charakteristikoje, daiktai atskleidžia vyraujančią lyrinio „aš“ tapatybės patirtį ir kintančią tapatybės dinamiką. Kiekvienoje kasdieninėje situacijoje poeto žmogus sąveikauja su pačiais konkrečiausiais daiktais, prie kurių artėja, nuo kurių tolsta, kuriuos ima, padeda, perka, išmeta, perstato, kuriuos nužvelgia ar permąsto. Autoriaus poezijoje išryškinami paprasti, bet lyrinio subjekto asmeninei erdvei itin svarbūs daiktai, kuriuose išryškėja įdomios ir individualios reikšmės. Analizuojamoje poezijoje dažnai vyrauja daiktų įvaizdžiai, realijos, šalia kurių nežymiai – tik kaip stebėtojas – egzistuoja pats lyrinis subjektas. „Šiuolaikinėje poezijoje daiktiškoji substancija vis labiau užstoja žmogiškojo aš substanciją, kuri darosi neapibrėžta, susiskaldžiusi, vengianti pati savęs <...> formuojasi naujas poeto tipas – stebėtojas“⁸⁴. Toks stebėtojas yra ir aptariamo poeto lyrinis subjektas, išlaikantis distanciją vaizduojamo pasaulio atžvilgiu. Tačiau tokia stebėtojo perspektyva ir yra „aš“ charakteristika. Lyrinio subjekto paskirtis – liudyti julsėmis apčiuopiamą kasdienę tikrovę, daiktų patirtį. Daiktas paprastai priklauso lyrinio subjekto būtinybės, išskirtinio reikalingumo sferai. Tačiau tam, kad daiktas iš tiesų taptų aktualus lyriniam subjektui, jis turi jį pastebėti: „daiktai įgauna realumą, tik tapę reiškiniais mūsų sąmonei, t. y. radę vietą mūsų vieningame tikslų, idėjų ir vaizdinių pasaulyje“⁸⁵. K. Navako subjektas dažniausiai stengiasi būti neutralus stebėtojas, nedemonstruojantis asmeninių sentimentų. „Lyrinio eilėraščio emocinė ekspansija nebeturi nei jėgos, nei tikslo. Stovėk ir žiūrėk, kas dedasi anapus tavęs“⁸⁶. V. Kubiliaus pastebėjimas visiškai atitinka lyrinio subjekto poziciją: jis nesistengia skaitytojo paveikti savo emociniais jūtimais, visą prasminį ir emocinį reikšmės krūvį spinduliuoja daiktai.

Stebėdamas daiktus, per juos žmogus atskleidžia savo esmę ir būtį, vertybes ir autoritetus, netgi save identifikuoja. Pirmojo skyriaus pirmasis eilėraštis taip ir pavadintas: „sentimentalūs regėjimai“. Pavadinimu tartum nusakomos jausenos žvelgiant į daiktus, juos stebint užplūstančios emocijos. Per daiktus nusakoma lyrinio subjekto tapatybė ir būdo bruožai: „rytas ir rankos pilnos užrašų knygelijų“ (stalo sidabras, 7)⁸⁷. Užrašų knygelės rankose nurodo, kad lyrinis subjektas nuo

⁸⁴ Vytautas Kubilius „Daiktavardėjanti poezija“, p. 90.

⁸⁵ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 8.

⁸⁶ Vytautas Kubilius „Daiktavardėjanti poezija“, p. 85

⁸⁷ Kęstutis Navakas, *stalo sidabras: rinkiniai eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. Toliau tekste bus nurodomas rinkinio pavadinimas ir puslapis.

pat ryto užimtas, gyvena intensyvią gyvenimą. Tačiau tai suprantame ne iš emocinio lyrinio subjekto išsipasakojimo ar kitokio savo veiklos išsakymo, bet iš daiktų jo rankose. Daiktas apibudina lyrinį subjektą. Dažnai, kaip ir šiuo atveju, lyrinis subjektas tartum pasislėpęs už daiktų kontūrų, daiktai apibudina subjektą, kalba už jį. Daiktai neatsiejami nuo „aš“ gyvenimo: „knygų išnašose mačiau savo vardą už jo stovėjo daiktai“ (stalo sidabras, 7). Lyrinis „aš“ neegzistuoja atskirai nuo daiktų, net neidentifikuojamas be jų konteksto, jie visuomet šalia – jį papildantys. Lyrinis subjektas neapsiriboja tik savos uždaros erdvės daiktais ar savo paties kasdieniais rūpesčiais. Įtraukiami ir visuomenei aktualūs klausimai. K. Navako poezijoje žmogus išryškėja visuotinio vartojimo ir urbanizacijos erdvėje: „jau liniuočių mūs amžiui pakaks vis daugiau autostradų <...> šitoks greitis! Kaip svyla guma – salsvas šimtmečio kvapas / sudygsniuotas baltai šis žmonijos asfalto etapas <...> brydė likus ir proskyna dvasioj“ (stalo sidabras, 86). Lyrinis subjektas gyvena skubėjimo ir vartojimo epochoje, kuomet žmonės susvetimėję ir vieniši, todėl natūralu, kad artimiausi aplinkos objektai yra daiktai. Autostrados liniuotės, svylanti guma įprasmina dabartinį gyvenimo tempą. Šalia paraleliai atsiskleidžia lyrinio subjekto jausena – „proskyna dvasioj“. Taigi, lyrinis subjektas, pasitelkęs daiktus, taupiai ir vizualiai išsako savo vidines jausenas. Pasitelkęs būtent šiuos, o ne kitus, probleminius daiktus lyrinis subjektas į visuotinę problemą žvelgia individualiai.

Lyrinis subjektas kartais gyvena tarsi bijodamas, todėl aplinkos daiktai kalba už jį: „aš bijojau šito laiko suvynioto ant rodyklių / aš bijojau šito ploto suguldyto man prieš veidą“ (stalo sidabras, 137). „Aš“ su baime žvelgia į aplinką, gyvendamas, bandydamas prakalbinti daiktus: „kai stiklas pajuto žingsnius nedrąsiais / varpeliais prabilęs – tai aš jį kalbinau: kai / pusbalsiu šnekėjosi baldai ar / svaigo kambarys nuo pamirštos išjungti / jo šviesos – tai aš tai aš ten buvau“ (stalo sidabras, 170). Visoje vienišoje lyrinio subjekto erdvėje egzistuoja daiktai, kurie atšaukia į lyrinio subjekto vienatvės šauksmą. Erdvė prisipildo juntamo buvimo kartu, kuris ramina lyrinį subjektą. Eilėraštyje „grįžimo elegija“ stiklas personifikuojamas – jis pajunta grįžtančiojo subjekto žingsnius, o į tai atliepdamas prabyla varpelis, kurio skambėjimo laukia lyrinis subjektas: „stiklas pajuto žingsnius nedrąsiais / varpeliais prabilęs - tai aš jį kalbinau“ (stalo sidabras, 170). Prieveiksmis „nedrąsiai“ nurodo, koks patikimas ir autentiškas ryšys sieja žmogų su daiktu, lyg stiklas kalba ne kiekvienam prašalaičiui, o tik grįžtančiam lyriniam subjektui, išsiilgusiam bendravimo su daiktais. Lyriniam subjektui svarbu grįžtamasis bendravimo ryšys, jis mėgaujasi daiktų kalba. Gyvybės impulsų pripildytas daiktiškais pasaulis tartum įprasmina paties lyrinio subjekto egzistenciją. Žodžiais „tai aš tai aš ten buvau“ (stalo sidabras, 170) tartum išreiškiamas gyvenimo džiaugsmas bendrystėje su jį supančiais daiktais. Du kartus pakartotas „tai aš“ sustiprina džiaugsmo akimirką, tokią akimirką sustiprėja ir paties „aš“ egzistencinė pajauta. K. Navako poezija teigia, kad pasaulis yra toks, kokį sugebame pamatyti. Poezijoje atskleidžiamas individualus lyrinio subjekto matomas ir jaučiamas pasaulis: „kiemas ištryptas dramblių: dėžėse / iš juodmedžio išsigabeno mano daiktus /

gatvės pilnos įkaitusio tuščio oro“ (stalo sidabras, 170). Dramblių ištryptas kiemas – savotiška hiperbolė, sustiprinanti daiktų išvežimo faktą, išsakanti lyrinio subjekto skausmą ir nerimą. Paskutinė strofa atskleidžia lyrinio subjekto savijautą netekus daiktų: gatvės pilnos įkaitusio tuščio oro, o lyrinis subjektas niršta, pyksta dėl išgabentų daiktų. Dvasioje liko tuščia ir nyku. „Aš“ pasijunta tuščias, nenaudingas, kaip ir oras – tuščias, įkaitęs, kurio neįmanoma įkvėpti. Eilėraščio žmogus išgyvena netekęs savo daiktų, su kuriais sieja nenutrūkstami, nematomi reikalingumo ryšiai, todėl liūdi jų netekęs.

Matydamas, atsimindamas daiktus ar juos įsivaizduodamas, lyrinis subjektas steigia savo supratimo lauką – gyvenamąją aplinką: „ant stalo basos taurių / kojelės <...> tu už / pilko prilyto rugsėjo <...> o dantytos vinilo plokštelės o / trumpa prabanga nebūti nebūtinu) / prabanga nebūti“ (stalo sidabras, 186). Taurės, iš vinilo besiliejanči muzika suformuoja individualią, savotiškai išgyvenamą, unikalią erdvės akimirką. Tokia supanti aplinka suformuoja unikalią lyrinio subjekto būseną – jis jaučiasi nesantis. Atskleidžiama stebinojo ir su aplinka sutampančiojo lyrinio subjekto (ne)būtis. Žmogų tarsi užstoja daiktai ir muzika, su kuriais jis suartėja per pasyvų stebėjimą ir tarsi nebeegzistuoja. Daiktai eilėraščiuose perima dalį lyrinio subjekto gyvenimo, suauga jų būtytys, išgyvenimai, persipina egzistencijos, todėl išsiskyrimas labai skaudus: „gal ir tu vieną naktį užmigtai / ir paliktumei daiktus kuriuos tik trumpam pamatei / šitiek metų jie dosniai dalijosi savo paviršium <...> mus po vieną slapta į šį gundantį kraštą suleido / bet neleido ištirpt dvasinguose jo daiktuose“ (stalo sidabras, 208). Daiktų dėka užplūdusi tylą, ramumą perkeičia lyrinio subjekto kasdienybės patirtį. Daiktai reikalauja lygiaverčio santykio tarp „duoti“ ir „imti“. Pirminiam santykiui reikalingas užsimezges santykis, leidžiantis prabilti daiktui, ištraukiantis jį iš kitų daiktų konteksto. Tačiau po to patys daiktai formuoja lyrinio subjekto mintis, jausenas – tokiu būdu išgyvenamas grįžtamasis ryšys. Apie tai kalba ir T. Kačerauskas: „hermeneutinį ratą galime išreikšti ir kitaip: daiktai mūsų namuose, t. y. mūsų kultūrinėje aplinkoje, suprantami mūsų gyvenimo atžvilgiu, o šis savo ruožtu yra kreipiamas mus supančių daiktų“⁸⁸. Kai kuriuose eilėraščiuose daiktai pakeičia lyrinio subjekto egzistenciją: „jis žiūri ir mato mano kėdę / mano puodelį / lietpaltį / aš tarp jų ir jis mano kad mato mane“ (stalo sidabras, 104). Sutapdamas su daiktais, K. Navako lyrinis subjektas tampa bedvasis, daiktų formuojamas.

Kiekvienoje gyvenimo atkarpoje lyrinis subjektas kreipiasi į artimiausios aplinkos daiktus. Ir net jei kreipimasis nevykęs, mėgaujamasi galimybe bendrauti su daiktu: „aš ieškojau koncertų o visos plokštelės tylėjo“ (stalo sidabras, 125). Šiuo atveju negrojančios plokštelės atskleidžia vienišumo problemą, nors pats lyrinis subjektas nei žodžiu apie tai neužsimena. Jo gyvenimas paprastai pilkas, kasdieniškas, be aukštų moralinių įsipareigojimų: „dienos slenka viena paskui kitą pilkos / ir pilnos prakaito“ (stalo sidabras, 18). Savo būtį prakaitu įsteigia ne tik žmogus, jis

⁸⁸ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 9.

būdingas ir daiktams: „žvakės laikė iškėlusios ugnį / žvakių prakaitas žliaugė jų kūnais“ (stalo sidabras, 63). Prakaitas tartum sujungia žmogų su daiktais, nurodo jų priklausomybę pastarajam: „žvilgės nusiimti nereikalingi / nuo prakaito juodi papuošalai“ (stalo sidabras, 64). Daiktas yra „juslinių duočių įvairovės vienovė“⁸⁹. Daiktus lyrinis subjektas suvokia savo joslėmis – mato, uodžia, liečia. Ir tik tai, ką jis geba pajusti, galime vadinti daiktu. Jusliškai perteikiami daiktai sugeria daug subjektyvios būsenos momentų, ima „spinduliuoti“ tam tikrą lyrinio „aš“ dvasinę būseną. Kaip teigia T. Kačerauskas, „mus supantys daiktai nuolat kreipia mūsų egzistencinį projektą, kuris kuriamas mūsų gyvenimu“⁹⁰.

K. Navako eilėraščio daiktai ir kitos kasdienybės smulkmenos neretai atrodo tartum atsitiktinai pakliuvę į stebinčiojo akiratį. Pati nuolatinė daiktų tėkmė niekuomet nesustabdoma, kartu nešasi ir daiktų srautą – per kasdienybę, per kambarį, per lyrinio subjekto gyvenimą, pagauna ir įsuka: „ užklijuotam voke / viskas kas mano / taip ir tu tam laike / gramas urano / tarsi scenos dėžė / kyšančios viny / tavo sielos plyšiai / miestas naktinis <...>mes po vieną kariai / krisim į žolę / įstriži žiburiai / sniegą kryžiuoja“ (stalo sidabras, 274) Tačiau ta mintis, kad daiktų įvaizdžiai atsitiktiniai, apninka tik pirmą akimirką, nes įdėmiau pažvelgus į lyrinio subjekto ir daiktų paralelę pastebime, kad daiktai tartum sustiprina lyrinio subjekto jausenas, atitinka subjekto vidų, atkartuoja jo jausmus: viny puikiai atskleidžia sielos plyšių aštrumą, gramas urano tiksliai atliepia lyrinio subjekto tiksinčią egzistencijos jauseną, sielos nerimą, žiburiai sniege orientuoja į kryžių, į būsimą ir neišvengiamą mirtį. Taigi, kiekvienas daiktas sustiprina lyrinio subjekto jausmus, jį papildo. Nors daiktų įvaizdžių K. Navako eilėraštyje gausu, bet jie neįkyri, o gal net atvirkščiai, išsaugo lyrinio subjekto orumą ir neliečiamumą, įprasmina individualią būtį.

1.2. Susitikimas su daiktais „aš“ patirtyje

Daiktų duoklė neįkainojama – ji neleidžia žmogui „išstirpti“, metarializuoja egzistenciją, daro ją apčiuopiamą, matomą. Patirtis sujungia, sustiprina ryšį tarp daiktų ir žmogaus, jie susieti bendra egzistencijos logika, todėl išsiskyrimas itin skaudus. „Daiktai poezijoje pasirodo kaip patirti daiktai, kūnas jiems yra jautrus, atsiveriantis. Jų kartojimasis patvirtina, kad jie yra įaugę į kūną, inkrustuoti jame“⁹¹. Tam, kad pamatytume daiktą, reikia susitikimo situacijos: „tam, kad pamatytume kokį nors daiktą, mums reikalingos akys, tačiau sveikos akys dar nėra „susitikimo su daiktu“ garantas: mes galime žiūrėti į daiktą, bet jo nematyti <...> „susitikimas su daiktu“ įvyksta

⁸⁹ Martin Heidegger, Hans Georg Gadamer, *Meno kūrinio ištaka*, p. 19.

⁹⁰ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 10.

⁹¹ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 45.

tada, kai susiklosto palankios sąlygos *jusliniam* suvokimui⁹². K. Navako lyrinį subjektą ir daiktus sieja iš nuolatinio abipusio bendravimo kylantis stiprus ryšys.

Daiktai yra veikiami „aš“ žvilgsnio, įsitraukia į abipusį dialogą, nuolatinį bendravimą su lyrinio subjektu. Daiktai, kurie dar nebuvo sąlytyje su lyrinio subjektu, atrodo svetimi ir neprijaukinti: „už jo stovėjo daiktai / nauji ir sterilūs nelytėti dulkių bei prakaito“ (stalo sidabras, 7). Daiktas tartum dar nepriklausantis nei tai erdvei, nei lyriniam subjektui, nes nepažymėtas nei dulkių, nei prakaito. Jie dar neapaugę prasmėmis, nežadina prisiminimų, nes dar neturi sukaupe informacijos, iki šiol jų egzistencijos nebuvo susikirtusios. Priklausomybės nebuvimas atitolina, tačiau pradinis santykis užsimezgęs – lyrinis subjektas stebi daiktą, įvykusi susitikimo situacija, vedanti į tolimesnį bendravimą. Poeto lyriniam subjektui susitikti su daiktu palankiausios pačios netikėčiausios situacijos: „paprastai tai būna ryte kai iš visų / langų žadintuvai kai dantų pastos juosta brėžteli ribą/ nakčiai paprastai tai sutelpa puodelyje arbatos net sumuštinuose daiktai juk miega ilgiau paprastai / tai randame pašto dėžutėse tarp stalčių laikraščių / troleibusų komposteriuos / paprastai nebespėjame to įvardinti“ (stalo sidabras, 110). Pamatytas daiktas atmerktomis akimis – egzistuojantis daiktas. Pramiegotas daiktas – prarastas daiktas, susitikimo situacija neįvykusi, tam tikra prarasta lyrinio subjekto dalis: „kiekgi galima visko pramiegot? Kiek daiktų / pro šalį svetimuose lagaminuos? Dienoraščiuos?“. Daiktai tarsi reikalauja lyrinio subjekto budrumo, nes kiekvienas iš jų, netgi svetimas, įdomus ir vertas dėmesio.

Sutinkami daiktai užpildo lyrinio subjekto būties tuštumą: „kažką teks įkeldinti į tavo / spengiančias valandas nors čia laukia / dvi gegutės nešinos laikrodžiu / jos ir vėl atsuks tavo dieną tuščiaja puse“ (stalo sidabras, 191). Gegutės – laikrodis, einantis laikas priverčia susimąstyti apie praeinančio laiko tuštumą ir beprasmiškumą. Diena beprasmė, tuščia, tačiau ją įprasminti padeda daiktai, ją užpildydami. Prasmė, kurią mes išskaitysime iš daikto, priklauso nuo suvokimo lauko, „kuriame susitinka suvokėjas ir suvokiamas daiktas“⁹³. Tai priklauso nuo tam tikrų asmeninių aplinkybių, žmogaus ir jo aplinkos ypatybių. Pasikartojantis daikto vaizdas ir taip stiprėjančios su juo kylančios asociacijos steigia daikto asmeniškumą, reikalingą susitikimui. Daiktus individualizuoja jutiminis santykis su aplinka: „aš turėjau pirštus ir tarp jų popierinį pinigą“ (stalo sidabras, 7). Per eilėraščius lyrinis subjektas išsiskiria: „ateikite į rankas balti popieriaus lapai eilėraščiams / lyg balti daktarai diagnozuojantys mano būseną“ (stalo sidabras, 9) Daiktų užrašymas – tai tartum būdas identifikuoti save, pažvelgti į savo egzistenciją iš šalies. Kontaktui atsirasti reikalingas lyrinio subjekto sustojimas ties kiekvienu daiktu, jo įvardijimas, apibudinimas, tapatumo pastebėjimas: „ten stovės per naktį suolas metalinėm kojom / ir nuo jo sunkaus metalo man darysis lengva“ (stalo sidabras, 238). Tačiau ir visai pažįstami, pabodę daiktai gali būti nuobodūs. Kaip ir

⁹² Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“, p. 31.

⁹³ Ten pat, p. 32.

susitikimui su žmogumi, reikalingas tam tikras naujumas, vienu ar kitu pojūčiu apčiuopiamas netikėtumas: „įdomiu daiktu galėtume pavadinti daiktą, kuriame yra paslaptis <...> tamsioji daikto pusė yra savotiškas pakvietimas bendrauti <...> kuo mažiau mums pažįstamas daiktas, tuo platesnes mūsų tapsmo perspektyvas jis atveria, tuo labiau jis mus traukia“⁹⁴. K. Navako poezijoje kiekvienas daiktas, nors minimas kelis kartus, kaskart savyje sutelkia vis kitą visatos paslaptį. Tačiau čia nevertėtų pamiršti antrojo poliaus, nuo kurio priklauso daikto įdomumas – nuo stebinčiojo daiktą: „daiktas gali mums pasirodyti kaip „įdomus“ tiek, kiek mes patys esame dėmesingi ar įžvalgūs“⁹⁵. Daiktai minimi, dialogui kviečiami tartum bijant kažką užmiršti, praleisti, nuosekliai, susikaupus, nes „kas nepavadinta, tas nėra mano, nėra man, nėra manyje: tas yra užu manojo būvio apskritai“⁹⁶. Pavadinus daiktą, jis tartum tampa priklausantis lyriniam subjektui, pamatytas, įprasmina jo būtis: „išstark savo daiktus / leisk jiems pajusti pavadinimų svorį“ (stalo sidabras, 175). Pavadinamas daiktą lyrinis subjektas įprasmina daiktą, pripažįsta jį esant, išskiria iš kitų daiktų, nes „joks daiktas nėra mąstomas be žodžio: nepavadintas daiktas yra nepažintas daiktas; gi pažintas daiktas yra jau visados kalbiškai apspręstas“⁹⁷. Žiūrėdamas į daiktą, jį pavadinamas, lyrinis subjektas išskviečia daiktą iš kitų bendravimui – dialogui. Nepavadinti daiktai taip ir lieka neatskleidę savo esmės: „spaudė speigas lyg ledu daiktų paviršiais / slydo žvilgsnis nesuskubęs jų slaptų vardų atspėti“ (stalo sidabras, 276). Neįvardinus daikto jis nedalyvauja dialoge su „aš“, neišsiskiria iš kitų daiktų, kuriais bėga lyrinio subjekto žvilgsnis.

1.3. Laiko ir laikinumo patirtis daiktiškoje „aš“ tapatybėje

Edmundas Husserlis tikrovės atsinaujinimą vadina steigtimi⁹⁸. Lyrinio subjekto nuolatinė steigtis neatsiejama nuo daiktų: „jau budo namai troleibusai pažino elektrą <...> iš medžių išdužę padangėmis pylėsi varnos / sparnais kaip stiklais įsipjovę į ryto peizažą <...> taip vėrėsi durys į šį kalendoriaus lapelį“ (stalo sidabras, 256). Galima sakyti, jog daiktais steigiama ir laiko patirtis lyrinio „aš“ vidujybėje. Stipriai jaučiamas laiko praeinamumas, ir ši patirtis išsakoma daiktiškai: „laikrodžių virbalai mezga valandas“ (stalo sidabras, 23). Laikas sudaiktinamas per intensyvų jutiminį santykį su pasauliu: „o sekundžių pūkai“ (stalo sidabras, 126); „ir skriejo mūs dienos lyg sunkios savaičių skeveldros“ (stalo sidabras, 127).

Lyrinis subjektas bijo praeinančio laiko, nes jis kėsina į lyrinio subjekto gyvenimo baigtį. Individualus kiekvieno žmogaus laikas pasibaigia kartu su žmogaus gyvenimu: „tuščios liks mūsų kabyklos laikrodžiai / nebesaugos mūs valandų“ (stalo sidabras, 167). Tikriausios praeinančio laiko

⁹⁴ Ten pat, p. 33

⁹⁵ Ten pat, p. 33

⁹⁶ Antanas Maceina, *Daiktas ir žodis*, Vilnius: Aidai, 1998, p. 19.

⁹⁷ Ten pat, p. 25.

⁹⁸ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 10.

liudininkės – nuotraukos: „slaptos tavo nuotraukos: sensta / byra į šipulius“ (stalo sidabras, 183). Fotografija tampa laidininku, jungiančiu dabartį su praeitimi. Ji sužadina lyrinio subjekto prisiminimus. Prisiminimuose neapsieinama be daiktų, jie pastebimi, nes identifikuoja to meto lyrinio subjekto būtį, daiktai suaugę su praeitimi.

Artimiausios aplinkos daiktai sužadina mintis apie mirtį ir laikinumą: „bet yra dar vienos durys už kurių gėlė ant stalo / visą būstą prikėpavo prašmatnaus mirimo kvapo“ (stalo sidabras, 147). Kita vertus, laikinumo pajautos situacijoje patvariausi atrodo būtent daiktų pavidalai. Eilėraščių cikle „movies“ lyrinis subjektas per daiktus grįžta į save: jis yra vienišas, pamirštas, kenčiantis. Šiame gyvenime viskas laikina, sąlygiška, nepastovu, žmogus – tik laikinas svečias. Žmogus niekuo negali pasikliauti, nes viskas nyksta, tirpsta, kinta. Tik daiktai „čia ir dabar“ yra materialūs, matomi ir liečiami, jie – realūs. Daiktai pranašesni už žmones, nes jų egzistencija ilgesnė: „gal ir tu vieną naktį užmigtai / ir paliktumei daiktus kuriuos tik trumpam pamatei / šitiek metų jie dosniai dalijosi savo paviršium“ (stalo sidabras, 208), „kad jei mes išeisime mus nutylės daiktai“ (stalo sidabras, 224). Daiktai – amžini kalbančiojo bendražygiai, nes jie primena apie praeitį – vaikystę, yra šalia gyvenamuju momentu ir palydės į mirtį, nutylėdami atsisveikins. Daiktai priverčia susimąstyti apie praeitį, arba praeities daiktai idealizuojami. Akivaizdi nostalgija prabėgusiam laikui – visiškai kitokiam gyvenimui. Žvelgiant į praeitį, daiktas ištraukiamas iš kitų daiktų, iš nebūties, jis įprasmina būtį. „Prisiminimas nėra tik atgaminimas: prisiminimas yra interpretavimas; įvykis, epizodas, situacija iš naujo patiriama. Patirtis patikrina tai, kas patirta anksčiau, persirašo pati ir perrašo“⁹⁹. Kaip pastebi G. Šmitienė „literatūros savitumas net ir moderniausių tekstų atveju atsiranda ne iš kalbos, bet iš patirties. Patirtis ieškosi žodžių“¹⁰⁰. Pasinaudodamas galimybe atsiminti, lyrinis subjektas tartum atsiima dalelę savasties iš viską nuplaunančio laiko. Menkas, atsitiktinai pamatytas daiktas įgauna simbolio statusą: „tarp knygų puslapių vysta vytelės: kadaise / skynėme jas nuo nieko nebesuvokiančių medžių“ (196). Paraleliai su lyriniu subjektu sensta ir daiktai, gamtos objektai: „medžiai tyliai skaičiavo kaminuose metų rieves“ (stalo sidabras, 199). Prisiminimuose persišviečia patirties erdvė. „Prarastas laikas formuoja *atėminius* – žmonių ir daiktų, tad sustiprina dramatinę jauseną“¹⁰¹. Prisiminimus K. Navako poezijoje iškelia daiktai ar jų savybės. Praeitis yra tartum ertmė, pro kurią plūsta pasaulis. Daiktai yra laidininkai, jungiantys ir asocijuojantys dabartį su praeitimi: „tie balzganai paveikslėliai tepasiekia mane iš tų metų“ (stalo sidabras, 8), „susitraukusi tėviškė, iš atminties teatai- / dinti akmenų kritimu į tvenkinį ir atkvepianti savo šieną“ (stalo sidabras, 27). Daiktai steigia nežodinę komunikaciją – iššaukia prisiminimus.

⁹⁹ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 110.

¹⁰⁰ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 10.

¹⁰¹ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 122.

Tikrovė nuolat atsinaujina, nuolat steigiama iš naujo, todėl daiktai padeda dabartinę akimirką įtvirtinti, padaryti ją tikrą, paliudyti. Laiko akimirką, vykstančią „čia ir dabar“, įprasmina daiktai, kurie įgalina užrašyti akimirką, ją liudijančius daiktus, kad vėliau būtų galima atsiminti. Daiktai ir lyrinis subjektas susitapatina – gyvena vienas kitu – kartu keliasi, kartu stebi ir papildo ryto peizažą, kartu atverčia naujos dienos liudininką – kalendoriaus lapelį. Eilėraščio „budintis“ pavadinimas nurodo į lyrinio subjekto veiklą – jis tartum vos pradėjęs švisti stengiasi pamatyti ir fiksuoti stebėdamas daiktus jų, kartu ir savo pabudimą. Daiktai – nuolatiniai žmonių palydovai, kurie kartu pasitinka naują dieną. Žmogus neatsiejamas nuo daikto, atidžiai įsižiūrima į patį paprasčiausią ir menką daiktą, kuris reprezentuoja lyrinį subjektą: „jų lūpos kvepėjo kavomis bei sumuštiniais / švarkų atlapuos spuro smulkios ženkliukų skylutės“ (stalo sidabras, 256). Ženkliukas taip pat gyvena, dėvėsi, veikia lyrinį subjektą, kitus daiktus. Tokiu būdu pabrėžiamas laiko praeinamumas, kuris vienodai paliečia tiek žmones, tiek daiktus.

1.4. Daiktai įprasmina vienatvę

K. Navako lyrinis subjektas dažnai išgyvena vienatvę, tartum ieško žmogiškojo pašnekovo, tačiau paieškos bevaisės: „ėjau vagonais akimis ieškodamas pašnekovo/ bet nebuvo veidų tik spalvoti erdvės kvadratėliai“ (stalo sidabras, 7). Lyrinis subjektas bodisi minios, ji jam pavojinga: „kasyk tave apstoja minia: degina / drabužius mažais pailgais degtukais / siunčia parnešti nepasako ko / ji vartoja tave ji traiško / sakinius ant mielų tavo lūpų“ (stalo sidabras, 194). Galiausiai lyrinis subjektas pats atsiriboja nuo žmonių, jų draugijos: „vaikščioja miestuos šitiek žmonių tuštumos“ (stalo sidabras, 129). Vyraujantis nesusikalbėjimas, skriaudimas ir išnaudojimas ragina lyrinį subjektą trauktis į vienatvę, atsiribojimą: „sakyk sakyk negirdžiu / artėk artėk nematau“ (stalo sidabras, 221). Pasilikus vienam lyriniam subjektui, lieka stebėti daiktus. Vienatvėje kalbantįjį lyrinis subjektas randa artimiausios aplinkos daiktuose: „kaip be galo gražiai kalba stiklas kai ranka jį patrinu“ (stalo sidabras, 9). Dėl nuolatinio nepritapimo, vienatvės ir savotiško pa(si)smerkimo lyrinis subjektas kartais netenka tapatybės: „Many tuštuma lyg urnoj“ (stalo sidabras, 57). Savo egzistencijos prilyginimas urnai taip pat kalba apie gyvenimo beprasmybę, gyvenimo prilyginimą mirčiai, egzistencijos beprasmiškumą. R. Tūtlytė pastebi, kad „dešimtojo dešimtmečio vidurinioji karta patvirtina mintį, kad geriausioji poezija kyla iš vienatvės patirties“¹⁰². Nepaisant ribos tarp lyrinio subjekto ir žmonių, kartais apatiški jam net artimiausi aplinkos daiktai: „jaučiu žodžius greta savęs labiau nei daiktus“ (stalo sidabras, 7).

---

¹⁰² Rita Tūtlytė, „Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų“, *Naujausioji lietuvių literatūra /1998 – 2002/*, Vilnius: Alma litera, 2003, p. 28.

Vienatvės ir nereikalingumo išgyvenimas neretai perteikiamas autoironiškai. Tokiam žvilgsniui į save iškalbinga yra siaurėjanti kambario erdvė, kuomet kaip ant delno matomi artimiausios aplinkos daiktai – kambario rakandai, artimiausi lyrinio subjekto gyvenimo liudytojai. Savo amžinosios vertės netekęs net menas, todėl net jį bandoma sudaiktinti, materializuoti. M. Kvietkauskas apie poeto lyriką: „muzikos, prilipusios prie pianisto pirštų, metafora – autonomiškoji meno būtis glaudžiasi prie kūno, prie daikto, nes antraip jaučiama, kad ji krenta į bedugnę, į tuštumą, dykumą“¹⁰³. Nesvarbu, kokiais pavidalais besireiškianti tuštuma yra vienas iš pagrindinių neigiamo vienatvės vertinimo motyvų. Tai gali būti tuščia vieta, kur nėra žmonių, tuščias lapas ar tuščia vidinė būseną: „susigūžę stalai prislėgti tuštumos“ (stalo sidabras, 213), „iš kur atnešei šitą tolumą / šitą tuštumą akyse“ (stalo sidabras, 217).

Vienintelė išeitis nepageidaujamos vienatvės akimirkomis – atotrūkis nuo gyvenamosios realybės į meno tikrovę: „mano pirštai pilni aistros rašomajai mašinėlei“ (stalo sidabras, 7). Rašomoji mašinėlė, dažnas įvaizdis poezijoje, reprezentuoja kūrybą: „o ant apjaukto stalo / mašinėlė išgąsdinta kaukši“ (stalo sidabras, 55). Taip menas sudaiktinamas, materializuojamas. Lyrinis subjektas sunkiai išgyvena kūrybinį chaosą: „o žodžiai! Kaip baikščiai jūs grumdėtės / kamputy širdies pasijutę bejėgiai“ (stalo sidabras, 92).

1. 5. Tyla lyrinio subjekto ir jo daiktų pasaulyje

V. Daujotytė teigia, kad „poezija skamba tik tyloje; tiksliau, tik poezijos žodyje išlieka tyla, tylėjimas.“¹⁰⁴. Tyla paranki suprasti supančią aplinką, apmąstyti būti. „Tyloje, tylėdamas žmogus tikisi *kažką* išgirsti, patirti, sužinoti. Tyla suvokiama kaip transcendencija, įmanoma patyrimui; peržengti triukšmingą, kalbančią, bet nesusikalbančią tikrovę, išeiti į tylą, būti joje, laukti“¹⁰⁵. Tylint paranku stebėti tylinčius daiktus, apie juos mąstyti. „Kultūrinėje erdvėje tyla taip pat tiesiogiai nepatiriama, ji iškyla tik garsų ar kalbos kontekste“¹⁰⁶. Tylai atsirasti yra daug priežasčių. E. Ališanka mini tokias tylos apraiškos priežastis: „tyla gali reikšti tiesiog minties nebuvimą <...> atsisakymą kalbėti iš prievartinių santykių“¹⁰⁷. Tyla poetizuojama ir K. Navako eilėraščiuose. Tyloje susimąstoma, susipažįstama su savo egzistencija, apmąstomi šalia esantys daiktai. Triukšme lyrinis subjektas išsvargsta, kenčia, todėl laukia palaimingųjų tylos akimirkų, pažadinančių jame tikrąjį jaučiantįjį.

Daiktai geriausiai išreiškia tylą – tiek pozityvia, tiek negatyvia prasme. Dialogas su jais vyksta būtent tyloje, ir nereikia garso, kad daiktus suprastum arba kad jie papildytų vienas kitą.

¹⁰³ Mindaugas Kvietkauskas, „Šventei pasibaigus: nauji Kęstučio Navako poetiniai gestai“, p. 142.

¹⁰⁴ Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir eismą*, p. 206.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 209.

¹⁰⁶ Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 164.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 171.

Daiktų egzistencija, skirtingai nei žmonių, tyli. Kita vertus, pati tylą yra parankiausia forma bendrauti su daiktais, ir būtent tyloje jų egzistencija tampa įprasminama: „tyla pilna daiktų, tačiau gyva“ (stalo sidabras, 75). Lyrinis subjektas savo aplinkoje jaučiasi nesuvaržytas ir neįpareigotas, net tyloje jaučiantis bendrą egzistenciją su daiktais. Tyla kartais sudaiktinama, atsiveria kaip vieno ar kito daikto atributas: „telefonui kas davė jų tylą“ (stalo sidabras, 216). Tyla kultūrinėje aplinkoje tiesiogiai nepatiriama, išskyla garsų ir kalbos kontekste: „skambūs kiemai naktįje<...> nuovargio tyloje/ klausomės Dievo balso“ (stalo sidabras, 59).

Tyla išryškėja kaip viena esminių lyrinio subjekto tapatybių. Tai prasminga galimybė būti vienyje tiek su pačiu savimi, tiek ir sąlytyje su daiktais. Tyla K. Navako poezijoje kyla iš vienišumo, pasaulio esmės ir prasmės ieškojimo, susiliejimo su daiktais, pasaulio ir jame gyvenančių žmonių priešingumo. Jei K. Navako lyrinis subjektas ir kalba, tai yra vienišas kalbėjimas, vienišas balsas, girdint savo paties aidą. Kalbina dažniausiai artimiausios aplinkos daiktus: „guobos ir topoliai! Susiliejęntys mums virš galvų / su jumis noriu kalbėtis: jums apsakau / visą tuščią fajansą“ (stalo sidabras, 167) Lyrinio subjekto tylumas atskleidžia jo atsargumą, nepasitikėjimą supančiu pasauliu: „tik tarpai tarp žodžių / apsaugantys kiek nuo pasaulio“ (stalo sidabras, 263). Visko nepasakius tartum saugiau, lyrinis subjektas jaučiasi ne toks pažeidžiamas, ne toks perskaitomas. Tartum stebėdamas pasaulį, suvokdamas jo prieštarumą, lyrinis subjektas turi ką pasakyti, tačiau susilaiko, nesako, nešiojasi tai savyje. Eilėraštyje „poetai“ išsisėmus kalboms, jas pakeičia tylą kaip prasmingesnės būties ženklas: „kadais jie kalbėjo ir kalbos atrodė per smulkios“ (stalo sidabras, 269). Lyrinį subjektą supa garsus pasaulis, tačiau jis ieško vienatvės ir tylos, nors ne visada gali paaiškinti kodėl: „tiek būgnų ir vario – ko gi man tylą parūpo?“ (stalo sidabras, 57). Esant triukšmo ir tylos galimybei, lyrinis subjektas renkasi tylą. Lyrinis subjektas apatiškas žmonių balsams: „negirdžiu ką tu sakai man tu už šimto sienų“ (stalo sidabras, 238). Tačiau labai jautrus ir atidus atskirų daiktų skleidžiamoms garsams: „neliko lapų ir gamtai tyloj talpu“ (stalo sidabras, 220). Tyloje galimas tikras atvirumas ir artuma: „mes ateisim arčiau mes nugrimsim į tavą tylą“ (stalo sidabras, 146). Visiškoje tyloje įsiklausoma į negirdimus dalykus: „aš girdėjau kaip aušo“ (stalo sidabras, 162). Tyloje lengviau egzistuoti. Tik tyloje lyrinis subjektas gali pakilti virš kasdienybės, nušviesti savo egzistenciją gilesne prasme, įsiklausyti į save. Todėl tylą yra vienas parankiausių būdų kurti: „begalinė tylą! Erdvėje vyraujančią tylumą atliepia tylą širdyje: „mūsų širdys lengvai prarandamos / ar girdi kaip jose tylu“ (stalo sidabras, 217). Tyloje, naktįje galima svarbiausia lyrinio subjekto veikla – rašymas: „tai nakties pelenai – ligi rytmečio puslapijai degė“ (stalo sidabras, 146). Tyla ir kūryba yra proga įteisinti savo gyvenimą: „tyla jums buvo žadėta <...> talpus ir nebūtinai popierius / ir kritot į tylą veidais“ (stalo sidabras, 164). Tylai būdingas atvirumas ir tikrumas, atsiskleidimas ir nuoširdumas. Tyla pati parankiausia susimąstyti

apie gyvenimo beprasmiškumą, nuobodumą: „ir mano aplinka buvo įpročiai <...> nebėra jau naujų draugų jau žolė jų takus pradūrė / bet iš kur dvi raukšlės tarp antakių?“ (stalo sidabras, 162).

Tylos situacija eilėraščiuose ženklina ir tam tikrą nežinojimą, lyrinio subjekto pasimetimą, svyravimą. Tokiu atveju tylą ir traukia, ir baugina. Bauginanti tylą išsako laiko praeinamumą ir ne tik palaimingos vienatvės būseną. Eilėraštyje „dulkės“ ženklina laiko praeinamumą ir mirtį: „godžiai dalijasi mūsų keliai! Greitai / net jų nebeliks) blyški žolė / atsirinks mūsų pėdsakus“ (stalo sidabras, 167). Žolė – tartum tylos atributas. Baigiantis žmogaus egzistencijai, šis gamtos daiktas neigia ją buvus – žolė apauga žmogaus įmintos pėdos ir rodos, kad nebuvo gyventa. Žolė priklauso paslaptinajai sferai, kurioje paklystama, prarandama: „vėl pranyko pasaulis – pirma apieškojome žolę“ (stalo sidabras, 211). Literatūrologė V. Daujotytė kalba apie riziką žaisti tylos žaidimą, nes tylos sfera – tai mirtis: „bet tikras atsidavimas tylai yra rizikingas. Mirtis ir yra ta absoliuti tylą“¹⁰⁸. Rizikos būseną ir pačią mirtį ženklinanti tylą atitinka neramaus atsiribojimo būseną. Tai pačios mirties ženklas. Amžina tylą – mirties tylą, lyrinio subjekto apmąstoma ir patiriama su baime. Mirtis kėsina atimti erdvę, joje esančius daiktus, todėl nelaukiama: „kas atima tą erdvę į kurią / esi pasuktas nugara / kurioje viską esi sudėvėjęs / su metais muzika ir į ją ateis / juodi pianistai užtrenks tavo / kiemus bei kambarius ir bus / taip tylu nuo žvilgančių / sušalusių stygų“ (stalo sidabras, 182). Tylos ženklinama mirtis kėsina ir į daiktišką lyrinio „aš“ erdvę. Tai skaudžiausia netektis. Nuo tokios bauginančios, nerimą ir praeinamumo jausmą stiprinančios tylos lyrinis subjektas pavargsta, bėga, tačiau jam ne visuomet pavyksta: „tyla: savo daiktus išmėtyk – tylą: / tada langus atverki kad vėjas nužvelgtų / tylą ! ak / ši naktis lyg vata tarp stiklų“ (stalo sidabras, 160).

Pajusti tylos euforiją, suprasti jos esmę reikia abipusio tylėjimo, todėl lyrinis subjektas prašo įsiklausant, įsiskaitant taip pat tylėti, pagaunant akimirkos žavesį. Artimiausios aplinkos daiktuose ir gamtoje paslėpta egzistencijos esmė yra girdima tik tylint. Tyla paranki ne tik lyriniam subjektui, ji praverčia ir skaitant atskirus eilėraščius, nurimstant, įsiklausant. Nes reikšmė plika akimi nematoma, ji jaučiama ir paslaptinai ataidinti vos girdimu aidu.

K. Navako kūrybos branduolys — daiktų ir reiškinių pasaulis, persipynęs su lyrinio subjekto vidinėmis jausenomis. K. Navako poezijoje daiktai egzistuoja greta lyrinio subjekto, sudarydami su juo visumą. Poetinė tikrovė K. Navako poezijoje gali būti suprantama kaip daiktų visuma, kurioje daiktai yra eilėraščio esmė, tam tikras realijas išsakančios konkrečios realijos, reiškiniai. Daiktai pripildo lyrinį subjektą papildomų reikšmių, per juos išryškėja lyrinio subjekto ypatybės, jausenos, potyriai. Dažnai lyrinio subjekto savijauta, esamybė – sustojimas laike, sustingimas, susimąstymas, savęs pažinimo akimirka. Šią akimirką neatsiejami tampa daiktai – jie yra būdas pažvelgti į save iš šalies, save identifikuoti.

---

¹⁰⁸ Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir eismą*, p. 209.

2. Daiktiška erdvė.

2.1. Dialogiškas santykis su daiktiška erdve

Kaip teigia Violeta Gedminienė, „žmogaus būtis yra susijusi ir galima tik santykyje su aplinka“¹⁰⁹. Tai reprezentuoja fenomenologinį mąstymą, kuriam artimas ir šis A. Šliogerio žvilgsnis į erdvę: „gyventi žmogui visų pirma reiškia būti erdvėje ir laike“¹¹⁰. Atspindėti mus supančią erdvę – vienas pagrindinių kūrybos tikslų. Kiekvienas daiktas turi savo erdvę, taip išreiškdamas savo ir žmogaus daiktų pasaulyje egzistenciją. Kiekviena erdvė yra pilna daiktų, nesuvokiama atskirai nuo susiliejančių, vienas kitą papildančių, dialogiškam santykiui vienas su kitu ir su žmogumi atvirų daiktų. Daiktai neišivaizduojami atskirai vienas nuo kito, nes tik visi kartu formuoja erdvę. Mus supanti kasdieniška ir literatūrinė erdvė yra prisipildžiusi daug skirtingų patirčių, skirtingų prisiminimų ir jausmų, sukauptų daiktuose: „suvokiančiam kūnui prieinamas ne tik daiktų paviršius, bet ir jų gelmė. Daiktas niekada nėra regimas savo atskirume, bet visada kaip nurodantis ir nurodomas kitų, kaip chronoskopiškas – perregimas kitoms patirtims.“¹¹¹. Kiekvienas daiktas, esantis tam tikroje erdvėje, yra savyje sukaupęs atskiras patirtis. Tačiau jie visi kartu turi ir bendrą patirtį – vienijančią erdvę ir subjektą, joje gyvenantį, susiliejusį su savo erdve: „kurdami savo egzistencinę erdvę ir laiką, mes kuriame ir kultūrinę (namų) aplinką, kur skleidžiame savo gyvenimo projektą“¹¹². Daiktų įvaizdžiais sukurtas pasaulis leidžia suvokti, kuo ypatinga yra K. Navako poezijos erdvė, kuo ypatingas pats joje gyvenantis žmogus. Subjekto erdvė ir jos daiktai yra dvilypiai, čia persipynę gamta ir urbanizacija, kūryba ir butis, prisiminimai ir dabartis. Šiam dvilypumui nusakyti labai tinka V. Daujotytės mintis: „Gamta ir kultūra nėra priešpriešos. Kultūra iškyla iš gamtos, gamta kultūrą išprovokuoja <...>. Žmogaus kultūrėjimas nereiškia atsiskyrimo nuo *bios*“¹¹³.

Žvilgsnio susitikimas su daiktu tampa prielaida užsimegžti ryšiui. Toks daiktas naudingas vaizdo pilnatvei, jis nušviečia šalia esančius daiktus ir lyrinio subjekto jausenas: „prieš akis citatų trasos <...> nuo arbatos šaukštelio / ratilėliai sklaidos / o ant jų paniuręs tavo / veiauaoeidas“ (stalo sidabras, 45). Lyrinis subjektas susitinka su daiktu – arbatos šaukšteliu puodelyje. Šaukštas į veiksmažinį įpina ir arbatos puodelį, skaitydami įsivaizduojame ir stalą, ant kurio jis stovi. Daiktas tampa pretekstu eilėraštyje pasirodyti pačiam lyriniam subjektui. Šis susitikimas rutuliojamas toliau, išsižiūrima į daikto sukeltą veiksmažinį – ratilėlius arbatos. Tai sutelkties ir nusiramino akimirka, artimumo su daiktu, nes lyrinis subjektas niekur neskuba, stebi savo gyvenamąją aplinką

¹⁰⁹Violeta Gedminienė, „Egzistencinių struktūrų veikmė Juozo Apučio poetikoje“, *Tekstas ir kontekstas: prasmės formavimas*, Kaunas: VU KHF, 2004, p. 94.

¹¹⁰Arvydas Šliogeris, *Transcendencijos tyla*, Vilnius: Pradai, 1996, p. 651.

¹¹¹Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, 2007, p. 278.

¹¹²Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, *Filosofija. Sociologija*, p. 8.

¹¹³Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 105.

ir reikalingiausius daiktus. Daiktai tiesiogine žodžio reikšme atspindi lyrinį subjektą. Jis mato savo atvaizdą. Daikto ir lyrinio subjekto būsenos tapačios, paskutine eilute skiemenų išmėtymu ir supainiojimu atsiskleidžia lyrinio subjekto vidinis siūbavimas, nesusikoncentravimas, išsimetymas, nesusitelkimas. Daiktai atliepia į santykį, į žvilgsnį, reaguoja: „daiktai nuo žvilgsnio virpa“ (298). Žvilgsnio nebuvimas reiškia neįveikiamą atstumą ir svetimumą supančiai erdvei. K. Navakas detalizuoja kasdienišką regimąjį pasaulį. Išižiūrėdamas arba tik akimi užkabindamas daiktus, „aš“ tartum kuria koliažą iš atskirų dalių. Kartais erdvė sunkiai suvokiama, išspraudžiama į tikrovės rėmus, primena paveikslą: „Be vargo gyvenimi vitražuose ir koks vaiskumas“ (stalo sidabras, 36). Lyrinis subjektas erdvę suvokia kaip vitražą, taip perteikia erdvės nepastovumą, dirbtinumą. Kaip pastebi Imelda Verdickaitė, „literatūros erdvė kuriama fragmentiškai, pateikiant savotišką erdvių nuorodų mozaiką“¹¹⁴. Eilėraščiuose nesivadovaujama loginiu erdvių matmeniu, nes kartais tėviškė prilyginama trupiniui, ir atvirkščiai.

Daiktas – tartum veidrodis, parodantis egzistencijos prasmę ir atspindintis patį lyrinį subjektą, jo gyvenimo įpročius, prisiminimus: „šitaip traška plokštelė <...> ant apjaukto stalo / mašinėlė išgąsdinta kaukši / aš rašau savo laiškus / smuiko raktais savy užrakintas / sakiniai nebeaiškūs / o ir siela vos juntamai kinta / siūsiu draugui jis lauks jų <...> laiškas rankoj kaip gyvas spurdės jam / bet po lapo kvadratą / raidės išsilakstys lyg sukultos / kai kliudys adresatą / mano kambario muzikos kulkos“ (stalo sidabras, 55). Daiktas šiuo atveju – namuose rašomas laiškas draugui – projektuoja požiūrį į save. Apie laišką sukasi visas eilėraščio veiksmas, per laišką atsiskleidžia lyrinio subjekto ilgesys draugui. *Spurdantis* laiškas – drebančios iš jaudulio jį laikančios rankos. Minimi reikalingi ir nepakeičiami gyvenamosios erdvės daiktai – stalas, mašinėlė, apie kuriuos sutelkta lyrinio subjekto gyvenimo esmė. Namų erdvė tampa lyrinio subjekto asmens ir jo gyvenimo jungtimi. Kambaryje liejasi muzika, kuri tiesiogiai veikia lyrinį subjektą, padeda atsiriboti nuo aplinkos, susitelkti į save: „smuiko raktais savy užrakintas <...> o ir siela vos juntamai kinta“. Svarbiausia akimirka sutelkta paskutinėse eilutėse: „kai kliudys adresatą / mano kambario muzikos kulkos“. Tai nurodo, jog lyriniam subjektui labai svarbu su laišku nusiųsti dalelę savo gyvenamosios erdvės, nes tik per ją jis gali būti identifikuojamas tinkamai – pažįstamas tinkamai, natūraliai. Tik dialogiškai atviroje ir savoje namų erdvėje laisvai reiškiasi lyrinis subjektas.

Supanti erdvė formuoja patį subjektą. Eilėraštyje „senkantis sekmadienis“ lyrinis subjektas, stebėdamas „senkantį“ miestą ir niūrų, skurdų kambarį, pats susitapatina, jaučiasi vienišas, nuskriaustas: „mes pareinam kvartalais praskydusiais <...> tylūs senbuviai senkančio Kauno <...> viršum žvilgsnio dryžavo tapetais / sienų skylės sušvelnintos prietemos / jas užklostė blizgėjimas matinis / tinko sluoksniai bei atspalviai skurdūs“ (stalo sidabras, 52). Lyrinis subjektas susitapatina

¹¹⁴ Imelda Verdickaitė, *Erdvės matmuo*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 9.

su aplinka, perima niūrias nuotaikas. Šiame eilėraštyje lyrinis subjektas išlieka stebėtoju, išlaiko distanciją, nepasiduoda emocijoms, tik konstatuoja. Erdvė lieka nebyli, tik atjaučianti, atliepanti lyrinio subjekto nuotaikas. Santykis su erdve neužsimezga – supantys daiktai nepadedą skleisti lyrinio subjekto mintims. Lyrinio subjekto žvilgsnis klaidžioja po miestą, vėliau po kambarį, tačiau neranda daikto, su kuriuo galėtų bendrauti. Tokiomis akimirkomis lyrinis subjektas jaučiasi pats nutolęs nuo aplinkos, apatiškas jį supantiems daiktams ir visai šalia esančiai erdvei, jos neatpažinęs, neidentifikavęs: „tik tamsoj kažkas tvyro ir užburia / ir sudyla lyg piešinio linijos“ (stalo sidabras, 52). Dar neįvykus kontaktui, dialogui, „kažkas“ pranyksta, palikdamas lyrinį subjektą vienišą svetimoje erdvėje. Tam įtakos turi silpstantis lyrinio subjekto suinteresuotumas, imlumas. Labai daug priklauso nuo paties lyrinio subjekto nusiteikimo, noro tyrinėti supantį pasaulį. Dabarties daiktai patiriami per tai, ką jie reiškė praeityje. Erdvė nestabili, nuolat reiškiasi kaip vaikiška apraiška – keičiasi daiktai, jie trūnija, nyksta, dėvisi, todėl nėra pagrindo manyti, kad ji išliks tokia pat. Lyrinis subjektas apribotas ne tik erdvės, daiktų, bet ir įpročių: „ir mano aplinka buvo įpročiai: taip ir visas gūdusis gyvenimas“ (stalo sidabras, 162). Erdvė taip pat neįsivaizduojama be lyrinio subjekto: „apkarsta erdvė neturinti sau žmogaus“ (stalo sidabras, 89). Erdvė priklauso žmogui, tai erdvės pilnatvės išdava. Taip pat kaip žmogus nemoka, negali gyventi be savos erdvės. Tai jo egzistencinis pamatas. Eilėraščio „neklajojančio pameistrio daina“ lyrinis subjektas pats sukuria savo gyvenamąją erdvę iš tuštumos: „lyg trimitai natas iš aidžios tuštumos / išauginome savo namus“ (stalo sidabras, 118). Namuose veikia lyrinis subjektas, savo veikla įprasmindamas gyvenimą: „mes degiojom žvakes, kabinėjom vaizdus / varinėjom lentynom knygas“ (stalo sidabras, 118). Daiktai įprasmina patį lyrinį subjektą, atspindi jo lūkesčius ir tikslus. Buities aplinkos aprašymas, mėgavimasis ja kaip vienintele ir nepakartojama atlieka estetinę funkciją.

2. 2. Sava ir svetima erdvė

Savos erdvės K. Navako poezijoje dažniausiai susijęs su namais. Kaip pastebi Gastonas Bachelard'as, „studijuojant vidinės erdvės intymią savybių fenomenologiją, namas yra aiškiai privilegijuota būtis, žinoma, jei į namą žiūrimą kaip į vientisą ir kompleksinę erdvę, mėginant integruoti jos visas ypatingas vertes į vieną pagrindinę vertybę.“¹¹⁵ Poeto lyrinis subjektas namuose gyvena, čia jį supa savos aplinkos daiktai, įprasminantys namus ir jį patį. Namai – sutelkties vieta, nes čia lyrinį subjektą supa artimiausios aplinkos daiktai, išgyvenamos įvairios patirtys. „Namai leidžia patirti, o patyrimas savo ruožtu atveria ir užpildo namus“¹¹⁶. Daiktai gyvi, esantys,

---

¹¹⁵Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas (Ugnies psichoanalizė : Vanduo ir svajonės : Erdvės poetika)*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 322.

¹¹⁶Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 50.

reikšmingi lyriniam subjektui, nes prikaupę patirties, ją spinduliuoja, tokiu būdu artimi stebinčiam. Lyrinis subjektas, užėmęs visą gyvenamąją erdvę, stebi ir iš kitų išskiria reikšmingiausius daiktus, su kuriais susitinka – juos mato, permąsto, liečia ar apie juos mąsto. Anot T. Kačerausko, „namų daiktai – tai transcendentai, kurie verčia vis iš naujo kurti namų aplinką, kurios dalys esame mes patys“¹¹⁷. Vaizdydamas, prisimindamas ir apmąstydamas jutimiškai svarbiausius daiktus, lyrinis subjektas kartu kuria ir apmąsto save, savo gyvenamąją aplinką. Kiekvieną dieną namų erdvėje matomi ir liečiami daiktai „teikia mums naują mūsų egzistencijos perspektyvą, taip priartindami mus prie mūsų pačių“¹¹⁸. Poezijoje vaizduojamų namų gyventojas – dažniausiai pats lyrinis subjektas, neretai vienišas, slegiamas būties ir buities. Namuose daug kasdien sutinkamų ir matomų, pamąstomų daiktų. „namai – mūsų kampelis pasaulyje <...> mūsų pirmoji visata <...> tikrasis kosmosas“¹¹⁹. Gyvenamoji erdvė apibūdina patį gyvenantįjį: „bandau įsivaizduoti tavo būstą, jį tapau visais rastais teptukais“ (stalo sidabras, 36). Įsivaizdavimas tapomas – įsivaizduojama vizualiai. Erdvė neatsiejama nuo vaizdo, todėl visuomet materiališka, net mintyse. Tai, kas anapus namų – svetima erdvė: „anapus dar vaikšto kažkas per dienas“ (stalo sidabras, 31). Įvardis „kažkas“ nurodo baimę, svetimumą, neatpažinimą, saugumo ir patikimumo nebuvimą. Sava erdvė skiria nuo svetimų žmonių: „aš stoviu priešais langą, o už sienų lyg ne žmonės“ (stalo sidabras, 35). Namai apibudinami kaip vientisa, sava erdvė, neturinti jai prilygstančių. „Namuose randa prieglobstį apmąstymai, namuose galima ramiai svajoti <...> apmąstymams priklausančios vertės liudija žmogaus giluminę būtį.“¹²⁰ Taigi, namuose lyrinis subjektas svajoja, apmąsto, čia jis liudija savo giluminę būtį: „aš rymojau prie stalo užsklęstas tarp savo svajų / ir ilgėjau Paryžiaus ir vandenys virsdavo vynu / ir užplūdę taures man į lūpas tekėjo iš jų <...> dar mačiau kaip storais tumulais dulkės nugula baldus / kambarį kur kadais mano vynas pavirto krauju“ (stalo sidabras, 125). Lyrinis subjektas savoje erdvėje, veikiamas artimų daiktų, kurie leidžia susimąstyti, nuklysta į praeitį. Biblinis Paskutinės vakarienės motyvas sustiprina (at)gimimo stebuklą. Kambarys jungia svarbiausius gyvenimo epizodus, vienija nuo gimimo iki dabar. Tumulais ant baldų gulančios dulkės priverčia susimąstyti apie laiko praeinamumą. Kitoje erdvėje rasti asociacijas tarp daiktų ir prisiminimų būtų nepalyginamai sunkiau, tačiau šiuo atveju daiktai saugo istoriją, jie apaugę informacija ir skleidžia bendrumo jausmą. Čia vyrauja namų daiktai, daug kartų gludinti lyrinio subjekto žvilgsnio, susiję su jo praeitimi. Peno apmąstymams suteikia tie patys artimiausios aplinkos – kambario daiktai. „Daiktai lygiai taip pat sensta, kaupdami kultūrinį palikimą ir taip turtindami mūsų gyvenimo namus“¹²¹. Lyriniam subjektui namai – tai proga būti su savimi pačiu,

¹¹⁷ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 10.

¹¹⁸ Ten pat, p. 8.

¹¹⁹ Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas (Ugnies psichoanalizė: Vanduo ir svajonės: Erdvės poetika)*, p. 322.

¹²⁰ Ten pat, p. 324.

¹²¹ Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, p. 11.

su jį supančiais daiktais: „kambary pilname mėnesienos“ (stalo sidabras, 119). Kambarys pažįstamas ir savas, kartais net pabodęs: „taip nuolat pareinam pabodusio kambario link“ (stalo sidabras, 122).

Įsiveržimas į kalbančiojo erdvę išgyvenamas itin skausmingai: „lyg svetimas eitų į paliktus tavo namus / dalintis ir džiaugtis viskuo kas tik tau buvo skirta“ (stalo sidabras, 255). Namuose galima džiaugtis, ir tas džiaugsmas skirtas tik juose gyvenančiam – lyriniam subjektui. Lyrinio subjekto ir namų erdvėje esančių daiktų santykis labai artimas – nublukę skiriamosios ribos, lyrinis subjektas tapatina savo ir daiktų egzistencijas. „Namuose kasdieniniais (ir fiziniais) darbais „išplėšiamo daiktus iš stichijos“, kitaip sakant, daiktai tampa mūsų egzistencijos dalimi ir kartu kreipia mūsų gyvenimą <...> nuolatinis egzistencinės tvarkos atkovojojimas, koks galimas tik savo namų kultūrinėje aplinkoje“¹²². Sava erdvė – tai tartum savyje užrakinta ir nuolat kartu turima erdvė, įsismelkusi į paties potyrius ir patirtį.

Namus nuo likusio pasaulio skiria tylą. Čia ji vyraujanti, ypatingai naktį: „nakčiai nutyla kiemų metalas <...> lyg nenuilstantis satelitas / sukasi ta tylą“ (stalo sidabras, 46). Patirtis sudaiktinamas – tylą atsiranda, kuomet nutyla metalas (triukšmas). Tylą sukasi tartum satelitas. Taip vaizduojama tylą nurodo lyrinio subjekto dėmesį suteklus į erdvę. Naktį palankiausias metas keisti ribas, erdves, nuklysti į praeitį: „ir vaikystės ekspresas naktis / iš skurdžios praeities mus lydės“ (stalo sidabras, 47). Tai palankiausias būdas ir laikas mąstyti apie save ir šalia esančius daiktus. Eilėraščio lyrinis subjektas naktį nubunda namuose, arba galima sakyti, - namams, nes visi jo jautimai nukreipti į juos. Jis juos stebi, interpretuoja: „bet štai atsibundam pažadinti pilno mėnulio/ ir varva paveikslai ir lubos diktuoja eiles“ (stalo sidabras, 130). Ypatingas bendrumo jausmas, daiktų ir lyrinio subjekto tapatybė. Lyriniam subjektui artimiausios aplinkos daiktai yra įkvėpimas kurti, tai reiškia – paskata gyventi. Jei kalbantysis yra ne namuose, eilėraštis nurodo linkmę, kad kalbama dėl noro juose būti. Namai, jų erdvė atsiskleidžia ne tik kaip patirsima, ar patiriama dabar, bet ir kaip jau patirta. Svetima erdvė neprilygsta savajai, nes ją būtina jaukintis: „tau dar šiandien leistų jaukintis naujas vietas“ (stalo sidabras, 247)

2.3. Kambarys – prasminga uždara vieta:

kasdieniai ir kultūros daiktai, įdaiktintas laikas

Namų erdvės pagrindą sudaro kambarys, kuriame gyvena lyrinis subjektas. Tai esminė vieta, todėl dažnai apibūdinama artimu žodžiu: „popieriniai kambarių lizdai“ (stalo sidabras, 32). Kambarys sumažinamas iki lizdo dydžio, tokiu būdu tapdamas dar reikalingesnis ir savas. Viskas ranka paliečiama, sava, artima. Popieriniai namai – tai tartum lizdas, skirtas kūrybai. Namų erdvė

---

¹²² Ten pat, p. 12.

tanki – čia nelieka baltų nežinomų dėmių, nes kiekvienas daiktas nugludintas lyrinio subjekto žvilgsnių, pažįstamas ir savas: „daiktas, patenkantis į kasdienės žiūros akiratį, jau yra apaugęs storu žmoniškųjų prasmų sluoksniu, todėl net pati daikto būtis dažniausiai tapatinama su žmoniškąja jo prasme ar tokių prasmų visumą“¹²³. Daiktas dažnai apibudinamas įvardžiu „mano“, nes artimas ir savas, atskleidžiantis patį lyrinį subjektą: „mano stalai su rankraščiais“ (stalo sidabras, 179). Daiktas turi dalelę žmogaus, net tuomet, kada jo nebėra namuose: „kurgi stalai / svyrinėję po tavo kambarį <...> gal/ ant tų stalų tebeguli tavo ranka“ (stalo sidabras, 175). Lyrinis subjektas gali keisti daiktus – tokiu būdu keisti erdvę. Vėlgi erdvėje išryškėja laikinumas, į kurį nurodo daiktai: „mes kilnojome daiktus ieškodami daikto šešėlio / iš kivytų ir duženų mokėmės daikto mirties <...> mes pakėlėme daiktus jie dar tebėra ore“ (stalo sidabras, 227). Daiktų laikinumas, nestabilumas nurodo, patį lyrinį subjektą priverčia susimąstyti apie jo paties egzistenciją. Namų erdvė leidžia į viską žiūrėti lyg per padidinamąjį stiklą: „taip arti tas trumpas mirksnis kai pasaulis tampa mažas / ir maži pasaulio žmonės ieško pojūčių naujų“ (stalo sidabras, 262). Kambarys – erdvė, kur lyrinis subjektas gali save reabilituoti: „ir daužomas žingsnių tu sunkiai grįžti kambarin / ir vėl iki ryto renki savo tūkstantį šukių“ (stalo sidabras, 255). Tartum namuose galima atstatyti tai, kas prarasta, atkurti tai, kas įskaudinta. Kambaryje vyrauja būtino reikalingumo daiktai: stalas, knygos, užuolaidos: „stovėsiu už stalo tykus“ (stalo sidabras, 27). Stalas, statiškas kambario baldas, tiesiog leidžiantis būti savimi, neįpareigojantis. Kiekvienas daiktas yra asmeninis daiktas, turintis savojo šeiminingo refleksiją. „ant stalo basos taurių kojelės“ (stalo sidabras, 186). Deminutyvas „kojelės“ nurodo artimą santykį su daiktu. Kartais daiktas atstoja atskirą erdvę: „šiuo stalu lyg valtim tolstam nuo žmonių“ (stalo sidabras, 270). Kambarys suteikia paguodą, nusiramimą, užuovėją: „štai vasara baigės galvosim ar bus mums atleista / kai spalio vitrinos nušvis nešvariai nešvariai / ir vėl mus priims atjaunėję kvaili kambariai“ (stalo sidabras, 202). Kambaryje lyrinis subjektas randa paguodą, užuovėją, nusiramimą. Čia lyrinis subjektas visuomet laukiamas. Tai abipusis santykis, nes lyriniam subjektui maloni daiktų draugija. Eilėraštyje „nuplėšytas kalendorius“ kambarys užima viso išnykusio miesto vietą, o kad tai vienintelė patikima, sava erdvė, praneša jos daiktai: „vos parėjus namo taip nedrąsiai nelyg į svečius <...> bokšto laikrodis vėl ima mušti ir pameta taktą / rodos miestą sugriovė ir liko tik šis kambarys“ (stalo sidabras, 239). Daiktai, esantys namuose, sudaro pilnatvės išpūdį - jų pakankamai daug ir jie visi reikalingi: „gal tau net nereikia miesto gal viską turi namuos“ (stalo sidabras, 247). Čia viskas sava ir artima, nugludinta lyrinio subjekto žvilgsnių ir minčių. Namuose lyrinis subjektas jaučiasi saugus, jį supa nuolatiniais, statiški jo erdvės daiktai, viskas pastovu ir amžina. „Ramus buvimas savo kampe skleidžia, drįstume teigti mobilumą <...> poetai pirmučiausia kalba apie gyvenimą kamputyje, apie savo susikaupusią visatą drauge su kamputyje susigūžusiu svajotoju. Jie nedvejodami teikia šiems apmąstymams visą jiems

¹²³ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, p. 27.

priklausantį aktualumą¹²⁴. Ramus buvimas namuose padeda susivokti: „Praktinė žiūra atskleidžia ne daikto būtį, o tik jo instrumentinio išdaiktinimo perspektyvas. O teorinė žiūra orientuota į patį daiktą, jos tikslas – taip įsižiūrėti į daiktą, kad atsivertų paties daikto būtis, jo *savyje-stovėsena*“¹²⁵. Stebint daiktą, jis pats atsiskleidžia, pasisako, atsiveria. Kambarys atstoja visą pasaulį ar miestą: „gal tau net nereikia miesto gal viską turi namuos / kur sunkios kaip akmens knygos sugulusios ant stalų“ (stalo sidabras, 247). Kartais lyrinis subjektas kambaryje yra slegiamas daiktų, jų nekenčia dėl jų nebudrumo ir statiškumo: „niekas neatidaro lango šleikščiai nejudrūs kambario rakandai“ (stalo sidabras, 9), kambaryje trūksta erdvės, lyrinis subjektas jaučiasi slegiamas: „kambarys kietai prigrūstas tamsos“ (stalo sidabras, 23). Tokiu atveju jis jaučiasi suvaržytas, prislėgtas uždaros erdvės. Tačiau nepaisant to, nors ir jaučiasi nepilnavertis, gali pakeisti erdvę: „sparnų neturiu ir temoku išstumdyti sienas <...> vidurnakčio vėjas kaip muša į kambarį urgzdamas / tirštai pripustydamas erdvę mažyčių vorų lėktuvėlių“ (stalo sidabras, 13). Kaip alternatyva pabodusiam ir mažam kambariui visuomet yra gamta: „nebegaliu išbūt tarp šitų sienų / ir rankos pačios atveria duris / aukštai virš mano gatvės kybo mėnuo / lyg tolimas apšviestas kambarys“ (stalo sidabras, 48). Gamta sulyginama su kambariu, lyrinis subjektas vis tiek nori bet kokią erdvę įsprausti į tam tikrus rėmus. Kartais išsilaisvinimas iš kambario gyvybiškai svarbus.

Namų vaizdas dažnai pažeidžia chronologinius laiko rėmus – iš dabarties nuklystama į praeitį ar į ateitį. Namai – tai vieta, kuri lyrinį subjektą sieja su praeitimi: „gimtuos namuos kur šitaip sunkiai augta / namų nelikę – kas gi juos išleido?“ (stalo sidabras, 123). Stebėdamas aplinką ir gilindamasis į save, „aš“ stipriau patiria laiko praeinamumą. „kiekvienas užkampis namuose, kiekviena kambario kertelė, kiekvienas erdvės plotelis, kuriame galima susigūžti, susikaupti, vaizduotėje yra atsiskyrimas vienvėje, t. y. nuosavos vietos, namo užuomazga <...> Kampe nesikalbama su savimi. Jei prisimename kampe praleistas valandas, prisimename tylą, minties tylą“¹²⁶. Vienatvės laikas išgyvenamas tarsi nedaiktiškoje, bet ir sudaiktintoje (*tirštoje*) erdvėje – pilnoje dulkių: „ir tirštos dulkės leidosi ant stalo <...> atrodė ši diena neturi galo / ji baigsis tiktai kai manęs neliks <...> ir jau atrodė nebėra kas žino / mane dar esant savo kambary“ (stalo sidabras, 266). Kambarys – pastovi erdvė, kurioje galima ne tik apmąstyti praeitį, bet ir susieti ją su ateitimi: „kambariuos kuriuose/ kartą neatsibusim“ (stalo sidabras, 144). Kambarys pasirodo pilnas ateities ženklų, numatymo, kas bus: „kambariuos kuriuose/ kartą neatsibusim“ (stalo sidabras, 144). Lyrinis subjektas neišivaizduoja kitos erdvės, kur galėtų numirti. Tai tartum jo gyvenimo patikėtinis, įprasminantis nenutrūkstamumą: „žmogaus gyvenime namai pašalina atsitiktinumus, didina nenutrūkstamumą“¹²⁷. Kambarys – dinamiška erdvė, kuriame veikia personifikuoti daiktai,

¹²⁴ Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas (Ugnies psichoanalizė : Vanduo ir svajonės : Erdvės poetika)*, p. 430.

¹²⁵ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, p. 30.

¹²⁶ Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas (Ugnies psichoanalizė : Vanduo ir svajonės : Erdvės poetika)*, p. 427.

¹²⁷ Ten pat, p. 325.

praskaidrinantys vienatvę: „šnekėjosi baldai ir / svaigo kambarys nuo pamirštos išjungti / jo šviesos“ (stalo sidabras, 170). Laikas įdaiktinamas panašiai, kaip V. Daujotytė kalba apie fenomenologinę laiko būtį: „Laikas, kuriame kažkas esmingai vyksta yra daiktiškas <...> Būti daiktinantis laiką, laikui daiktėjant. Būti įsiklausantis į daiktus, į jų kalbą.“¹²⁸. Įsiklausyti į daiktus – viena pagrindinių lyrinio subjekto veiklų. Galima sakyti, jog K. Navako poezijos erdvėje laikas yra sudaiktinamas, įgauna daiktų pavidalus. Žmogus priklausomas nuo daiktų, įrėmintas daiktų esamybėje, netgi jų būtys susipynusios. Stipresnė laikinumo patirtis išgyvenama keičiant daiktų vietą, tarsi perkeičiant jų būtį: „tai pasakyk man ką veikei / :kilnojai daiktus / senas ir naujas / jų vietas tavo delnas lyg laidas jungė <...> tas keistas kambario laikinumas / lyg daiktai ten būtų tik trumpam užėję“ (stalo sidabras, 307). Daiktai iškyla kaip žmogiška būtis, kurios artumą žmogui rodo prisilietimas, kita kūniška patirtis.

Knyga – vienas dažnesnių kambario daiktų, asmeninę atmintį turintis kultūros daiktas: „tarp knygų puslapių vysta vytelės: kadaise / skynėme jas nuo nieko nesuvokiančių medžių“ (stalo sidabras, 196). Per knygą atsiskleidžia pats lyrinis subjektas: „Neperskaitytos knygos traukia mane iš mano / ramybės, tveria kelius nugarėlėm<...> pažindamos mane tik iš rankų <...> lipa į viršų, randa gulyklas dulkėse – popieriniai kambarių lizdai“ (stalo sidabras, 32). Knyga atpažįsta skaitantįjį pagal rankas, daiktą ir žmogų sieja glaudus kūniškas ryšys. Knyga reikšminga ne tik individo gyvenime, bet visos žmonijos, knygos nebuvime lyrinis subjektas įžvelgia ir žmonijos susvetimėjimo priežastis: „šio kranto kultūroj nelikę raidės ant raidės „...> greit atversim knygas kurios nieko jau nebežinos / nes pasaulis paklydo sutilpdamas jūs širdyse <...> jūsų dvasioje žiosis vieta kurioje nieko nėra / ir kaip smėlis nuo kranto kas dieną byrėsit į ją“ (stalo sidabras, 143). Knygos dėka „aš“ nesijaučia stovintis vietoje. Knygos identifikuoja skaitantįjį. Knygos tartum siekiamybė, tobulumo apraiška, lyrinio subjekto palaima: „uogų saldumo knygos / eiki medaus etversti / puslapiai tarsi stygos / ---peršti“ (stalo sidabras, 240). Knyga jungia atskirus žmones, net atskiras kartas: „iš rankų į rankas keliauja mūsų knygos“. Knyga tartum tarpininkas dabarties ir ateities, praeities. Tai vienas iš daiktų, galintis išsaugoti prisiminimus, tačiau taip pat nepalankus laikui: „Knygose ant palikto stalo vys bibliotekų kvapai“ (stalo sidabras, 167). Su rašytinės kultūros istorija siejama ir mirtis: „pergamento skiautelėsna mus suvynios ir palaidos <...> be galo toli nuo daiktų“ (stalo sidabras, 208).

Naktis – pats geriausias laikas būti su pačiu savimi, kurti, nes lyrinis subjektas paliktas pats su savimi, su daiktais. Rinktinės „Stalo sidabras“ autorius pats yra prisipažinęs, kad „veik visa ši knyga parašyta naktimis“¹²⁹. Naktį pasikeičia įprasta erdvė: „tylus saulėlydis atsimuša lange“ (stalo sidabras, 44), „nakčiai nutyla kiemų metalas“ (stalo sidabras, 46), „nudžiūva diena nuo gatvių <...>

¹²⁸ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 137.

¹²⁹ Kęstutis Navakas, *stalo sidabras*, p. 332.

ir vakaras dėvi Vilnių vakaras Vilnių tildo“ (stalo sidabras, 57). Vyraujanti tyla yra būdas atidžiau įsižiūrėti į erdvę. Naktimis, viskam nutilus ir nurimus, plečiasi ribos, tarp jų – ir kambarys: „virš mano gatvės kybo mėnuo/ lyg tolimas apšviestas kambarys“ (stalo sidabras, 48). Naktis gyvybiškai svarbi lyriniam subjektui, nes tai palankiausias metas apmąstyti save, daiktus, kurti: „svečiai, pašnekovai, man reikia savos nakties <...> kai laikas pavirs trukme“ (stalo sidabras, 78). Lyrinis subjektas naktimis nesumerkia akių - tai palankiausias laikas kurti, būnant sąlytyje su artimiausios aplinkos daiktais. Tai laikas ir būdas išpažinti savo nuodėmes: „žvangesio naktys – kompaktiška mano skaistykla“ (stalo sidabras, 72). Naktį dar artimiau išgyvenamas santykis su erdve – kambariu, jame esančiais daiktais: „aš lentynomis tarp knygų vaikštinėjau kol išaušo“ (stalo sidabras, 215); „nutolstam kvartalais kur vartosi miestas miegas / Maironio naktis, nuo visų aklinau užsidarius. / pro orlaides žmonės, atrodo, kvėpuoja į mus <...> per sienas šešėliai lyg nebilio kinas nueis“ (stalo sidabras, 209). Nakties erdvę lyrinis subjektas išgyvena itin jutimiškai: „vidurnaktį nubundam nuo tylos / kai už langų ore sudyla vėjai <...> tamsa ant pirštų sukreša lyg lajus“ (stalo sidabras, 150). Naktį vyraujanti tyla yra būdas atidžiau įsižiūrėti į erdvę. Naktimis kinta erdvė – prasiplečia pasaulio ir šalia esančios miesto ribos: „erdvūs nakties kiemai/ kiekviename po langą“ (stalo sidabras, 59). Beribė nakties erdvė gąsdina lyrinį subjektą: „aš nekenčiu tų miestų kur naktį tušti/ apsunkę namai tesvarina gatvių šakas <...> nakties erdvumo – ir man jos dydžio baisu“ (stalo sidabras, 120). Naktį lyrinio subjekto vienatvė dar skaudžiau išgyvenama.

Kambarys neatsiejamas nuo ribinių daiktų – lango ir durų. Jie vaizduojami kaip nekintantys žmogaus egzistencijos riboženkliai, skiriantys savą ir svetimą erdves. Durys, per kurias įeinama iš svetimos į savą erdvę: „o durys nuo rakto pavargo / tuoj paleisi į kiemą įkalintus buto vabzdžius“ (stalo sidabras, 216). Kaip matome iš pastarosios citatos, kambario durys – skiriamoji riba tarp savos ir kitos erdvės. Durys – tartum skiriamoji riba tarp „ten“ ir „čia“, „sava ir svetima“: „užkliudysi duris / kur be garso į prapultį vėrės“ (stalo sidabras, 119). Iš eilėraščio „tavo kambarys. išėjimas“: „už durų vėl tai kas vakar nutrūko ir baigės <...> žinau iš to kambario nuolat reikės man išėiti <...> po to pro duris – tartum balsas pargrįžtų į raidę <...> girdėjau yra kambarių dedamų mums į kelią“ (stalo sidabras, 251). Vien eilėraščio pavadinime pavartotas įvardis „tavo“ nurodo kambario priklausomybę ir individualumą, nepakeičiamumą. Išėjus iš namų, dvasiškai nuo savos erdvės niekada neatitolstama, todėl grįžimas visuomet būna labai lauktas ir savas, natūralus. Praviros durys – bendravimas ir liejimas anapus, sąlyga judėti: „gimti kiemai / pravirų kambarių apsupti“ (stalo sidabras, 164). Dažnas durų, kaip skiriamosios ribos minėjimas tekstuose nurodo, kad lyrinis subjektas atsiribojęs, užsidaręs savoje erdvėje ir geriausiai ten besijaučiantis: saugus, kur jį supa nuolatiniiais, statiški jo erdvės daiktai, apsaugantys nuo netikėtumų. Erdvė šiapus – sava erdvė, kurią durys skiria nuo svetimos ir nemalonių žmonių: „užtrenk duris – pargrįžta kas nelaukta“ (stalo sidabras, 123). Šiomis figūromis įprasminama nejunglumo, atskirumo raiška.

Ilgainiui besikartodama namų erdvės kompozicijoje tampa vis svarbesnė, prisipildo naujų reikšmės atspalvių. Durys – riba į ten, kur egzistuoja visiškai kitas, svetimas pasaulis: „tarpdury tyko karštas dangaus raudonas“ (stalo sidabras, 43) ir mirtis: „aš žinau sidabru aptaisytas duris pro kurias / išnešami fortepijonų šešėliai į gelsvą / vakarę dykumą“ (stalo sidabras, 167). Langas tradiciškai atveria uždara erdvę. Jis sujungia miesto ir gamtos erdves, pilnas savo daiktų: „nuo gamtos nukrypę paukščiai atsispindi stikluose / ir ledinis lauko oras stovi ties pravertu langu <...> peleninės miesto akys pasilenkę virš tėkmės <...> štai mieste suskaldo tamsą į apylygius skutus / statmenos žibintų ugnys kaip kardai kavaleristų / ir gamta neranda paukščių kad juose kur nors išskristų“ (stalo sidabras, 252). Ši daiktiška riba atveria ypatingą gamtos svaigulį: „girta gamta parkritusi už lango/tegu tylės – ji visą naktį verkė“ (stalo sidabras, 123). Eilėraštyje „diena kaip kitos“ langas pakeičia knygą – yra būdas žvelgti į pasaulį: „bet jeigu kam tiesiog užtenka lango / kam žvelgti į pasaulį pro raštus“ (stalo sidabras, 265). Gamtos pasaulis į kambario erdvę daiktiškai įsiveržia ir kituose eilėraščiuose: „ateina medžiai augti kambariuos <...> lyg miesto aikštė atviras šis namas“ (stalo sidabras, 264). Per vaizduojamus erdvės skiriamuosius objektus susilieja lyrinio subjekto išorinis ir vidinis vaizduotės pasaulis. Dažnai daiktai ar kitos materialios detalės K. Navako poezijoje virsta ne tiek išorinės, bet labiau dvasinės savijautos ženklais. Dažnas lango motyvas, žvelgimo pro jį, susijęs su atstumo, atsiribojimo reikšme. Už lango atsiveriantis vaizdas dažnai prilyginamas paveikslui. Dužimo, išblukimo, nykimo motyvas paspartina laiko praeinamumą. Langas, kurio dėka galima saugiai stebėti erdvę anapus, svetimus žmones ir kambarius: „gelsvi langų kvadratai už kurių <...> tų moterų kurių aš neturiu“ (stalo sidabras, 64). Langas, saugumo garantas, apsaugantis nuo nemalonių patirčių: „tamsa taip prie stiklo prilimpa“ (stalo sidabras, 31); „ir ledinis lauko oras stovi ties pravertu langu“ (stalo sidabras, 253). Langas skiria savą ir svetimą erdves, apsaugo lyrinį subjektą, yra būdas žvelgti į aplinkinį pasaulį jame nesant.

2.4. Atviros erdvės daiktai

Ryškiausia atvira erdvė yra miestas, pilnas daiktiškų ribų ir tokių realiųjų kaip gatvės, asfaltas, betoniniai namai, kioskeliai, fontanai. Miestas visuomet pilnas gyvybės: „pulsuojanti drėgmė nuo asfalto“ (stalo sidabras, 10). Miestovaizdžio detalėmis atkuriamas miesto kasdienybės pulsas. Lyrinį subjektą supantį aplinka detalizuojama atskiromis modernaus pasaulio aktualijomis: „jau liniuočių mūs amžiui pakaks vis daugiau autostradų“ (stalo sidabras, 86), Į miestą einama dėl jam būdingos savos kūrybinės, bohemos erdvės: „mieste turiu savo kelius kurių kelkraščiuos stovi mašinos <...> čia ir gyvenau – šioj kavinėj / :čia taip smagiai prirūkyta, pribūta / kiekviename čia keli krislai manęs“ (stalo sidabras, 322). Miestovaizdžio detalėmis atkuriamas šiandieninis kasdienybės pulsas. Miestas – prisijaukinta lyrinio subjekto erdvė, tačiau ne tokia sava, kaip

kambarys. Priklausymas šiai erdvei varginantis: „mes įkalti į tą minią lyg plieno skeveldros“ (stalo sidabras, 324), „vaikšto siaurais šaligatviais“ (stalo sidabras, 10) „nuo beprasmių parduotuvių ir bendravimo seilėto“ (stalo sidabras, 258), „jis išeis iš namų <...> jisai leisis gatve kur nupjaustytas kelkraščio klevas <...> parduotuvėse bus to paties ko prieš tūkstantį metų / vaiskiai blizganti folija puoš pakelių vitrinas <...> iš šypsodamas grįšiu namo kur varteliai man švilpia“ (stalo sidabras, 261). Miesto erdvėje dažnas kelio, gatvės ar bent judėjimo motyvas. Jis įprasmina gyvenimo kelią. Gatvė, ilgainiui besikartodama kompozicijose, įgyja atmintį sužadinančio daikto galios. „gatvės gražios tartum knygų/ nugarėlės“ (stalo sidabras, 19), „kiti šimtai kelių ateina link manęs“ (stalo sidabras, 34). Lyriniam subjektui miestas yra ir nepriimtina, nemaloni erdvė – čia per daug dirbtinumo ir suvaržymo. Miestas lyrinį subjektą savotiškai erzina. Labiausiai lyrinį subjektą nuvilia tai, kad miestas priklauso ne jam vienam, o ir kitiems: „išeisi į miestą: gatvės jau pėdsakų / pilnos: lyg eitum per duoną“ (stalo sidabras, 316). Gamta ir kultūra miesto erdvėje patenka į kontrastą: „gyva gamta ir toks negyvas kelias“ (stalo sidabras, 233). Gamta daiktiškame miesto pasaulyje taip pat suvaržyta, sudaiktinta: „Surikiuota gamta ties asfaltu rymoti priprato“ (stalo sidabras, 86). Tūris suteikiamas, sudaiktinamas ir paros laikas: „taip nakties atėjimas – sakau – turi plotą ir formą“ (stalo sidabras, 97). Toks varginantis apribotas gyvenimas mieste kartais apibudinamas su ironija: „maricos grįš į savo pilkšvu devynaukščius <...> kol vakaras augino šešėlių gimtajam / kioskelių pasauly“ (stalo sidabras, 181). Miesto erdvėje atsiverianti trumpalaikė būtis yra daiktiška: „sudils vanduo tavo fontanuose“.

Dar vienas atviros erdvės pavidalas – peizažas. Kaip pastebi I. Vedrickaitė, „peizažas į literatūrą prasismelkė per palyginimą, jis literatūroje atsirado per paralelizmą“¹³⁰. K. Navako poezijos pasaulyje peizažas ypatingas tuo, kad yra sudaiktinamas, persmelktas įvairių palyginamų ir metaforų, vaizduojamas paraleliai su erdve: „drėgmė pievų augalus muša iš žemės / karpytais peizažais ridena birželį“ (stalo sidabras, 49). Estetiškai aprašant peizažą matome vešliai sodria spalva augančius augalus, viskas suaugę ir sužaliavę, todėl peizažas panašus į karpinį. Lyriniam subjektui gamta labai svarbi, todėl žmogaus rankos įsikišimas skaudžiai išgyvenamas: „prie kryžkelės kryžio / suzmekusi tėviškė trupinio dydžio / tokia netikėta tarp kambario rykų / prieš keletą metų čia buvom parvykę / tuomet neberadom jos vijosi vielos <...> tie patys kur kaimą patraukė iš vietos / kur kirvį pakišo kad parkai parpultų / jų vietoje amžiams teliko palietas / tik valdiškų raštų metilvioletas“ (stalo sidabras, 49). Netgi nusivylimas išreiškiamas daiktų įvaizdžiais – vielomis, kirviu, pamatais. Prisiminimus apie tėviškę sužadina kambaryje esantys kiti daiktai. Jų pagalba lyrinis subjektas nuklęsta į praeitį, kur prisimena tėviškės išnykimą. Peizažas suintensyvina laiką, nes tai itin jautriai pajunta birželį, kuomet gamta gražiausiai bujoja. Gamta, karštis priverčia susimąstyti apie vaikystę: „tie tūkstančiai karščio dienų mūs vaikystės“. Peizažas mums sukelia

¹³⁰ Imelda Vedrickaitė, *Erdvės matmuo*, p. 16.

regimybę, jausmo intensyvumą, nes yra prisodrintas daiktų. Artimą ir autentišką santykį išreiškia paminėtas kryžkelės kryžius. K. Navako poezijoje pasaulyje gamtos pasaulis, daiktiškas peizažas yra perteikiamas įvairiais palyginimais ir metaforomis, kurie išsako jausmo intensyvumą. Sudaiktinti gamtos reiškiniai pasitarnauja subjekto jausenų nusakymui, bendrai eilėraščio nuotakai. Atveriamas poetinis gamtos vaizdas visuomet pranoksta fotografinį aplinkos vaizdą, nes be jo peizažas dar įkūnijęs jausenas. Metaforiška ir personifikuota kalba aprašoma gamta sutelkia savyje lyrinio subjekto jausenas: nusivylimą dėl žmogaus įsikišimo į kaimo naikinimą, dėl rankos pakėlimo prieš gamtą, apie bejėgiškumą prieš valdiškus raštus ir beprasmius amžiams palietus pamatus. Lyrinis subjektas stebėdamas gamtą su ja susitapatina, bando išvelgti bendrus egzistencijos niuansus: „bejėgi birželi <...> iš kur esi kilęs kur tėviškė tavo“. Birželiui ir gamtai lyrinis subjektas atvirai išsipasakoja, išlieja skausmą, išsako netektį: „mūsiškę štai mėnesiai pievon įmynė / jų pėdsakuos trauklapių pilna ir tako / pro juos neberandam į savo tėvynę“. Gamta panaikina ribas, paslepia tėvynės pėdsakus, išklauso ir nuramina. Gamtoje ieškoma atsakymų. Aprašant peizažą epitetai suteikia autentišką santykį su vaizduojamu objektu: „nuskurę vėjai svaidomi po vieną / kilnos lapus ieškodami asfalto“ (stalo sidabras, 76). Gamta – kartais ir grėsminga erdvė: „tiktai stabtelk – ir pro mus įgrius / laukinė stipri gamta“ (stalo sidabras, 191). Vizualus peizažas detalizuojamas pasitelkiant daiktus: „karti dirva supjaustyta norago“ (stalo sidabras, 207).

Erdvė sustabdoma, į žvelgiama kaip nekintančią, vykstančią „čia ir dabar“. Taip patiriamas vaizduojamo daikto daiktiškumas. Sudaiktinami ne tik lyrinį subjektą supantys materialūs objektai, bet ir paros atkarpos, metų laikai. Daikto pastebėjimas, jo vaizdavimas, aprašymas yra subjektyvus požiūris. Lyrinis subjektas erdvėje tiesiogiai sąveikauja su pasauliu – žmogus mato daiktus, juos liečia, keičia, apmąsto, daiktai veikia subjektą. Santykis abipusis. Už kambario ribų – svetima erdvė, nuo kurios lyrinį subjektą apsaugo langas ir durys. Kiekvienas daiktas yra tam tikra nuoroda, ženklas, nurodantis į atmintį, praeitį, ar priverčiantis susimąstyti apie ateitį. Sudaiktintas laiko vaizdavimas įprasmina būti.

3. *Daiktai teatrališkoje žaismo erdvėje*

K. Navakui „kūryba yra tam tikras žaidimas, per kurį patiri visą pasaulį, per kurį realizuojai dalykus, kurie tave sprogdina iš vidaus. Nesiūlau labai rimtai žiūrėti į kūrybą ir literatūrą. Žvelkit kaip į žaidimą, bet žaiskit rimtai.“¹³¹. Lyrinis subjektas mėgaujasi galimybe žaisti, ir tai demonstruoja atvirai: „žeidimus žaidžiau kadaise / kur dabar tos dienos dėjos“ (stalo sidabras, 74). Kaip pastebi E. Ališanka, „šiandieninėje poezijoje pastebimas ir mėginimas nustumti į antrą planą, o gal ir visai išstumti, pažintines poezijos pretenzijas ir sugrąžinti poezijai žaidybinę funkciją“¹³². Tuo puikiai naudojasi analizuojamas poetas. K. Navako žaidimas – poetinės kalbos žaismas, pasireiškiantis per daiktus, atskirus jų įvaizdžius, ir iš jų kuriantis visumą. K. Navakas to, ko trūksta idealiam egzistavimui, sukuria, sudėlioja žaidimo forma.

K. Navako daiktiški eilėraščiai dvilypiai. Iš tekstų formos atrodo, jog tai – žaidimas, bet turinys – gili savianalizė, prasmės paieška, kančios substancija, vidinis dramatismas, meilės, ramybės realizacija. „Šiuo atveju tampa svarbi pati žaidimo technika, ji komplikuoja, už tariamo lengvumo, atpažįstamumo slypi nelengvai išskaitomi dalykai, kaip tik čia poezija ezoteriškesnė, neretai ji primena mįslę kitam „žaidėjui“¹³³. Autorius tartum daiktų įvaizdžiais užkoduoja eilėraščio prasmę. Tik nuo skaitytojo priklauso, ar jis eilėraštyje ras tik daiktų kratinį, ar prasiskverbs pro jų paviršių ir išvelgs po jais slypinčias prasmes.

Daugelis poetų savo poezijoje maskuoja žaidybinį elementą. Kęstutis Navakas žaidžia atvirai, mėgaujasi žaidimo teikiamu malonumu. Lyrinis subjektas nestokoja žaidimo, mėgaujasi vis iš naujo: „ir maži pasaulio žmonės ieško pojūčių naujų <...> štai ir tau savi žaidimai akys dvigubos kaip girtos / nuo visų pasaulio kortų nugarėlėm atsuktų <...> kaip karuselėm vis ratu“ (stalo sidabras, 262). Visas gyvenimas prilyginamas žaidimui: „taip suksim mūs dienas kaip ruletę lošėjas“ (stalo sidabras, 121). Tokiu būdu jis yra postmodernus autorius, nes „deklaruoja pramogiškumo, estetiškumo prioritetą“¹³⁴. Vienu iš svarbiausių elegancijos ir žodžio estetizmo kūrimo priemonių K. Navako poezijoje tampa žaidimas, žaismė. Žaisdamas gražiais gyvenimo paviršiais – daiktais, poetas užkoduoja būties esmę – vidines jausenas, potyrius: „kartok žodžius ir miestai bus iš miego <...> te tyliai truks erdvus žaidimų laikas / kai visos šalys mūsų tylą girdi“ (stalo sidabras, 124). Palankiausias laikas žaisti – naktis, kuomet vyrauja erdvė, tyla ir ramybė.

Ypatingą vietą žaidime su daiktiška aplinka vaidina pats lyrinis subjektas. Žaidimas ne tik jaučiamas, bet ir vizualiai matomas. Žaidžiama eilėraščio forma, jo struktūra bei turiniu. Žaismės

¹³¹ Danutė Andrijauskienė, „Kęstutis Navakas: Kūryba yra žaidimas. Bet – rimtas“, *Lietuvos sveikata* [žiūrėta 2011-12-12]. Prieiga per internetą: <http://lsveikata.lt/sveika-seima/veidai/28-veidai/2284-kstutis-navakas-kryba-yra-aidimas-bet-rimtas.html>

¹³² Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas*, p. 108.

¹³³ Ten pat, p. 108.

¹³⁴ Ten pat, p. 108.

kūrimo priemonės: stilistinių priemonių kartojimas, grafinių elementų išryškinimas, skrybės ženklai. Pats svarbiausias žaidimo įrankis – kalba, žodžiai, kurių pagalba lyrinis subjektas žaidžia su daiktais, keičia aplinką ir visą pasaulį, meta iššūkį: „tu sau žaidi paviršiais / rašai“ (stalo sidabras, 246). Daiktai yra pagrindas lyrinio subjekto veiklai – rašymui, kuris primena žaidimą. Daiktai, jų paviršiai sudomina, spinduliuoja reikšmes, skatina kurti. Lyrinio subjekto balsas vaidina lemiamą vaidmenį aplinkos daiktų statiškumui. Tai vienas iš susitikimo su daiktu būdų. Išardamas jų vardus, lyrinis subjektas tartum leidžia jiems atsiverti, prabilti: „dabar ištark! Ir kris dangus į pieną / sidabro strazdas leisis tau ant piršto“ (stalo sidabras, 123). Šis žaidimas pavyksta ne iš karto: „ištark – ir nieko! Nesiliauja lyti“ (stalo sidabras, 123). Lyrinis subjektas užkalba save ir supančią aplinką. Tai tam tikra meditacija, įgalinti stebėti kitimą ir tuo mėgautis: „kartok žodžius ir miestai bus iš miego / ir saulė smilks kai ges nuo žvilgsnio žvakė“ (stalo sidabras, 123). Lyrinis subjektas savo erdvėje – daiktų viešpatystėje žaidžia daiktais, jų įvaizdžiais, jų statiškumu, jaučiasi visagalis tos erdvės valdytojas, kurio norams ir žodžiui daiktai paklūsta. Žaidimo esmė – kalbėjimas, bendravimas su statiškais daiktais, žaidimas: „kartok žodžius te jie nesako nieko / te tyliai truks erdvus žaidimų laikas“ (stalo sidabras, 124). Daikto egzistencija – jo pavadinimas, todėl pavadindamas daiktą lyrinis subjektas pripažįsta juos egzistuojant, sujungia savąsias būtis. Žaidimo taisyklės diktuoja lyrinis subjektas, daiktai tampa tik nebyliais žaidimo dalyviais, paklusniai vykdančiais nurodymus: „ištark savo daiktus / leisk jiems pajust pavadinimų svorį / atimk iš jų / pavadinimus“ (stalo sidabras, 175). Žaidime daiktai - nuolankūs žaidimo objektai: „žaisti daiktų pavadinimais: statytis / ant stalo tuos kurie / prasideda pirmąja tavo vardo raide / :délioti iš daiktų tavo vardą“ (stalo sidabras, 283). Tokie žaidimai tartum įprasmina kalbančiojo būtį, ją įprasmina ir pavadina. Vardo dėliojimas iš daiktų pavadinimų prilygsta egzistencijos pasikeitimui, įteisinimui. Kalba yra pagrindas žaisti, išsakyti savo patirtį ir ketinimus. Žmogus tartum vienas iš daiktų, kažkieno žaidžiamas ir tam nesipriešinantis: „mes kartojome nuotrupas skiemenis rinkom ji kalbą <...> kad po to bus kiti kur gražiau mus pačius sužais“ (stalo sidabras, 227). Tačiau lyrinis subjektas yra bejėgis sustabdyti laiką, kuris atima daiktus: „vis tiek jie tylėdami / iš tavų atminimų nyksta“ (stalo sidabras, 175). Keičiantis daiktams keičiasi ir lyrinis subjektas – su daiktų praradimu praranda savo tapatybę: „kas / atpažintų save tarp kitų (daiktų)“ (stalo sidabras, 175). Lyrinis subjektas daiktus į žaidimą įtraukia ne tik balsu, bet ir judesiu: „mes degiojom žvakes kabinėjom vaizdus / varinėjom lentynom knygas“ (stalo sidabras, 118). Paįvairindamas savo būtį, ją gyvindamas, lyrinis subjektas mėgaujasi daiktų kitimų, todėl pats žaidimo forma prie to prisideda. Taigi, lyrinis subjektas, nieko netrukdomas, su dideliu troškimu atsiduoda žaidimui, juo mėgaujasi. Tai tartum viena iš formų betarpiško bendravimo su daiktais, duodanti peno lyrinio subjekto tapsmui. Tarp daiktų žmogus įgyja savo vertę, tapatybę, patiria ryšį su jį supančiu pasauliu. Stebėdamas daiktus lyrinis subjektas išgyvena susitikimo džiaugsmą, vieną pagrindinių poezijos įkvėpimo būdų.

Žaismingumą taip pat nulemia poezijos dviprasmybės, kurias sustiprina ir intertekstai. Tokiu būdu žaidžiama su skaitytojo erudicija ir nuovokumu. Eilėraščių tampa tartum mozaika, kurio prasmė kiekvienu atveju priklauso nuo skaitytojo. Dažniausiai intertekstai taikomi personifikuotiems daiktams: „žvakės vaikšto po vašką svajodamos apie Dedalą“ (stalo sidabras, 131). Tartum žvakių netenkintų dabartinė būtis, jos svajoja apie aukštesnę būtį, išsivadavimą, kaip ir žinomas antikos mitologijos personažas Dedalas. Intertekstų tęstinumas tartum garantuoja teisingą eilėraščių suvokimą: „vėl mes likom vieni tačiau niekas nepaliks mūs vienu / kol ant stalo dvi žvakės dar dega mums apie Ikarą / viršum jūros plasnojantį saujom pilnom pelenų“ (stalo sidabras, 131). Prieš lyrinio subjekto akis esantis daiktas gelbsti nuo vienatvės, priverčia nepasiduoti vienatvės būčiai, o leidžia svajoti apie aukštesnius idealus – apie galimybę ištrūkti, pabėgti nuo vienatvės. Tolimesnėje eilėraščių dalyje minimas Ikaras atskleidžia kortas – skaitytojas tartum įvertinamas, tarsi tęsiantis kelią rankiojant intertekstualias reikšmes. Tęstinumas nepalieka skaitytojo nežinomybėje, skatina toliau žaisti – rankioji reikšmes. Žaidimą galima įžvelgti ir mitų perkūrimu. Lyrinis subjektas liūdną pabaigą turintį mitą perkuria savaip. Čia jis tampa viltimi – nesvarbu, kad saujose pelenai – svarbiausia, kad Ikaras pakilo virš jūros. Tokiu būdu intertekstualus tekstas slepia savyje ne tik atsineštas reikšmes, bet ir lyrinio subjekto įteisintas. Žvakė, kaip Ikaro simbolis, tampa viltimi, išsigelbėjimu nuo vienatvės, nes būtent daiktas – žvakė leidžia nuklysti į nežemiškus idealus.

Kultūros kaip žaidimo esmė būdinga ir sapno archetipui, sapno tikrovei poezijoje. „Postmodernistinis subjektas suvokia save kaip „sapno“ dalį, jis nebesiekia atskirti kūrinio nuo savęs“¹³⁵. Postmodernizmui reikšmingas vaizdinys keičia tikrovę, todėl yra puiki proga gyventi ne savo gyvenimą, tik stebėti save iš šalies. Sapno metu lyrinis subjektas negali gyventi savo gyvenimo, todėl net egzistenciją perduoda svetimiems: „mes netilpom net į savo sapnus: po juos / vaikšto nusiskaityti herojai“ (stalo sidabras, 193). Sapnas nenuoseklus, trūkinėjantis, su pertrūkais: „pauzė /.../ pauzė /...// dar pauzė /.../ / kodėl sunėšėte lavonus į mano sapną?“ (stalo sidabras, 193). Kartais sapnas toks tikroviškas, kad pakeičia realybę: „andai aušdavo sapnas pernakt – juo nubusdavau tikras“ (stalo sidabras, 91). Sapnuose „itin svarbi tampa identifikacijos nuostata: reikšminga darosi tai, kas nematoma, tai. Kas niekam nepasiekiamas ir privatu, vadinamoji „vidinė“ – sapnų, įsivaizdavimų, iliuzijų erdvė“¹³⁶. Sapnai taip pat turi tūrį ir erdvę: „mes netilpom net į savo sapnus: po juos / vaikšto nusiskaityti herojai“ (stalo sidabras, 193). Sapnas – būdas pabėgti iš tikrovės: „kai ranka per naktį ieško sapno aitvaro siūlelio“ (stalo sidabras, 147).

Ihabas Hasanas karnavališkumą išskiria kaip postmodernizmo ypatybę. Į šį terminą jis talpina daug postmodernizmo elementų – „neapibrėžtumą, fragmentaciją, dekanonizaciją, ašybės

¹³⁵ Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas*, p. 23.

¹³⁶ Imelda Verdickaitė, *Erdvės matmuo*, p. 22.

nebuvimą, ironiją, hibridizaciją¹³⁷. Šis autorius pastebi, kad postmodernieji menai linkę iškelti metonimiją, žaidimą, vaiko mąstymą.¹³⁸ Eilėraščių vyksmas dažnai komponuojamas į pasaulį žvelgiant iš grįžtančiojo po siautulingų orgijų perspektyvos. Lyrinis subjektas tokiomis akimirkomis pats sau nepriklauso: „jau parametrus pamiršęs tebeieškau kaimynysčių / kuriose per naktį būčiau ir pagirtas ir pragertas“ (stalo sidabras, 137). Lyrinis subjektas mėgaujasi bohemišku gyvenimu, myli moteris ir alkoholį. Savo prisiminimuose poetas pasakoja: „Pobūvis baigtas, tara tuščia, tačiau merginos šypsosi, o šaldytuve *du buteliai alaus!* Anais laikais to pakakdavę“¹³⁹. Šventinės akimirkos išsklaido lyrinio subjekto vienatvę, akimirką užburia jo mintis, atitolina nuo skaudžios kasdienybės. Tačiau po visu tuo slypi ir tuštuma. Margą ir sūkuringą destruktivaus karnavalo šėlsmą implikuoja poetinės detalės: žvakės, frakai ir suknios, fakelai, stiklo skulptūros. Pasirodo, kad patiriami jausmai yra apgaulingi, suvaidinti: „randam vyno kalnų bei linksmybių karštų kaip trotilas / bet nesaldina kelio tas vynas o džiaugsmas netyras“ (stalo sidabras, 91). Viskam pasibaigus, nurimus, išsisklaidžius paskutiniams grožio kerams, lyrinis subjektas lieka su vienatve, mintantis gražiais prisiminimais, apsuptas daiktų ir ilgesio. Po tokių patirčių daiktai lieka tokie pat, tačiau lyrinis subjektas kaskart skaudžiau išgyvena praeinamumą – negrįžtamumą. Neįprasta karnavalo atmosfera apvaizda aplanko naktį: „kas ten varsto duris negyvenamo priemiesčių namo? <... karnavalų naktis! Vis šviesiau nuo gausių fejerverkų“ (stalo sidabras, 106). Daiktai tampa pagrindinių vaidmenų atlikėjais: apie juos sukasi visos lyrinio subjekto mintys. Kai transcendencija pasirodo esanti čia pat, daiktų ir savo tapatybės identifikavimas įmanomas tik per nuolat kintančius karnavalizuoto vaidmenis. Lyrinis subjektas dažnai neprisiima vaidmenų, vengia atsakomybės už savo poelgius, slepiasi po daiktų paviršiais ir įvaizdžiais. Gyvenimo ir tikrovės ribos išsitrynusios – sunku atskirti tikrovę nuo praeities apmąstymų, sapno, svajonių ar vidinio susikaupimo. Lyrinis subjektas dalyvauja karnavale, juo mėgaujasi nuolat vykstančiu subjekto artimiausioje daiktiškoje aplinkoje: „už sienos puotavo – atrodė kad prašmatnu <...> kai šoko husarai o kerintys jų karai / blizgėjo karduos ir ilsėjosi pistoletuos / ir uždanga kilo ir scenos naktis tamsi / tekėjo į salę ir žliaugė kiekvienu veidu <...> kai rūmų gondolos linguodavo nuo svečių / o šioj sienos pusėj apstulbęs rymojo Traklis“ (stalo sidabras, 149). K. Navako poezijoje mėgaujama bohemišku gyvenimu, vynu, poezija, daiktais, miesto vaizdais: „mano kraujy įkaitintam vyno <...> žydėjo virš frakų ir suknių / begalinis to būsto vaiskumas“ (stalo sidabras, 63). Realybė pridengiama eilėraščio elegancija ir neįpareigojančiais įvaizdžiais. Poetinis pasaulis kupinas puošnių figūrų, apdarų, ryškios spalvų gamos, manieringo elgesio. Karnavalizacija ryški būties vizijos kūrimu, decentruoto, margaspalvio pasaulio interpretacija.

¹³⁷ Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas*, p. 28.

¹³⁸ Ten pat, p. 29.

¹³⁹ Kęstutis Navakas, „Popierinės muškietos, plastmasinė špaga“, *Nemunas*, 2006 liepos 20, nr. 28, p. 16.

„Tam, kad koks nors tikrovės elementas taptų teatriškas, reikia, kad jis būtų transformuotas (per sukeistinimą, defamiliarizaciją, pasirodymą ir pan.) ir įrėmintas tarsi būtų tiesiogiai erdviškai atribotas nuo stebėtojų kaip scena“¹⁴⁰. Taigi, tam, kad poetinį vaizdą galėtų vertinti kaip teatrališką, tereikia, kad lyrinis subjektas į daiktą žvelgtų iš tam tikros distancijos, jį išstatytų, kad galėtų per atstumą matyti jo individualumą. Teatrą K. Navako poezijoje primena vaizduojamas gyvenimas, nuolatinis kitimas, vyksmas: „prikvėpuoti teatrai sublykčioja savo permatom / ir namiškiai sutinka ištiesę raukšlėtas rankas <...> praėjo ne metai bet matom / kad ne laikas mus valdė nors niekas nežinome kas“ (stalo sidabras, 138). Lyrinis subjektas, lygindamas aktorius su žmonėmis, gyvenančiais realų gyvenimą, tarsi paneigia gyvenimo realumą, nepripažįsta savo gyvenimo: „ar žinai kad štai šitas gyvenimas – tavo? (stalo sidabras, 163). Lyrinis subjektas negyvena savo gyvenimo, jis jam nepriklauso. Gyvenimas – tik didelė scena. Teatru artima erdvė ir poetinis vyksmas leidžia suprasti, kaip lyrinis subjektas savo gyvenime ne vaidina pagrindinio vaidmens, yra priklausomas nuo daiktų veikimo ar nykimo: „nebėra tų laiškų, kurie patys nuo stalo pakiltų / tiktai mano lape ligi rytmečio rašalas šoka“ (stalo sidabras, 126). Lyrinis subjektas kalba apie savo paties patirtis – laiškų rašymą. Tačiau suasmeninami šalia esantys daiktai, lyrinis subjektas pats šalinasi bet kokio atlikėjo vaidmens, tartum laiškai patys (ne)pasirašo, o rašalas lape pats, nevedžiojamas lyrinio subjekto rankos, lape „šoka“. Lyrinis subjektas tartum stebi save ir savo išgyvenimus iš šalies. Jis neprisiima atsakomybės už savo poelgius, bodisi jų: „lyg pėdos mane sekė begalinė klydimų virtinė“ (stalo sidabras, 8). Lyrinis subjektas nenulemia savo gyvenimo, jo gerovės, jis yra persekiojamas tarsi nulemtų įvykių - scenarijaus. Jis yra per menkas dėl savo poelgių, taip pat visas pasaulis per mažas, kad primintų tikrą gyvenimą, todėl jis pats tartum primena teatrą, karnavalą: „simetriški arkliukai juos ratu per parką nešas / taip arti tas trumpas mirksnis kai pasaulis tampa mažas <...> kaip teatro personažai nors ir nieko ne vaidina <...> ir išmokytos papūgos jaukiai čiauška apie tai“ (stalo sidabras, 262). Netgi eilėraščių rašymas – kito pašalinės veiklos iniciatyva: „ant rankų / kuriomis pašalinė jėga brėžia kreidos ratą eilėraščiams“ (stalo sidabras, 9). Gal taip yra todėl, kad lyrinis subjektas atlieka tik fizinį aktoriaus vaidmenį, neturėdamas sielos: „nedūžtantis mano šešėlis teliudija kūną“ (stalo sidabras, 72). Taigi, atėjimą į gyvenimą lyrinis subjektas lygina su atėjimu į tam tikrą sceną: „tarp tų apipjaustytų medžių“. Netikri, bedvasiai ir šalia esantys žmonės, labiau primenantys kostiumuotas lėles nei žmones: „ir lyg migla pakyla jų drabužiai / tyki tuščiavidurė eiseną“ (stalo sidabras, 67). Žmonės bedvasiai, kurių pagrindinis vaidmuo tartum demonstruoti kūną ir išvaizdą, ne dvasią. Lyrinis subjektas abejoja savo egzistavimu ir sąmone, todėl daiktai tampa jo gyvenimo garantu, patvirtinimu.

Daiktai vaidina išskirtinį vaidmenį sukuriant teatro pasaulį. Lyrinis subjektas yra nykstantis, besislepiantis už daiktų. Daiktas, erdviškai atribotas nuo stebėtojo, atstoja sceną. Įsivaizduojamas

¹⁴⁰ Agnė Jurčiukonytė, „Prozos diskurso teatriškumas“, *Žmogus ir žodis*, 2002, nr. II, p. 99.

sceninis teatro vaizdas tampa priešprieša lyrinio subjekto niūriai kasdienybei, intymiai lyrinio subjekto jausenai. Pompastiško teatro veiksmo akivaizdoje lyrinis subjektas jaučiasi menkavertis, gyvenantis pasiskolintą gyvenimą iš už sienos. Bet ir gyvenimas kaip sceninis, kiek pompastiškas teatras yra netvarus, greitai pasibaigiantis: „ir krištolas temo apsunkęs nuo atspindžių / kol jo briaunose sutrupėjo tasai spektaklis“ (stalo sidabras, 149). Pats daiktas gali būti kuo tikriausias teatro objektas. Paprastai „susitikimo“ situacijoje daiktas ištraukiamas iš kitų daiktų konteksto, jis individualizuojamas ir jam suteikiamos pasireiškimo galimybės. Lyrinis subjektas laiko save viena iš marionečių, net ne pats lemiantis ar dėliojantis savo gyvenimą, pasiduodantis likimo tėkmei. Tačiau svetimame pasaulyje trūksta žiūrovų, besimėgaujantių gyvenimo vaidyba. Šioje situacijoje pasitarnauja daiktai: „bet štai atsibusim pažadinti pilno mėnulio/ ir varva paveikslai ir lubos diktuoja eiles / žiūrėkit į mus nes mums reikia jūs žvilgsnio nelemto / tose akyse atitolęs pasaulis artės“ (stalo sidabras, 130). Teatrališkai, stingantys natūralumo net gamtos reiškiniai. Rodosi, kad pasaulis tapatinamas su scena: „dangus pripaišytas žvaigždžių bet ir jis taip pat tiktai menamas“ (stalo sidabras, 9); „ir sniegas netikras kaip užvakarykštės afišos / kažkas jį prie gatvių šiek tiek per ilgam priklijavo“ (stalo sidabras, 245); „kreida užbrėžtas horizontas baltas“ (stalo sidabras, 257). Lyrinis subjektas ne tik netekęs savo tapatybės, bet ir gyvena netikrame pasaulyje, kur gamtos reiškiniai panašesni į spalvingas, bet stokojančias gyvumo scenos dekoracijas. Scena tyko kiekvienoje gyvenimiškoje situacijoje, netikėtai pasibeldžianti į gyvenimą: „suspurdėjus batutai štai uždangos bintai nusmunka / ir sužėri scena aklinai užkaltam teatre“ (stalo sidabras, 138).

K. Navako eilėraščiai primena žaidimą, tačiau juose gausu ir prasmės. Žaidimas vyksta tarp lyrinio subjekto ir daiktų. Tai vienas iš būdų susitikti su daiktu. Lyrinis subjektas žaidimu išjudina daiktus, žaidžia jų pavadinimais, įvaizdžiais. Transformuoti, atsiriboję ir atriboti daiktai tampa teatrališkais, kuriuose išryškėja daikto individualumas. Pats lyrinis subjektas gyvenime ne vaidina svaraus vaidmens, jis į viską žvelgia iš šalies, yra priklausomas nuo daiktų nykimo ar veikimo. Gyvenimas prilyginamas teatrui, šalia esantys žmonės – bedvasiams aktoriams. Pompastiško teatro akivaizdoje lyrinis subjektas dar aštriau pajaučia savo egzistencijos menkavertiškumą.

4. Daiktai kaip metaforos

Visa tai, apie ką buvo kalbėta darbo ankstesnėse dalyse, neretai įgyja metaforos pavidalą. Nors pati metafora dažnai koreliuoja su tiesioginės prasmės reikšme. Taigi, darbo pabaigoje grįžtame prie teorinėje dalyje įdėmiau aktualizuotos problemos, kuri lieka itin aktuali K. Navako poezijos daiktiškumo sampratai. Daiktiškas pasaulis K. Navako poezijoje reiškiasi konkrečiu pasaulio suvokimu ir metaforišku jo vaizdavimu. Į kiekvieną daiktą žiūrima individualiai, iš arti. Eilėraštyje neretai pasikartojantis to paties daikto įvaizdis palaipsniui formuojasi vis kaip ryškesnė, daugiau prasmių turinti metafora. Anot G. Šmitienės, „metafora yra jutiminio suvokimo skvarbumas, atsirandantis tik tada, kai yra galinčių grįžti patirčių. <...> Metafora yra ryšio tarp daiktų pojūtis, taip ji susilieja su būtimi“¹⁴¹. Poetinėje metaforinės kalbos plotmėje išryškėja juslinio pasaulio suvokimo skirtumai, todėl „metaforinė kalba yra „jautresnė“ suvokimo lauko „reljefui“, kuris formuojasi „sąveikaujant suvokėjui ir suvokiamam daiktui“¹⁴². Metafora pasitarnauja kaip individualizuoto pasaulio vaizdavimo būdas. Gyva metafora (vyraujanti K. Navako poezijoje) atveria naują aprašomo objekto matymą: „taip kalbos įvykiu prasiplečia gyvenamojo pasaulio žiūra“¹⁴³. Patirtos tiesos sakymas labai dažnai sutampa su metafora, nes metafora ir yra savitas pasaulio matymas, atsiskleidžianti per patirtį. Taigi metaforinis kalbėjimo būdas neatitolsta nuo realybės, būties, net atvirksčiai – ją atspindi. Susitelkiant ties metaforišku daiktų pavidalu dėmesys neišvengiamai tenka jusliniam pasaulio suvokimui ir jo raiškai dėl tos paprastos priežasties, kad daiktai apčiuopiami, pamatomi, išgirstami juslėmis. Juslinis pasaulio suvokimas – viena esminių fenomenologijos problemų. „Fenomenologas, kalbėdamas apie pasaulį taip, kaip jis jam reiškiasi, kaip suvokia jį esant, savo kalboje atpažįsta metaforos struktūrą. Jis neturi poetinių inspiracijų, tik siekia pasakyti taip, kaip jis jam reiškiasi, kaip suvokia jį esant, savo kalboje atpažįsta metaforos struktūrą“¹⁴⁴.

Patirtinio jautrumo, grįžtamojo judesio į praeitį ir jau tikrai – juslinio pagrindo turi ir K. Navako poezijos metaforos, pasikartojančios tame pačiame arba varijuojamos skirtinguose tekstuose. Tie patys vaizdiniai tampa ne tik metaforomis, bet ir būsenas ženklinančiais simboliais, turinčiais bendrakultūrinę mitologinę, biblinę atmintį. Kiekvienas daiktas K. Navako poezijoje savyje yra sukaupęs galybę metaforinių prasmių, kurios leidžia įvykti lyrinio subjekto ir pasaulio pažinimo ir atpažinimo aktui, parodo daiktą kitoje šviesoje, suteikdamas jam kitokį nei įprastas, individualų, naują prasmių lauką. Metafora ne tik pasitarnauja paviršiniam estetiniam vaizdui kurti. Metafora daugialybiais ryšiais perpina lyrinio subjekto individualų matymo kampą, patirtį ir

¹⁴¹ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 46.

¹⁴² Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“, p. 32.

¹⁴³ Tomas Kačerauskas, *Filosofinė poetika*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 23.

¹⁴⁴ Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, p. 48.

daiktus. Persipynęs miesto bei gamtos pasaulis yra labai vizualus – toks jis iškyla sudėtingoje subjekto sąmonėje. Gamtovaizdžio vaizdavimas estetizuojamas ir individualizuojamas: „saulė trikampaiais šaudė pro pleškančius kiemo medžius“ (stalo sidabras, 199). Iš metaforomis kuriamo juslinio pasaulio itin ryšku yra tai, ką matome: „į tamsą bėgs pieva ištrūkusi mums iš po batų“ (stalo sidabras, 201). Pievos bėgimo ir ištrūkimo personifikacija sustiprina atsiskyrimo jausmą, nakties savavališkumą ir visagališkumą. Personifikuoti, bet ir daiktais kaip tokiais išliekantys pavidalai yra vizualiai idealizuoti: „jauno ryto auksiniai ragai baladoja į dangų <...> ir šešėlių juodi inkarai prirakina prie žemės <...> ir diena visus renka ir talprios jos baltos kišenės“ (stalo sidabras, 107). Rytiniai saulės spinduliai, pro tamsius nakties debesis besiskverbiantys į žemę, prilyginami ragams, kuriais baladuoja į dangų; jais sklaidoma tamsa. Opoziciniu principu į žemę krentantys šešėliai prilyginami inkarams, prirakinantiems žmones. Inkaras nurodo kryptį žemyn, tuo tarpu ragai – aukštyn. Saulės spinduliai lyriniam subjektui primena ragus, o po nakties garuojantis rūkas primena inkarus. Tai individualus, vertikaliai matomas ryto vaizdas. Pabirusius žmones tartum renkasi diena į „baltas kišenes“. Šiomis metaforomis apibūdinama gamta atskleidžia lyrinio subjekto jausenas ir patirtį: „aš“ po bemiegės nakties („nepajėgę užmigti ...“) stebi bundantį gyvenimą. Toks prieštaringas vaizdų gretinimas atveria susiskaldžiusią lyrinio subjekto asmenybę. Regimoji opozicija orientuoja į lyrinio subjekto vidinį dramatiškumą.

Paprasto gamtos reiškinių pastebėjimas susiejamas su laiko patirtimi: kankorėžių kraujo krešėjimas – praeitų amžių palikimas – tęstinumas – gintaras: „kankorėžių kraujas tryškęs krešės ilgai“ (stalo sidabras, 117). Savitą ir itin artimą, subjektyvų santykį su gamta išsako kankorėžis, kurio sakai pavadinami krauju. Tai tartum savo būties susiejimas su augalu, jį suasmeniniant, sužmoginant. Sudaiktinti gamtos reiškiniai charakterizuoja daugialypį ir įvairiaspalvį, nenuobodu vaizduojamą pasaulį. Kiekvienoje, kad ir mažiausioje, gamtos dalelėje galima įžvelgti itin reikšmingą detalę, kuri praturtina patį subjektą, nušviečia jį atpažinimo ir bendrumo šviesa. Metaforiškas pasaulio matymas ženklina daugiareikšmį subjekto matymą.

Pagrindinis eilėraščių tikslas – paliudyti daiktų egzistavimą, esantį ar buvusį, tuo pačiu paliudyti save esant, nes kaip teigia lyrinis subjektas, rašymas yra būties liudijimas: „bet tu nori kalbėtis: buvimą versti knyga“ (stalo sidabras, 317). Skvarbiu žvilgsniu stebimi aplink lyrinį subjektą egzistuojantys miesto ir gamtos daiktai, kurie suteikia tam tikrą ritmą lyrinio subjekto jutimams: „daiktai mano / tekstuose atpažins vieni kitus / susibus“. Cituotame eilėraštyje „pirmadienis“ toliau skaitome: „lyg matyčiau dumsias dėmes miegamajame kur / kadais gulėjo mano žaislai. Aplink juos jau tada saulė / spalvą išėdė <...> su metais pavargsti ir tuomet žaislai galėtų padėti. / skardinis šuo ir laivai iš degtukų dėžučių“ (stalo sidabras, 319). Daiktų nebijoma suasmeninti, sureikšminti. Per daiktus išsakoma patirta tiesa – vaikystė. Daiktai buvo lyrinio subjekto vaikystės liudytojai, ir jis yra jų buvusios egzistencijos liudytojas. Daiktai ir lyrinis

subjektas eilėraštyje veikia kaip vienas kito atvaizdas, kuriame atpažįsta save ir aplinkinį, šiuo atveju buvusį pasaulį. Daiktas – žaislas tampa pats savaimė vaikystės metafora. Per daikto būties vaizdavimą reiškiami ir lyrinio subjekto būtis, jos baigtinumas: „Žaislai. Aplink juos jau tada saulė spalvą išėdė <...> aplink tave šitiek saulės. ties jos kraštu ir tavasis kontūras blunka“ (stalo sidabras, 319). Žaislų metafora tampa priemone perteikti lyrinio subjekto būties beprasmybę ir trapumą.

Daiktams prabilti, įsilieti į žmonių pasaulį padeda jų sugyvinimas, jų aprašymas, rašymas metaforine kalba. Citatos iš dviejų skirtingų eilėraščių: „daugsyk matytas miestelis dažytom langinėm“ (stalo sidabras, 17), „daug sykių šmėkščios namai dažytom/ langinėm“ (stalo sidabras, 21). Šiuo atveju dažytos langinės lyriniam subjektui nėra tik daiktas, siejamas su etnografija ar folkloru. Daiktas apauga lyrinio subjekto individualiomis reikšmėmis, tampa tartum pasaulio ir savo paties atpažinimo raktu, kuris turi ir simboliškumą. Dažytos langinės K. Navako poezijoje metaforizuoja jau nebeegzistuojančią tėviškę. Tai individualioji metafora, atskleidžianti lyrinio subjekto buvusią gyvenamąją erdvę, suteikianti papildomų žinių apie lyrinį subjektą. Tiek daiktai, tiek pats lyrinis subjektas per metaforas apauga naujomis, netikėtomis prasmėmis, kurios praplečia ir suvokimo lauką.

Itin daiktiškame ir individualiame, gyvame K. Navako poezijos pasaulyje metaforos naikina vaizduojamos tikrovės statiškumą ir objektyvumą: „Kalbos galimybės susitelkia metaforoje <...> metafora perkeičia būtį. Poeto galimybės būti būtyje, ją matyti-girdėti-jausti išsiskleidžia metaforoje.“¹⁴⁵ Pasitelkęs netikėtas asociacijas, poetas kuria staigmenas, kurios masina, aktyvina ir teigiamai nuteikia. Tai tartum prasmės siurprizai, kuomet radus ir išlukštenus vieną, galima su nekantrumu ieškoti kito. Tokios citatos kaip – „dar dešimtys rudenų nusimes pageltusius puslapius“ (stalo sidabras, 39) – suponuoja laiko cikliškumą. Tačiau pridėtas kamienas keičia minties rakursą. Poetas, pasitelkęs rudens cikliškumą ir baigtinumą, perteikia savo būseną. Netikėta metafora sudomina ir įtraukia į savotišką žaidimą. Tai tartum paslėptas, ne toks atviras lyrinio subjekto išsipasakojimas. Metaforomis poetas apipina tiek kasdienius artimiausios aplinkos daiktus, tiek bendruosius – kultūrinius. Metafora padeda kalbėti taupiai, atskleisti reikšmes keliais žodžiais, įtikinti: „jau liniučių mūs amžiui pakaks vis daugiau autostradų / surikiuota gamta ties asfaltu rymoti priprato <...> antenų liauni virbalai mums jos paskalas mezga <...> šitoks greitis! Taip svyla guma – salsvas šimtmečio kvapas <...> sudygsniuotas baltai šis žmonijos asfalto etapas“ (stalo sidabras, 86). Visą amžiaus skubėjimą ir progresą geriausiai perteikia paskutinioji eilutė. Tartum kiekviena šiuolaikinio žmogaus diena pažymėta skubėjimo. Metaforos dėka priverčiama susimąstyti ir apie tai, ko nėra tekste. K. Navako metaforos nestokoja gyvumo – esminio bruožo, kurį pabrėžė P. Ricoeuras. K. Navako metafora, būdama nauja, daugiaprasmė eilėraščio visumoje, naujai nušviečia į susitikimą su tekstu einančio skaitytojo sąmonę. Gyvosios, t. y. individualiosios,

¹⁴⁵ Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir eismą*, p. 322.

metaforos atveria netikėtas ir naujas žmonių ir daiktų reikšmes, skatina naujai apmąstyti žinomą faktą, pažvelgti kitu kampu, suvokti jo reikšmę ir svarbą...

Eilėraštyje „mėnulio deivė“ vaizdžiai naikina vaizduojamos tikrovės objektyvumą: „akmeniniai takai. juosna vakaras pieno pripylė / ir jo baltas girtumas dar liejasi nuo obelų“ (stalo sidabras, 216). Krentantys obelų žiedai pakeičia realų akmeninį taką, jį transformuoja, sušvelnina, individualizuoja matymo lauką. Vakaro vėjo gainiojami obelų žiedlapiai panaikina konkretaus tako statiškumą. Per šia konkrečią erdvę išsakytas pasaulio nepastovumas, nuolatinis kintamumas, o tai charakterizuoja patį stebintįjį – lyrinį subjektą. Jo akiratyje – ir akmeninis takas, ir žydinti obelis. Individualizuodamas matymo lauką, lyrinis subjektas metaforomis kuria naują lyrinį vaizdą. Stebėjimas prilyginamas girtumui – aplinkos grožio realybė neįtikima. Būdamas objektyviu ir lengvai visiems pažįstamu, daiktas kaip metafora tuoj pat nustebina, tiksliau, iškelia vieną, o ne kitą tam tikru vardu pavadinto daikto ypatybę. Šiuo atveju obelis žiedų baltumas prilyginamas pieno kintamam liejimuisi ant akmeninio tako. Obelis matoma objektyviai – nuo nuolatinio žiedlapių mirgėjimo takas tartum girtas, sprūstantis iš po kojų. Tačiau sujungdama tolimas duotybes, metafora subjektyviai individualizuoja daiktą ir jo aplinką, ten esantį ir šią aplinką patiriantį lyrinį subjektą. Akmeninio tako nepastovumas, žiedlapių užburiantis baltumas nurodo, kad lyrinis subjektas yra jautrus aplinkos grožiui, jautriai išgyvenantis gamtos ir gyvenimo pokyčius, mylintis grožį ir mokantis jį pamatyti bei pajauti. Metaforomis tapę daiktai įprasmina daikto ir lyrinio subjekto ryšio artumą. Daiktai ar kitos materialios detalės K. Navako poezijoje virsta ne tik išorinės, bet ir dvasinės savijautos ženklais, kai konkreti realybė susiejama su eilėraščio visuma ir subjekto jausena.

Daugelyje eilėraščių daiktiškas pasaulis metaforiškai išreiškia rašančiojo asmenybę miesto erdvėje, apskritai rašymo, kūrybos procesą. Lyrinis subjektas regi pasaulį per kalbą, todėl net kai kuriuos vaizdinius skaldo į kalbinius vienetus: „ten stumdysis upėj suskilęs į skiemenis ledas<...> suglamžytos nosinės – niekas į jas nebečiaudi“ (stalo sidabras, 245). Raštas, žodis, raidė, apskritai kultūrinė tikrovė K. Navako poezijoje yra pirminė palyginti su bendru miesto ar gamtos ritmu. Metaforos principu išryškėja daiktiško pasaulio kūrybinis intensyvumas ir subjektyvumas. Rašymas – procesas, leidžiantis lyriniam subjektui atsiskleisti, išgyventi vienatvę, pakilti virš kasdienybės. Tai itin svarbi lyrinio pasakotojo veikla: „štai didžioji raidė prasivėrė pati pirmutinė / ir iš josios ištrūkė nubėgo lapu sakiniai / pro žaidimą ženklų pasimatė juoda jo tėvynė <...> po kiekvieno kablelio jam būdavo liepta sustoti / o po dvitaškio lūpas sekunde priglaust prie kalbos <...> suklapsėjo viršeliai knyga atsistojo tarp knygų / kur užkaltas lentynom jis tūkstantį metų gyvens“ (140). Rašymas – vienintelė veikla, įprasminanti lyrinį subjektą. Tekste, knygoje jis gyvens amžius. Raidė, kalba įgalina „aš“ nemirti, todėl tai ypatingai svarbi saviraiškos forma. Kūryba neatsiejama nuo egzistencijos: „Ir nebūna nakties tik tirštas žemės šešėlis / išdygsta iš paskutinių

priebalsių ir stovi“ (108). Kalba, garsas, raidė sudaiktinami, jaučiami, turintys trukmę ir kryptį. Raidė, garsas, kalba įprasmina amžintąjį nenutrūkstantį sukimąsi ratu. Iš kalbos viskas sukurta, į ją galiausiai ir grįžta: štai didžioji raidė prasivėrė pati pirmutinė / ir iš josios išstrūkę nubėgo lapu sakiniai“ (140) ; „kai stiklo šukėm virs išgertas vynas / ir visos kalbos grįš į pirmą raidę“ (stalo sidabras, 114). Rašto metafora apibudinamas ir metų sezonų kitimas: „greit radijo bangas sniegai užklos / o puslapiuos baltuos pranyks raidynas“ (stalo sidabras, 150); „žiema graži kol dar neturi vardo / kol dar neišgalvotas jos raidynas“ (stalo sidabras, 151). Taigi, rašto priskyrimas, raidyno turėjimas tartum įprasmina egzistenciją. Raidė, garsas reiškia viso gyvenimo metaforą: rašau – gyvenu. Kartais lyrinis subjektas gyvena tartum pagal skyrybos taisykles: „po kiekvieno kablelio man būdavo liepta sustoti / o po dvitaškio lūpas priglaut prie kaktos <...> kai staiga – epilogas – ir viskas iš karto pranyko“ (stalo sidabras, 140). Rašymo, kalbos formų apstu visur: „daiktavardžių konstrukcijom užgriozdintuose pasauliuose“ (stalo sidabras, 212); „ir nebūna nakties tik tirštas žemės šešėlis / išdygsta iš paskutinių priebalsių ir stovi“ (stalo sidabras, 108). Rašymas, kūryba – aukščiausia gyvenimo pilnatvė, besireiškianti kalbos dėka. Rašymas ir kūryba yra sunkiai išgyvenami, ne visuomet maloniai nuteikianti: „ir migla išsitaško ir išlaka miglą žaltys <...> bet šio kranto kultūroj nelikę raidės ant raidės / šitaip sunkiai mes kūrėme tuštumą tuštumoje / šitaip kantriai auginome nebūtį po nebūties <...> vėjas atplėšia širdis bet veltui ieškotų laiškų / tik išblukusios balsės kur lūpų jau nebepračiaups“ (stalo sidabras, 142). Raštas, kalba, raidė įprasmina ir pačią egzistenciją – gyvenimą. Rašto blukimas, vardo, pavardės nebuvimas - asmenybės nykimas: „manoj pavardėj pirmieji priebalsiai blėsta“ (stalo sidabras, 179). Lyrinis subjektas gyvenimą įvardija kaip tuščią ir nebūtą, todėl ir poezija jau nebėra pajėgi atverti širdis, pračiaupti lūpas. Skaitytojas abejingas. Dialogo nebuvimas skaudžiai paliečia lyrinio subjekto egzistenciją. Žodžio, raidės sudaiktinimas gali reikšti kalbos nuvertėjimą: „viršum kiekvieno žodžio visų / laiškų kreipinių violetinės dulkės paradę / pusiausvyrą krinta / skelbdamos mus jau išėjus“ (stalo sidabras, 167). Kreipinys, neradęs adresato, netenka prasmės. Išgyvenamas praradimo jausmas. Įdomu ir tai, kad gedulas taip pat daiktiškas -liūdi „praradę pusiausvyrą“ dulkės.

Netikėti minčių šuoliai – asociacijos užmezga dialogą su skaitytoju, intriguoja. Metaforos dėka daugelis daiktiškų vaizdinių nušvinta dar gražesniais vaizdiniais, pratrtingesniais vaizdo estetiškumu. Poetas metaforas vartoja kaip pagalbinę priemonę perteikti vaizdo autentiškumui, nepaprastumui. Lyrinio „aš“ stebėjimo taškas atsiduria toje pačioje horizontalėje kaip ir stebimi daiktai. Tai palankiausias santykis individualizuoti daiktus, su jais susitapatinti. Subjektyviai pamatyti daiktus, juos sureikšminti, iššaukti susitikimui labai paranki yra metafora

IV. Išvados

Šiuolaikinėje lietuvių poezijoje ryški daikto estetika. K. Navako kūrybos branduolys — daiktų ir reiškinių pasaulis, persipynęs su lyrinio subjekto vidinėmis jausenomis. Daiktai mozaikišku vaizdu kuria pagrindinę eilėraščio vaizduojamą erdvę. Eilėraštis perteikia gyvenimo regimąjį akimirksnį, vaizduoja „čia ir dabar“, tačiau šiems vaizdiniais nesvetimi ir egzistenciniai klausimai. Daiktas tampa vaizdavimo centru. Lyrinis subjektas dažnai tartum pasislėpęs už daiktų kontūrų, daiktai apibudina subjektą – stebintįjį, kalba už jį. Svarbi iš patirties kylanti mintis: reflektuojami daiktai, vienaip ar kitaip privertę lyrinį subjektą susimąstyti – turintys ką pasakyti. Per daiktus išryškėja lyrinio subjekto santykis su laikmečiu, erdve ir kultūrine aplinka.

Daiktiškumą parankiausia suvokti fenomenologiškai – per subjekto santykį su daiktais, atvirumą jiems, per daiktus išryškėjantį vieno subjekto atvirumą kitam. Daiktas, būdamas tarp daiktų, įprasmina save kaip objektą, save įsteigia. Susitikimas su daiktu fenomenologijoje yra ypatingas, nes atsitiktinis daiktas suteikia galimybę apmąstyti kitus, šalia esančius daiktus. Elementarus ir kasdieninis daiktas gali tapti postūmiu į būties pamąstymą. Fenomenologinė analizė atskleidžia daikto kaip tokio esmę, atveria jo būtį. Šis mąstymo metodas sąmonei atskleidžia tikrąją daikto būties šviesą, pačiam daiktui leidžiama ateiti į žodį. Tik per kalbą žmogus gali liudyti savo būtį, ją išsakyti. Metafora, sužadindusi įdomumą ir netikėtumą, priverčia įsižiūrėti į daiktą. Tokiu būdu jis išplėšiamas iš daugelio kitų, tampa objektu, apie kurį telkiasi reikšmės, per kurį išsiskiria lyrinis subjektas. Metaforos atpažinime dalyvauja skaitytojas ir lyrinis subjektas, įprasmindami santykį tarp daikto ir žmogaus, iškeldami netikėtas asociacijas, kurių neįmanoma paaiškinti ir pamatyti tiesiogine kalba. Metaforoje susikerta kasdienė ir poetinė kalbos, pažintinė ir emocinė reikšmės. Metaforos individualizuoja daiktą ir jo aplinką, ten esantį ir šia aplinką patiriantį subjektą. Poezija perkuria regimybę ir išgalvoja savąjį vaizdą pasaulį, neprisiima vertinimo funkcijos, nieško tiesos, todėl poezijos reikšmės suvokimui reikšmingas ir žaidimas, kuris yra tartum metaforos dviprasmybės motyvacinis pagrindas. Žmogus, norėdamas įvaizdinti realiai matomus daiktus, naudojami žaidimu – juos perkuria. Žaidimo dėka galimas pilnas egzistencijos pilnatvės įvaizdis. Daiktiško pasaulio poezijoje analizei reikšmingos yra J. Ortega y Gasseto, M. Heideggerio, H. G. Gadamerio teorinės atramos, fenomenologijos tradiciją ir daiktus gyvenime bei filosofijoje reflektuojanti V. Daujotytės, T. Kačerausko, A. Šliogerio, G. Šmitienės ir kitų lietuvių autorių mintis.

„Aš“ K. Navako poezijoje nuolat stebi aplinkos daiktus, juos jaučia, mato, apie juos kalba ar galvoja. Matydamas, atsimindamas daiktus ar juos įsivaizduodamas, lyrinis subjektas steigia savo supratimo lauką – gyvenamąją aplinką. Vienas daiktas yra priklausomas nuo kito. Lyrinio subjekto paskirtis – liudyti juslėmis apčiuopiamą kasdienę tikrovę, daiktų patirtį, juos stebėti. Pavadinus,

pamačius daiktą, jis tartum tampa priklausantis lyriniam subjektui, įprasmina jo būtis. Tik būdamas su daiktais, juos stebėdamas ir intensyviai juos perkurdamas, subjektas gali rašyti, skaityti, surasti savo vietą ir laiką. Susitikdamas su daiktu, „aš“ steigia savo bendrą egzistenciją, atskleidžia savo esmę ir būtį, rašančiojo tapatybės sklaidą gyvenime. Nesusikalbėjimas su kitais žmonėmis ragina lyrinį subjektą trauktis į vienatvę, atsiribojimą. Tylint yra ypač paranku stebėti daiktus, justu juos kitais pojūčiais. Tyloje daiktų dėka susimąstoma, susipažįstama su savo egzistencija, įprasminamas daiktų vaidmuo. Triukšme lyrinis subjektas išvargsta, o tyla pažadina jame autentišką tikrovės pajautą. Daiktai užpildo lyrinio subjekto būties tuštumą, padeda įtvirtinti dabartinę akimirką, padaryti ją tikrą. Santykis su daiktais implikuoja dialogą su kitais daiktais, leidžia būti tam tikrame pasaulio vienyje, darnoje, atsiranda bendros egzistencijos su aplinkiniu pasauliu logika.

K. Navakas savo poezijoje prasmę suteikia saviems – gyvenamosios aplinkos daiktams, autentiškiems, nugalintiems jo žvilgsnių, prisilietimų, apmąstymų, prisiminimų. Lyriniam subjektui artimiausios aplinkos daiktai yra įkvėpimas kurti, tai reiškia – paskata gyventi. Namai – tai sutelkties vieta. Juose lyrinį subjektą supa savi daiktai, kurių esmė įprasminti „aš“ išryškėja per priešpriešą svetimai aplinkai. Lyrinio subjekto ir namų erdvėje esančių daiktų santykis labai artimas – nublukusios skiriamosios ribos, lyrinis subjektas tapatina savo ir daiktų egzistencijas. Daiktai, esantys namuose, sudaro pilnatvės įspūdį – jų daug, jie įvairūs ir visi reikalingi, atstojantys visą pasaulį. Konkrečiais vaizdiniais pasižyminti gyvenamoji erdvė apibūdina patį „čia“ gyvenantįjį. Kambarys yra intensyviausia uždara savos erdvės daiktiška vieta. Jis suteikia paguodą ir nusiramimą, atveria dabartiško buvimo prasmę, tampa adekvačia aplinka kūrybine ir raiškiai, įprasmina rašantįjį ir daugiau prasmės suteikia skaitančiajam. Kambarys lyrinį subjektą leidžia įsižiūrėti į kiekvieną daiktą. Stebėdamas daiktą, jis pats atsiskleidžia, pasisako, atsiveria, o kiekvienas kambario daiktas įsitraukia į asmenišką dialogišką santykį. Kambarys jungia svarbiausius lyrinio „aš“ gyvenimo epizodus nuo gimimo iki „dabar“, čia lyrinis subjektas gimė, čia tikisi numirti. Langas ir durys – nekintantys žmogaus egzistencijos riboženkliai, skiriantys savą ir svetimą erdves. Ryškiausia atvira erdvė yra miestas – visuomet pilnas gyvybės, bet ir trintis svetimumo. Miestovaizdžio detalėmis atkuriamas šiandieninis kasdienybės pulsas, tačiau lyrinį subjektą priklausymas šiai erdvei vargina. K. Navako peizažas sukelia regimybę, jausmo intensyvumą, nes yra prisodrintas daiktų. Uždaros ir atviros erdvės daiktiškas pasaulis K. Navako subjektui susitirpina laiko patirtį – egzistencinį laikinumo išgyvenimą arba patyrimiškai intensyvią santykį su praeitimi.

Poetinis žaismas K. Navako lyrikoje reiškiasi ne tik per kalbą, bet ir per daiktus, tiesioginius, detalizuotus ir metaforiškus jų įvaizdžius, jiems nulemiant įtaigią dviprasmišką eilėraščio visumą. Lyrinis subjektas daiktus į žaidimą įtraukia ne tik balsu, bet ir judesiu. Žaidimas – tartum viena iš betarpiško bendravimo formų su daiktais, duodanti peno lyrinio subjekto tapsmui.

Žaidimas naikina vaizduojamo, netgi daiktų, pasaulio statiškumą. Žaidimo taisykles dažniausiai tarsi diktuoja lyrinis subjektas, o daiktai tampa tik žaidimo dalyviais. Poezijos žaismingumą, į kurią įtrauktas daiktų pasaulis, nulemia poezijos dviprasmybės, kurias sustiprina ir intertekstai. Kultūros kaip žaidimo esmė K. Navako lyrikoje reiškiasi ir per sapno archetipą, sapnui artimoje poetinėje tikrovėje. Gyvenimo ir tikrovės ribos išsitrynusios – sunku atskirti tikrovę nuo praeities apmąstymų, sapno, svajonių ar vidinio susikaupimo, todėl analizėje parankus tampa karnavalo aspektas. Nuolat kintančiomis tapatybėmis pasižymintis lyrinis subjektas nuolat kintančioje daiktiškoje aplinkoje yra įsitraukęs į šventinį siautulį, dalyvauja savotiškame karnavale. Lyrinio subjekto gyvenimo žaismas turi ne tik karnavalo, bet ir teatro formą. Teatrališki, o tiksliau, natūralumo stingantys, atrodo gamtos reiškiniai ir kita materialinė tikrovė. Teatro įspūdis, skaitant eilėraščių atsiranda ir kita prasme. Teatrališkumo įspūdį sukuria nykstantis, už daiktų besislepiantis lyrinis subjektas. Daiktas, erdviškai atribotas nuo stebinčiojo, atstoja sceną. Įsivaizduojamas sceninis teatro vaizdas tampa priešprieša lyrinio subjekto niūriai kasdienybei, intymiai lyrinio subjekto jausenai. Tarsi iš šalies viską scenoje stebintis lyrinis „aš“ neprisiima atsakomybės už tam tikrus poelgius. Daiktai tokiu atveju pasirodo kaip tam tikros sceninės dekoracijos arba netgi aktoriai, per vaidinimą atskleidžiantys ne tik stebinčiojo galimybes pažinti pasaulį, bet ir tam tikrą jo silpnumą. Už puošnių ir estetizuotų karnavališkų formų ir daiktų slepiasi tuštuma. Po tokių patirčių daiktai lieka tokie pat, tačiau lyrinis subjektas kaskart skaudžiau išgyvena praeinamumą – negrįžtamumą.

Ne tik konkrečiai detalizuotas ir išsaugantis savo tiesioginę prasmę, bet ir metaforiškas daiktiško pasaulio vaizdavimas K. Navako poezijoje gali būti suvokiamas kaip daugiareikšmis subjekto matymas, platus juslinio pasaulio suvokimo ir vaizduotės akiratis. Galybę metaforinių prasmų sukaupęs daiktas leidžia įvykti lyrinio subjekto ir pasaulio pažinimo ir atpažinimo aktui, suteikdamas daiktui kitokią nei įprastą, individualų ir naują prasmų lauką. Sujungdama tolimas duotybes, metafora ne tik subjektyviai individualizuoja daiktą ir jo aplinką, bet ir ten esantį ir šią aplinką patiriantį lyrinį subjektą. Gamtovaizdžio vaizdavimas metaforų dėka estetizuojamas ir individualizuojamas. Metafora vaizdžiai naikina vaizduojamos tikrovės objektyvumą, išreiškia būtent rašančiojo asmenybę miesto erdvėje, apskritai rašymo, kūrybos procesą. Metaforomis tapę daiktai įprasmina daikto ir lyrinio subjekto ryšio artumą. Lyrinis subjektas pasaulį regi per kalbą, todėl net kai kuriuos vaizdinius skaldo į kalbinius vienetus. Metafora labai paranki subjektyviai pamatyti daiktus, juos sureikšminti, pakviesti susitikimui.

V. Santrauka

Daiktiško pasaulio fenomenologija Kęstučio Navako poezijoje

Šiuolaikinėje lietuvių poezijoje, ne vienos kartos autorių kūryboje ryški daikto estetika. Tikrovę poezijoje neretai atstovauja materialioji erdvė – daiktai. Į problemą žvelgiant fenomenologiškai, daiktų pasaulis žmogaus sąmonei egzistuoja suvokiamas jusliškai. Daiktiško pasaulio fenomenologija yra šio magistro darbo problema. Darbo tema – daiktų pasaulio sklaida šiuolaikinio lietuvių autoriaus K. Navako kūryboje. Magistro darbo tikslas – atskleisti fenomenologinę daiktiško pasaulio įvairovę ir jos poetinę raišką autoriaus kūryboje. Jo siekiama šiais pagrindiniais uždaviniais: eilėraščius nagrinėjant filosofijos principu leisti suprasti daiktiškumo sąvoką, aprašyti jo semantiką ir poetiką K. Navako poezijoje, išsiaiškinti, kokie daiktai svarbūs lyriniam subjektui, ką jie ženklina, kokios tekstuose susitinka daiktų ženklinamos erdvės, jausenos, pasitelkus daiktų įvaizdžius, jų dominantes, nusakyti daikto ir žmogaus santykį, įvardinti visas galimas daikto keliamas emocijas, sąsajas, prisiminimus lyriniam subjektui, pasitelkus daiktų pasikartojimą ir svarumą nustatyti, kaip per daiktus reiškiasi lyrinio subjekto tapatybė, koku būdu, per kokius daiktų įvaizdžius ryškėja K. Navako poezijos reikšmė. Teorinėje darbo dalyje, remiantis Ch. Ortegos y Gasseto, M. Heideggerio, T. Kačerausko ir kitų autorių teorija, supažindinama su modernistine daiktų samprata fenomenologijos tradicijoje. Fenomenologija formuluoja naują realybės suvokimo perspektyvą. Didelis dėmesys tenka siekiui priartėti prie pačios esmės ir jusliniam pasaulio suvokimui. Fenomenologijai tekstas yra jį kuriančios sąmonės liudininku. Magistro darbas remiasi literatūros fenomenologijos teorijos baze. Literatūros fenomenologija reiškia grįžimą prie pačios literatūros. Fenomenologinė literatūros analizė yra galimybė pasirodyti poetinių tekstų ir juose užfiksuotai daiktiško pasaulio gelmei. Tiriamojoje magistro darbo dalyje analizuojami įvairaus laikotarpio ir kelių rinkinių K. Navako eilėraščiai. Išryškinami paprasti, bet lyrinio subjekto asmeninei erdvei itin svarbūs daiktai. Daiktai poetinėje aplinkoje atsiveria naujomis, objektyviam pasauliui nepažįstamomis reikšmėmis. Fenomenologinė žiūra leidžia suvokti abipusį žmogaus ir daiktų atvirumą vieni kitiems. Darbe daiktai tiriami kaip lyrinio subjekto mintis žadinantis pasaulis, atskleidžiant išskirtinę jų vietą kasdieniniame gyvenime. Išryškinamas fenomenologiškai artimas „aš“ ir daiktų santykis, kuris atpažįstamas iš daiktų pasaulio intencionalumo, skirtingų erdvių ir laikų sąveikos žmogaus sąmonėje. Per daiktus išryškėja „aš“ tapatybė, jo santykis su laikmečiu ir kultūrine aplinka. Tik būdamas su daiktais, juos stebėdamas ir intensyviai juos perkurdamas, subjektas gali rašyti, skaityti, surasti savo vietą ir laiką. Santykis su daiktais implikuoja dialogą su kitais žmonėmis, leidžia būti tam tikrame pasaulio vienyje, darnoje. Lyrinis subjektas dažniausiai yra erdvėje, kurioje gausu daiktų. Atspindėti žmogų supančią erdvę –

vienas pagrindinių K. Navako kūrybos impulsų. Kiekvienas daiktas turi savo erdvę, taip išreikšdamas savo ir žmogaus egzistenciją. Susiliedami vienas su kitu, daiktai formuoja savitą miesto, kambario ar gamtos peizažo erdvę. Daiktas ir eilėraščio žmogus, atsidūrę toje pačioje erdvėje ir stebėjimo taške, tampa tartum vienas kito atspindžiu. K. Navako kūryboje vaizduojamas pasaulis, jo ir žmogaus santykis ir visa tai išreiškianti poetinė forma neretai primena žaidimą, o šiame žaidime ypatingas vaidmuo tenka daiktams. Daiktų pasaulis atskleidžia žaismui būdingą impulsyvumą, subjektyvumą, tiesos ir fikcijos prieštarumą. Daiktai K. Navako poezijoje vaidina išskirtinį vaidmenį sukuriant teatro ir karnavalo erdvei artimą pasaulį. Lyrinis subjektas yra nykstantis, besislepiantis už daiktų, pasaulį stebintis tarsi scenoje. Patys daiktai savo erdvėje primena sceną. Daiktiškas pasaulis K. Navako poezijoje reiškiasi konkrečiu pasaulio suvokimu ir metaforišku jo vaizdavimu. Kiekvienas daiktas K. Navako poezijoje savyje yra sukaupęs galybę metaforinių prasmų, kurios leidžia įvykti lyrinio subjekto ir pasaulio pažinimo ir atpažinimo aktui, parodo daiktą kitoje šviesoje, suteikia jam naują prasmų lauką. Fenomenologiškai suvokiama daiktiška metafora ne tik pasitarnauja paviršiniam estetiniam vaizdui kurti. Ji daugialypiais ryšiais atskleidžia lyriniam subjektui būdingą individualų pasaulio suvokimo būdą. Tik metaforos dėka galima iš esmės patirti poeto kūryboje atsiveriantį daiktų laikinumą, daiktišką erdvę, daiktų ir „aš“ abipusį ryšį. K. Navako poezijos tyla paranki suprasti supančią aplinką, apmąstyti būtį. Tai vienišo žmogaus kalbėjimas, vienišas balsas, girdint savo paties aidą. Patys daiktai, jų reikšmingumas poeto lyrikoje rodo tylos svarbą – per ją lyrinis subjektas mintimis nuklysta į mąstymus apie mirtį, apie mirusius. Tylos estetika pasirodo kaip reikšminga forma būti vienyje su pačiu savimi, sąlytyje su daiktais. Tyla K. Navako poezijoje kyla iš vienišumo, pasaulio esmės ir prasmės ieškojimo, susiliejimo su daiktais, pasaulio ir jame gyvenančių žmonių priešingumo. Kalbantis, išsiskaitantis lyrinis subjektas vis tiek dažnai yra artimas tylos situacijai. Daiktiškos metaforos ir jų daugiaprasmiškumas, daiktiškas lyrinio subjekto pasaulis, daiktai erdvėje ir daiktai kaip laiko patirties ženklai, daiktų žaismas ir jų vaidmuo karnavalo bei teatro pasaulyje – tokie yra pagrindiniai aspektai, kuriais fenomenologiniu požiūriu nagrinėjama K. Navako poezija.

VI. Summary

Phenomenology of material world in Kęstutis Navakas poetry

In nowadays poetry of some generation authors' works the aesthetics of object is clear. The Reality sometimes represented by material space – the objects in phenomenological view. According to this problem the world of objects to the person conscious is knowable by sense. The phenomenology of material world is the problem of this Master's Thesis. The theme of the work – the object world spread in creation of Kęstutis Navakas poetry. The aim of Master's Thesis is to reveal the variety of phenomenological object world and its poetical expression in author's creation. By trying to reach the aim, the next goals were used: to let you know the materiality concept by analyzing verses in philosophical principle; to describe semantics and poesy meaning of it in poetry; to detect the objects, which are important to lyric subject; what they represent, sense using the images of objects, their dominants; to describe the relation between objects and person; name all the possible emotions that object can rouse; to present links of memories for lyric subject; to find out the sameness of lyric subject: in what way, through which objects in the meaning of K. Navakas poetry. In theoretical part according to theory of Ortega Y Gasseto, M. Haidegger, T. Kačerauskas and others with the modernist conception of objects in phenomenology tradition. Phenomenology forms the new perspective of reality perception. A lot of attention belongs to seek for the essence and to the perception of sense world. For phenomenology the text is the witness of the creating conscious. Master's Thesis quotes the theory of depot of phenomenological literature. Phenomenology of literature means the reversion to the literature itself. The analysis of phenomenological literature is the possibility to appear for profundity of poetic texts and their material world. Investigative part of Mater's Thesis includes the analyses of phenomenological literature of the possibility to appear the profundity of poetic texts and their material world. Investigative part of Master's Thesis includes the analyses of K. Navakas poetry in various periods and in some corpuses. The simple objects are pointed but they are very important to lyric subject. The object in poetic surrounding uncloses with new, not known meanings to objective world, phenomenological viewing let us understand the mutual honesty between person and objectives.

In the work the object investigates as the word stimulating minds of lyric subject, disclose their exclusive place in everyday life. The relationship between phenomenological close 'I' become pointed, which is known from objects intention of different spaces and times interaction in person conscious.

Through objects the sameness of 'I' becomes pointed in his relation with time and cultural surrounding. Only being with objects, watching their and intensively recreation, the subject can

write read, find his place and time. Relation with objects implicates the dialogue with other people; allow being in particular unity, harmony.

Lyric subject mostly is in space which is full of objects. To reflect the space surrounding person is one of the main impulses in K. Navakas poetry. Each object has its own space, in such a way represent existential of itself and person. Joining each other the objects form individual space of city, room or landscape. The object and person in verse, some space and the observed become to us the reflection of the world, the relation between it and person and all the poetical form convey remind the game, but in this game the special play belong to objects. Objects' world represents impulsiveness, subjectivity, the discrepancy of truth and fixation. Objects in poetry of K. Navakas have a special role creating a world space close to theatre and carnival. Lyric subject is vanishing, unrevealed beyond objects, observing world like in scene. The objects by themselves remind scene. The material world in K. Navakas poetry implies perception of concrete world and metaphorical imagery of it. Each object in K. Navakas poetry in itself has mass of metaphorical meanings. That not happens to the act of lyric subject at recognition and knowledge show the object in other light, the main field of meanings. Phenomenological understanding of material metaphor is used not only for surface aesthetical image creation. Through multiple links it represents the way of world perception typical to lyric subject.

By courtesy of metaphor you can feel the impermanence, the material space in poet creation. The silent in K. Navakas poetry helps to feel the surrounding, to think about being. It's the speech of one person, the lonely voice by hearing the echo of you. The objects their importance in poet lyrics show the importance of silent – through it the lyric subject by minds wonder away to thinking about death, the dead. The aesthetic of silent appear as important form, of being with oneself, in contact with object. The silent in K. Navakas poetry arises from loneliness, form searching for essence and meaning, coalface with object, contrary of world and people living in it. The speaking or telling lyric subject however is often close to silent situation. Material metaphors and their polysemy, material world of lyric subject, the object in space and the object like symbol of experience, the play of object and their role in carnival and theatre world – these are the main aspects, by which the poetry of K. Navakas is analyzed in phenomenological view.

VII . Literatūra

1. stalo sidabras – Kęstutis Navakas, *Stalo sidabras*, Vilnius: LRS, 2008.
2. Eugenijus Ališanka, *Dioniso sugrįžimas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.
3. Danutė Andrijauskienė, „Kęstutis Navakas: Kūryba yra žaidimas. Bet – rimtas“ [žiūrėta 2011-12-12]. Prieiga per internetą: <http://lsveikata.lt/sveika-seima/veidai/28-veidai/2284-kstutis-navakas-kryba-yra-aidimas- bet-rimtas.html>
4. Laima Arnatkevičiūtė, „Erdvė ir laikas lietuvių eseistikoje“, *Lituanistica*, 2005, t. 61, nr. 1.
5. Gaston Bachelard, *Svajonių džiaugsmas (Ugnies psichoanalizė : Vanduo ir svajonės : Erdvės poetika)*, Vilnius: Vaga, 1993.
6. Bill Brown, *A sense of things – the object matter of American literature*, Chicago: The University of Chicago Press, 2003 [žiūrėta 2011 05 15]. Prieiga per internetą: http://books.google.com/books?id=zzkCrWTY4-wC&printsec=frontcover&dq=brown+,+A+sense+of+things+%E2%80%93+the+object+matter+of+American+literature&hl=en&ei=2NTPTb6-F8vAtAa9rZCyBA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
7. Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir eismą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla 2001.
8. Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
9. Viktorija Daujotytė, *Mažoji lyrikos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
10. Hans-Georg Gadamer, *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*. Vilnius: Vilnius: Baltos lankos, 1997.
11. Violeta Gedminienė, „Egzistencinių struktūrų veikmė Juozo Apučio poetikoje“, *Tekstas ir kontekstas: prasmės formavimas*, Kaunas: VU KHF, 2004.
12. Ramūnas Gerbutavičius, „Eilėraščiai atsiranda iš poetų valios grožėtis“, *Lietuvos rytas*, 2003 liepos 1, nr. 151.
13. Michel Henry, Scott Davidson, *Material phenomenology*, Fordham: Fordham University Press, 2008 [žiūrėta 2011 05 15]. Prieiga per internetą: <http://books.google.com/books?id=eGZKHpmYTZEC&pg=PA136&dq=2.%09Michel+Henry,Scott+Davidson+Material+phenomenology&hl=en&ei=CtXPTajgPMjFswbwntXHCw&s>

a=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

14. Martin Heidegger, „Helderlinas ir poezijos esmė“, *Veidai*, 1989.
15. Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, *Meno kūrinio ištaka*, Vilnius: Aidai, 2003.
16. Agnė Jarčiukonytė, „Prozos diskurso teatriškumas“, *Žmogus ir žodis*, 2002, nr. 2.
17. Dalius Jonkus, „Fenomenologija ir literatūra“, *Sambalsiai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
18. Dalius Jonkus, „Pokalbis apie fenomenologiją“, *Žmogus ir žodis*, 2000, nr. 4.
19. Dalius Jonkus, „Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis“, *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*, Vilnius: Aidai, 2003.
20. Tomas Kačerauskas, „Daiktai meno fenomenologijoje“, *Filosofija. Sociologija*, 2005, nr. 3.
21. Tomas Kačerauskas, *Filosofinė poetika*, Vilnius: Versus Aureus, 2006.
22. Donaldas Kajokas, *karvedys pavargo nugalėti*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
23. Mindaugas Kvietkauskas, „Šventei pasibaigus: nauji Kęstučio Navako poetiniai gestai“, *Metai*, 2003, nr. 11.
24. Vytautas Kubilius, „Daiktavardėjanti poezija“, *Metai*, 2003, nr. 3.
25. Jekaterina Lavrinec, „Merleau-Ponty juslinio suvokimo samprata: susitikimas su daiktu“, *Žmogus ir žodis*, 2000, nr. IV.
26. Tatjana Maceikienė, *Pradžioje buvo žodis*, Vilnius: Apostrofa, 2004.
27. Antanas Maceina, *Daiktas ir žodis*, Vilnius: Aidai, 1998.
28. Dieter Mayer „Naujasis daiktiškumas“, *Pagrindinės moderniosios literatūros sąvokos*, Vilnius: Tyto alba, 2000.
29. Aurelija Mykolaitytė, „Tuštumos refleksija. Kęstučio Navako žaidyba.“, *Darbai ir dienos*, 2005, Nr. 42.
30. Kęstutis Navakas, „Popierinės muškietos, plastmasinė špaga“, *Nemunas*, 2006 liepos 20, nr. 28.
31. Paul Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, Vilnius: baltos lankos, 2001.
32. Audinga Peluritytė, „Kaip atsiranda daiktai šiuolaikinėje lietuvių poezijoje“, *Gimtasis žodis*. 2006, nr. 11.
33. Almantas Samalavičius, „Beveik normalūs“, *Kultūros barai*, 2009, nr 12.
34. Jose Ortega y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, 1999.
35. Imelda Vedrickaitė, *Erdvės matmuo*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
36. Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, Vilnius: Mintis, 1988.

37. Arvydas Šliogeris, *Post scriptum: iš filosofijos dienoraščių*, Vilnius: Regnum, 1992.
38. Arvydas Šliogeris, *Transcendencijos tyla*, Vilnius: Pradai, 1996.
39. Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
40. Rita Tūtlytė, „Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų“, *Naujausioji lietuvių literatūra /1998 – 2002/*, Vilnius: Alma litera, 2003.

VII. Anotacija

Vaida Brūžytė, *Daiktiško pasaulio fenomenologija Kęstučio Navako poezijoje*. Magistro darbas, vadovė doc. dr. Dalia Jakaitė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2011, 61 p.

Annotation

Vaida Brūžytė, Phenomenology of material word in Kestutis Novakas poetry. Masters thesis, academic adviser Assoc. Prof. dr. Dalia Jakaitė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2011, 61 p.

Publikacija magistro darbo tema / Publication on the theme of the master thesis:

SMD tezės / Thesis of student's research work

Brūžytė V., Jakaitė D., „Daiktiškoji erdvė K. Navako poezijoje“, Studentų darbai – 2011, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2011, p. 75.